

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav románských studií - rumunština

diplomová práce

**Židovská identita v zrcadle rumunské
meziválečné literatury**

*Jewish identity in Romanian literature before the second
world war*

Monika Růžičková

vedoucí práce PhDr. Libuše Valentová CSc.

2009

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s využitím uvedených pramenů a literatury.*

Obsah

Úvod.....	1
-----------	---

I. Historie židovského národa

I.1. Prvopočátek Židů.....	3
I.2. První židovská válka.....	5
I.3. Druhá židovská válka.....	6
I.4. Diaspora.....	7
I.5. Židovská ghetta	8
I.6. Postavení Židů v Rumunsku.....	9
I.7. Antisemitismus	11

II. Úděl židovské literatury v meziválečném období

II. 1. Rumunští autoři versus židovští autoři, dilema totožnosti.....	13
II. 2. Židovská literatura v Rumunsku.....	15
II. 3. Dobový ohlas holocaustu literatuře.....	18
II. 4. Vliv jiných literatur a literárních směrů na rumunské prozaiky.....	21

III. Přehled rumunských židovských spisovatelů v meziválečném období

III. 1. Max Blecher.....	23
III. 2. Isac Peltz.....	33
III. 3. Mihail Sebastian.....	43

III. 4. Ion Călugăru.....	53
III. 5. Ury Benador.....	63
III. 6. Haim Bonciu.....	71
Závěr.....	81
Rezumat.....	83
Summary.....	85
Bibliografie.....	87
Přílohy.....	88

Úvod

Tato diplomová práce vychází z mého zájmu o židovskou kulturu, historii a literaturu a zejména o úděl rumunských židovských spisovatelů v meziválečném období. Vzhledem k tomu, že jde o téma, kterému se dostává více pozornosti teprve v posledních letech, a to nejen v Rumunsku, ale i v ostatních postkomunistických zemích střední a východní Evropy a také zemích Západu, jedná se o téma relativně známé, nikoli okrajové. Rumunská židovská literatura je nezbytně nutná pro pochopení židovské kultury a sociálního postavení Židů v Rumunsku.

Před několika lety byla v rámci oboru rumunština na FFUK v Praze obhájena diplomová práce mapující život a tvorbu rumunského židovského spisovatele Maxe Blechera¹, který, ač zemřel mlád, zanechal po sobě dílo, jež nám dává nahlédnout do tajů životních osudů Židů v Rumunsku a zároveň jako by otevírá dveře dalším židovským spisovatelům v celoevropském kontextu.

Mnoho rumunských Židů tvořilo a žilo v exilu, a to především ve Francii a v Izraeli. Ve Francii bezprostředně po druhé světové válce bylo nejvýznamnější centrum rumunského intelektuálního exilu. Někteří židovští spisovatelé zemřeli během války, jiní až po válce a někteří žijí v Rumunsku či Izraeli dodnes. Právě tomuto tématu - údělu židovských spisovatelů meziválečného období - bude věnována má diplomová práce.

Jedním z důvodů, proč jsem se rozhodla pro tuto oblast a téma, je má obeznámenost s židovskými zvyky a obecně i s židovským prostředím. Prarodiče jakožto lidé židovského vyznání byli nuceni opustit zemi, v níž žili (Rusko, Německo), převezeni do koncentračních táborů v Buchenwaldu a Dachau (Německo), které přežili, a po válce se usídlili v České republice.

Co se týče výběru rumunských spisovatelů, chtěla bych poděkovat PhDr. Jiřímu Našincovi za pomoc při rozhodování, které autory do této práce zahrnout, protože literátů židovského původu je mnohem více, než může diplomová práce pojmut. Zde představím šest nejvýznamnějších rumunských židovských prozaiků meziválečného období. Základní informace o některých z nich lze nalézt ve *Slovníku rumunských spisovatelů*,² a to včetně jejich tvorby.

¹ Kulich, Karel: Život a dílo Maxe Blechera, Praha: diplomová práce FFUK, 2003

² Valentová, Libuše a kol.: Slovník rumunských spisovatelů, Praha, Libri 2001

Předmětem podrobnější analýzy budou díla autorů, které jsem vybírala nejen podle kritéria jejich přínosu pro rumunskou židovskou literaturu, ale také tak, aby v tomto výběru byla zastoupena pokud možno tematika tradicionalistická, městská, modernistická i avantgardní. Zaměřila jsem se na díla vzniklá v meziválečném období a krátce po něm. Do této diplomové práce jsem záměrně nezařadila žádná díla bezpochyby známých rumunských židovských exulantů, jako je Virgil Duda žijící v Izraeli, Nina Cassian a Norman Manea v USA.³

Pokud jde o názvy jednotlivých děl, pak v případě, že existuje jejich český překlad, popřípadě byl přeložen pouze jeho název např. pro potřeby již zmíněného *Slovníku rumunských spisovatelů*, uvádím existující český název, v ostatních případech je uveden můj pracovní překlad.

V neposlední řadě je třeba uvést, že tuto diplomovou práci bych nemohla realizovat bez několikaměsíčního stipendijního pobytu v Rumunsku, konkrétně na Univerzitě Babeše-Bolyaie v Kluži, kde jsem měla příležitost navštěvovat nejenom univerzitní knihovny, ale také knihovnu v místní synagoze a studovat potřebnou literaturu – konkrétní díla židovských autorů, ale také sekundární prameny: literární kritiky, studie, monografie a díla související s danou problematikou.

Na závěr bych chtěla poděkovat PhDr. Libuši Valentové CSc. za odborné vedení a PhDr. Jiřímu Našincovi za cenné připomínky k jednotlivým autorům. Také bych ráda poděkovala prof. Jaroslavu Oliveriovi za jeho odborné konzultace a připomínky ke kapitole Historie židovského národa.

³ Novotná, Jarmila: Rumunský literární exil v USA, Praha : diplomová práce FFUK, 2004

I. Historie židovského národa

V této kapitole vycházím z údajů uvedených na internetu (Wikipedie) a z knihy *Dějiny židovského národa* od Paula Johnsona.⁴ Citáty z následujících kapitol se v původním znění nacházejí v příloze této práce.

I. 1. Prvopočátek židů

Téma mojí diplomové práce je úzce vymezeno v prostoru a čase, nelze však začít psát o židovské problematice bez alespoň stručného pohledu do minulosti. Není snadné pochopit povahové rysy národa či etnika bez pohledu na to, co je utvářelo, a to zvláště u národa židovského, jehož historie je tak mnohotvárná, složitá a pohnutá. Pokud se vrátíme k prvopočátkům, bude to jen proto, abychom lépe pochopili děje nedávné.

Židé žili podle starozákonné tradice (Genesis, Exodus) po několik generací na území Egypta pod vládou faraónů. Původní jeden kmen se postupně rozrůstal, jeho postavení se však více a více zhoršovalo, až byl nakonec zotročen. Z pramenů lze usuzovat, že ve 13. století před n. l. byli Židé vyvedeni z tohoto otroctví Mojžíšem a po čtyřicetiletém putování po poušti překročili pod Jozuovým vedením Jordán do země Kenaánu (dnešní Palestina), kterou si postupně podmanili. Byli stále nejednotní a rozdrobení a teprve pod tlakem Pelištejců byli sjednoceni králem Saulem. Jeho nástupce král David předal svému synovi Šalamounovi (pravděpodobně 970-931 před n. l.) silné království, které král Šalamoun přivede k nejvyššímu rozkvětu. Jeho synové si je rozdělili na jižní Judeu a severní Izrael, který si roku 722 před n. l. podmanili Asyřané, a jeho kmeny odvedli do vyhnanství, kde se postupně asimilovaly a zanikly. Jižní Judea přetrvala až do r. 586, kdy ji dobyli Babylóňané, kteří část obyvatelstva odvedli do babylónského exilu. Roku 536 před n. l. se perský král Kýros II. zmocnil Babylonu a Židé se mohli vrátit do původní vlasti. Již v té době vzniká první velká diaspora (komunita mimo Izrael) v Mezopotámii tvořená těmi, kteří se rozhodli zůstat. Byla jakoby předzvěstí osudu celého národa v budoucnu; již od té doby se stane pravidlem, že většina židovského národa bude žít mimo území Izraele.

⁴ Johnson, Paul: *Dějiny židovského národa*, Řevnice, Rozmluvy 1995

Alexander Makedonský dobyl roku 332 při svém tažení na východ nejdříve celé východní pobřeží Středozemního moře včetně Egypta. Judea se dostala nejprve pod nadvládu Ptolemaiovců (301-198) a posléze Seleukovců (191-141). Začal se prosazovat silný vliv řecké kultury a civilizace (helénismu). Když Antiochos IV. Epifanes zakazoval roku 167 před n. l. rituály judaismu, vypuklo tzv. makabejské povstání. Vedla ho rodina Makabejských, a když roku 164 před n. l. Juda ovládl Jeruzalém, obnovil Chrámový kult. Vlády se ujala dynastie Hasmoneovců. Neshody o vládu uvnitř dynastie řešili rivalové hledáním pomoci v Římě. Když byl Caesar obléhán v Alexandrii, poskytl mu Antipatros, správce velekněze Hyrkána, účinnou pomoc. Za to dostal roku 47 před n. l. titul epithropa (dohlázele), a tím byl umožněn nástup Herodovců. V letech tříleté parthské vlády (40-37 před n. l.) byl na trůn dosazen Hasmoneovec Antigonos. Král Herodes (37-4) se uchýlil do Říma, v roce 37 před n. l. se znovu vrátil, porazil Antigona a získal opět královskou hodnost. Po něm nastoupil jeho syn Archelaos, tomu však Římané vládu odňali a Judea přešla roku 6 n. l. pod jejich správu (od roku 6 do roku 68 n. l.). V letech 41-44 n. l. epizodně vládl král Herodes Agripa I.

I. 2. První židovská válka

Celonárodní povstání proti římské nadvládě (první židovská válka) v letech 66 – 74 n. l. byla nakonec zlomena Vespasianem, ten byl roku 69 n. l. právě při obléhání Jeruzaléma prohlášen císařem, legiemi v Egyptě a Judeji a jako nový císař odešel do Říma. Velení převzal jeho syn Titus. Tomu se daří dobýt Nové město, a když je devátého dne měsíce avu roku 70 n. l. vypálen Chrám, je jen otázkou času, kdy celý Jeruzalém padne do rukou dobyvatelů. O měsíc později se tak stalo. Většina budov byla dobyvateli srovnána se zemí a město prakticky přestalo existovat.

Několik zbývajících ohnisek odporu bylo dobyto v následujících čtyřech letech, poslední z nich, pevnost Masada, hájena židovskou skupinou zélótů, byla obležena roku 74 před n. l. 10. legií pod velením Lucia Flavia Silvy. Když bylo zřejmé, že se pevnost neudrží, všichni obránci raději zvolili dobrovolnou smrt, než aby padli do rukou nepřítelů. Ač zélóte pevnost obývali krátce, zanechali po sobě v historii nesmazatelnou stopu. Vybudovali na Masadě synagogu, dnes nejstarší v Izraeli, a pod podlahou ukryli posvátné svitky, které jsou dnes řazeny mezi tzv. svitky od Mrtvého moře. Zanechali nám tím autentické svědectví vypovídající o oné době.

Důsledek války byl zhoubný. Jeruzalém byl v troskách a obyvatelstvo Judeje uvrženo do chudoby, mnohé osady se vylidnily a část obyvatel z Judeje odešla. Nejhorší ranou bylo zničení Chrámu, který byl klíčovým náboženským a kulturním místem a středem náboženského života Židů. Znalci zákona se pod vedením rabiho Jochana ben Zakaje uchýlili do městečka Javne a snažili se přizpůsobit náboženství novým podmínkám. Namísto posvátné bohoslužby v Chrámu se zaměřili na studium zákona (Tóry) a na jeho aplikaci v každodenním životě (každý dům chrámem, každý stůl oltářem). V té době se určujícím směrem judaismu stávají farizejové a hlavní náboženskou formou tzv. rabínský judaismus, který soustřeďoval své učení kolem Tóry a Talmudu.

Zatímco tato událost je sice ne nestranně, ale přece jen velmi obšírně popsána Josefem Flaviem, jedním z vůdců povstání a později straníkem Římanů, je druhé povstání (druhá židovská válka) popsáno jen sporadicky.

I.3. Druhá židovská válka

Druhá židovská, válka probíhající v letech 132-135 n. l. za vlády císaře Hadriána, byla vedena Šimonem bar Kochbou. Po prvních úspěších a dobytí Jeruzaléma bylo však Římany povstání postupně znovu potlačeno a vojevůdce Sextus Julius Severus postupně obnovil kontrolu na Judeou. Následky pro obyvatelstvo byly katastrofální. Císař Hadrián zakázal Židům jejich náboženství. Na místě Jeruzaléma vybudoval město Aelia Capitolina a Židé tam měli zakázaný vstup. Judeu na potupu dal nazvat podle starých nepřátel Židů (Pelištejců) Palestina. Měla být navěky zahlazena památka na židovský národ, římská moc se zdála být neotřesitelná.

Vyplenění Jeruzaléma a přilehlých oblastí vedlo k přesunu těžiště židovského osídlení do Galileje. Rabínské učenci se shromáždili v městečku Úša, aby konstitovali nový sanhedrin (nejvyšší rabínský soud, který se skládal ze 71 členů a zároveň plnil i funkci dnešního parlamentu). Byl ustanoven tzv. patriarchát. Patriarchové, nejvyšší židovští úředníci ve vztahu k Římanům, měli hlavní slovo i v židovské komunitě a byli současně zákonodárci a soudci a zastávali důležitá místa v nejvyšších státních institucích. Patriarchát se takto uchoval až do 5. století, kdy byl zákonem Theodosia II. zrušen (roku 429 n. l.). Zákon, spolu s theodosiovským kodexem z roku 438 n. l., byl chápán jako počátek židovských středověkých dějin.

I.4. Diaspora

Židé vedle své porobené vlasti byli z větší části i tehdy v diaspoře. Jelikož od dob babylonského zajetí žila početná židovská komunita v Babylónii, utečenci z Judeje se uchýlili především tam, protože ta nebyla pod mocí Říma. Podmínky zde měli lepší a byli prakticky postaveni na úroveň Řekům. V době vzestupu parthské moci, kdy byl Babylon součástí parthské říše (do roku 129 před n. l.), Židé co do postavení ve společnosti na tom byli nejlépe. V čele stál exilarch a na rozdíl od patriarchátu v Palestině se exilarchát v Babylónii udržel až do nástupu islámu v 7. století.

Přijetím křesťanství jako oficiálního náboženství Římem a tedy i Byzancí (313-636 n. l.) se situace Židů v Palestině znovu zhoršovala; když byla roku 638 n. l. oblast podmaněna Araby, z Židů se stali obyvatelé druhého řádu. Platili zvláštní daň, mohli vyznávat své náboženství, ale nesměli je šířit. Stěžejní pro přežití židovského národa se stala Tóra-moudrost, přirozený zákon, podle kterého Bůh stvořil tento svět a dal jej ve formě Tóry lidu izraelskému. Nejvyšší hodnotou se stalo správné chápání Tóry a život v souladu s ní. To dovolilo utlačovaným a pronásledovaným Židům přežít a udržet si svojí identitu po celý středověk i později.

Na konci starověku byli Židé rozptýleni kolem Středozevního moře, na Balkáně, v Itálii, na Pyrenejském poloostrově a v Galii. Těžištěm však stále zůstal Střední východ, velká komunita byla i v Jemenu. Židé z Persie osídlili jih Ruska (židovskou víru zde přijali v 8. století Chazaři, ti jsou však podrobeni Rusy a v 10. století christianizováni. Ti kteří unikli, se uchýlili na sever a později budou tvořit polské židovstvo).

Codex Theodosius z roku 438 n. l. a výnos *O židech* Justiniána I. z roku 553 n. l. upravují vztah Židů ke křesťanskému státu. Nesmějí se stavět nové synagogy (toto nařízení bylo porušováno), Židé nesmějí zastávat místa nadřazená křesťanům, nesmějí vlastnit otroky, provozovat misie atd.

V židovských komunitách sílí snahy o pohebrejšťení, návrat ke kořenům především v Babylonu a Palestině (je dokončen monumentální *Babylonský talmud* a vzniká hebrejská liturgická poezie), což je v rozporu s Justiniánovými představami, který doufá, že společná řecká kultura povede i ke společné křesťanské víře.

I.5. Židovská ghetta

Do dění vstoupil v 7. století další fenomén, a tím byl islám. Některé prameny ohraničují židovský středověk nástupem islámu a emancipačními proudy v Evropě v 17. a 18. století.

Zhruba v 8. až 10. století vznikala židovská společenství ve střední Evropě, v 10. století ve Španělsku a Německu. Jednotlivá centra se od sebe odlišovala, tzv. sefardi žili převážně na Pyrenejském poloostrově a jihu Francie, aškenázové na severu Francie, v Německu a Anglii, a romanioti v Byzanci.

Křížové výpravy znamenaly opětový nárůst násilí páchaného na Židech, kdy houfy chudiny doprovázející tyto výpravy napadaly a plenily židovské obce (např. v Trevíru, Mohuči, Kolíně nad Rýnem, ale i v Praze). Zhoršení životních podmínek a hlavně bezpečnosti vedlo ke stěhování německých aškenázů ve 12. a 13. století dále na východ a v té době vznikl z židovské němčiny jazyk jidiš. Kolem roku 1300 byli Židé vyhnáni z Anglie, roku 1492 ze Španělska a roku 1497 z Portugalska.

Během 15. století byli vyháněni z velkých měst a směli se usazovat pouze na venkově. Mnoho Židů se stěhovalo do Itálie, na území osmanské říše nebo byli přijati jinde v Evropě (např. v Holandsku).

Židovská komunita si vždy vytvořila ve městech svůj prostor, a to z praktických důvodů. Byly to ulice nebo i čtvrti se vším, co Žid a jeho rodina mohli potřebovat (od košer řezníka až po lázně). Po basilejském koncilu z roku 1434 byla však tzv. „židovská ghetta“ ve městě cíleně zřizována. Sám název pocházel od jména přístaviště v Janově, kde Židé čekali na další cestu do osmanské říše. Ghetta od té doby přejímala význam pejorativní.

Židé byli nejen nuceni žít v ghettech, ale museli se odlišovat od křesťanů i oblečením. Toto ustanovení nařídil IV. lateránský koncil již v roce 1215. Většinou se jednalo o žlutou část oděvu tvaru hvězdy, kruhu nebo čtverce, nošení hábitu nebo špičatých klobouků. Pronásledování Židů mělo různé formy. Pruský král Fridrich II. například omezil počet „chráněných“ rodin ve Vratislavi (1744). Marie Terezie dokonce nařídila Židům opustit Čechy (později od nařízení upustila za zvláštní poplatek, který byli Židé nuceni platit), roku 1752 povolila židovským rodinám mít pouze jediného syna, ale Josef II. následně všechna tato nařízení zrušil.

V této kapitole vycházím z údajů uvedených v knize *Evreu ca symbol* od Virgila Dudy,⁵ z knihy *On three continents* od Moshe Carmilly-Weinbergera,⁶ a ze sekundárních pramenů *Studia Judaica VIII*⁷ a *Studia Judaica IV*.⁸

I.6. Postavení Židů v Rumunsku

Je nutné se vrátit k počátkům židovského osídlení Rumunska. První nalezené židovské náhrobní kameny na území dnešního Rumunska pocházejí z doby starobylé Dácie, kdy sem Židé přicházeli zřejmě jako obchodníci a také s římskými legiemi, které obsazovaly zemi od roku 101 n. l. Další imigrační vlnou byl exodus Židů z Uher, odkud byli vyhnáni roku 1367, ti se usazovali hlavně ve Valašsku. Mnoho sefardských Židů se po vyhoštění ze Španělska v roce 1492 usazovalo také v Moldavském knížectví, založeném v polovině 14. století. Byli povzbuzováni k migraci, z důvodu nabízených rozličných výhod (neplacení daní apod.). Po anexi Bukoviny Rakouskem roku 1775 a Besarábie Ruskem roku 1812 se Židé z těchto území přesouvají do Moldavska, kde nebyli perzekvováni.

Postavení Židů v Rumunsku se v mnoha ohledech podobá postavení Židů v Rusku. V první třetině 19. století byli Židé v dunajských knížectvích také diskriminováni (měli zakázáno vykonávat některá povolání a kupovat nemovitosti) a byli nuceni platit zvláštní daňové poplatky. V revolučním roce 1848 byl vznesen požadavek, aby Židé měli stejná práva jako rumunští obyvatelé a politické strany Židům skutečně přislíbily pomoc, ale zůstalo jen u slibů.

Po sjednocení obou dunajských knížectví roku 1859 a dále v období po vzniku nezávislého Rumunska (1877) Židé hrají důležitou roli v rozvoji ekonomiky státu. Panovníkem sjednocených knížectví se stává Alexandru Ioan Cuza, který byl vůči Židům bez předsudků, a ti během jeho vlády získávají mnohá práva a požívají větší emancipace (v té době žije v Rumunsku asi 130 000 Židů). Někteří Cuzovi oponenti, převážně latifundisté, se snaží o zvrácení Cuzova postoje k Židům a jeho výroky berou jako „prožidovskou politiku“, která by mohla vážně poškodit zájmy státu. Když je v roce 1866 kníže Cuza z trůnu sesazen, nový panovník Carol Hohenzollern slibuje

⁵ Duda, Virgil: *Evreu ca symbol*, Hasefer, București 2004

⁶ Carmilly-Weinberger, Moshe: *On three continents*, Editura EFES, 2007

⁷ Babeș-Bolyai University: *Studia Judaica VIII*, Editura EFES, Cluj-Napoca 2005

⁸ Babeș-Bolyai University: *Studia Judaica IV*, Editura Sincron, Cluj-Napoca 1995

všem obyvatelům stejná práva bez rozdílu náboženského vyznání. Tento akt se však střetává s protižidovskými demonstracemi, které přerůstají v otevřené pogromy.

V době, kdy legislativní shromáždění rozhoduje o osudu Židů (řešení otázky občanských práv), v Bukurešti vniká rozvášněný demonstrující dav i do vládní budovy. Zničené synagogy a útoky na Židy nakonec donutí zákonodárné shromáždění s okamžitou platností přijmout ústavu, která vymezuje občanství jen na křesťanskou populaci.

Od roku 1867 začalo cílené vyhánění Židů z vesnic. Mnohdy museli opustit své domovy a z Rumunska odejít. Po vypuknutí epidemie cholery se na hlavy Židů snášela těžká obvinění. Vládní rozhodnutí na sebe nenechalo dlouho čekat a Brătianova vláda podnikla kroky k hromadnému odsunu Židů do Turecka. V červenci téhož roku (1867) je ze země, hlavně z Galace, skutečně mnoho Židů vypovězeno.

Zahraniční pozorovatelé proti tomuto zacházení protestují, britský ministr zahraničí podniká patřičné kroky. Brătianova vláda je nucena abdikovat. Tato událost ale vyvolává ještě větší nenávist a nelibost vůči židovskému obyvatelstvu.

Dochází k další vlně pogromů (nejhorší pogrom je zaznamenán v Galaci roku 1868). Následují pogromy v letech 1872-1873. Proti útokům na Židy tehdy protestovaly téměř všechny země Evropy. Americký ministr zahraničních věcí žádá všechny země, které podepsaly pařížskou úmluvu z roku 1858, aby podnikly patřičné kroky na pomoc rumunským Židům. Také turecký sultán (Rumunsko bylo v té době pod osmanskou nadvládou) oficiálně žádá představitele rumunské autonomie o nastolení pořádku v zemi. Tento akt skutečně na nějakou dobu (do roku 1877) protižidovské útoky zastavuje.

Přinutit rumunské vládní představitele k patřičným rozhodnutím, zamezujícím útoky proti Židům, nebyl schopen ani berlínský kongres, který v roce 1878 vyhlásil rumunskou nezávislost.

Až poválečná mírová konference v Paříži (květen 1919) uložila Rumunsku za povinnost Židy naturalizovat. V té době se teritorium Rumunska rozrostlo o další části, a to o Besarábii, Bukovinu a Sedmihradsko. Zde mají Židé již občanství, což celou situaci komplikuje. Po dlouhém lavírování a průtazích a konečně pod hrozbou ultimata mocností bylo 9. března 1923 vloženo do rumunské ústavy naturalizování Židů. I po tomto ustanovení však bylo v praxi pro Židy nemožné pracovat ve státní službě, mít důstojnickou hodnost v armádě nebo být členy městských rad.

I.7.Antisemitismus

V průběhu staletí řečtí a bulharští obchodníci často iniciovali pozdvižení proti židovským konkurentům. Řeckokatolické náboženství bylo zaměřeno proti Židům, a prohlašovalo je za heretiky. Těžké chvíle prožívala židovská komunita při národně osvobozeneckém boji a povstání proti Turkům roku 1821. Řečtí dobrovolníci, procházející k Dunaji Moldávií, rabovali a vraždili Židy v Jasech, Herțe a Odobești. V letech 1819 – 1834, kdy je Valašsko a Moldavsko okupováno Ruskem a poté do roku 1856 pod jeho protektorátem, se vlna antisemitismu přenáší z ruského prostředí.

Po berlínském kongresu roku 1878 se postoj rumunské vlády k Židům značně změnil, vláda začala veřejně propagovat antisemitskou politiku. V roce 1886 se v Bukurešti koná první mezinárodní antisemitský kongres, který je vládou dokonce financován. Tímto aktem je dáno Židům najevo, že nebudou žít v klidu, a je oficiálně požehnáno organizování antisemitských akcí po celé zemi.

V době selského povstání roku 1907 byli mezi prvními oběťmi znovu Židé. Povstalci plenili židovské domy na vesnicích i ve městech, a to opět s tichým souhlasem vlády. Situace byla komplikovaná a nakonec se stala nekontrolovatelnou, plenění se obrátilo i proti bojarům.

Tím se dostáváme do období tzv. Velkého Rumunska (1918-1940), kdy rumunské království dosahuje největšího územního rozmachu. Právě období 20. a 30. let se vyznačuje silným antisemitismem. Mezi studenty se formují skupiny po vzoru fašistů a nacistů, jsou to Liga pro křesťanskou obranu a později Liga archanděla Michaela (která se v roce 1929 přeměňuje na Železnou gardu, polovojenskou organizaci s antisemitským programem), které terorizují a vraždí v židovských komunitách. V roce 1927 se koná kongres Ligy archanděla Michaela v Oradei Mare (Sedmíhradsku), účastníci kongresu útočí na Židy, a to vše opět s tichým souhlasem ministerstva vnitra. Jsou vypalovány synagogy a nepokoje se rozšiřují po celé zemi. Rabování modliteben v Kluži a dalších městech přerůstá v krvavé násilí (Huedin a Jasy).

Když oponent diktátorských tendencí krále Carola II., předseda vlády Duca, koncem roku 1933, rozpouští Železnou gardu je jejími členy zavražděn. Codreanu v čele vedení Gardy neskrývá své sympatie k Německu, kde se právě nacisté ujímají moci.

V této pro Židy těžké době král Carol II. pověřuje formováním vlády Octaviana Gogu, který využívá všech prostředků ke kampani proti Židům. (Slogan

„*Rumunsko patří Rumunům*“ má legalizovat snahu o převzetí továren Rumuny, a dalším krokem je vyloučení všech židovských doktorů práv z právnických asociací). Gogova vláda se však dlouho u moci neudržela. Utrpení a těžké časy rumunských Židů začaly, když král Carol II., 22. července 1940 prohlásil Rumunsko státem „národně legionářským“ a v září téhož roku jmenoval lidrem maršála Antoneska.

Další zhoršení situace nastalo, když v platnost vešly tzv. norimberské zákony (Německo tehdy opustilo 140 000 Židů), v Maďarsku a Rumunsku dynamicky narůstá počet uprchlíků, kteří utíkali před nacisty. Mezi lety 1938 a 1939 Židé z Rakouska (asi 94 000), Polska (asi 15 000) a Československa (asi 17 000) dostávají v Rumunsku dočasný azyl.⁹ Okolnostmi však byli nuceni prechat dál na východ do Turecka a Palestiny a odtud pokračovali do Francie a Švýcarska. Je velmi těžké s přesností určit, kolik Židů opustilo během let 1933 – 1944 své domovy, a najít jejich jména nebo s určitostí říci, kde se ukrývali a kam pokračovali. Většina Židů z východní Evropy tehdy hledala pomoc u židovských organizací, jako byla například organizace: Rescue Committee for the Refugees in Cluj (*Záchraný výbor pro uprchlíky v Kluži*),¹⁰ založená v roce 1936. Kluž byla židovským a sionistickým centrem v Rumunsku, které pomáhalo Židům z celé Evropy a poskytovalo jim dočasný azyl.

Hitler od prvního okamžiku nástupu k moci usiloval o rozpoutání války za každou cenu. Svůj nelítostný boj začal šířit nejenom proti jedné zemi nebo etnicko-náboženské či sociální skupině, nýbrž proti základním principům civilizace: rovnosti, bratrství, toleranci, svobodě - proti všem lidským hodnotám. Pro Hitlera byl Žid a jeho víra symbolem všech těchto hodnot. Politici a historikové tak Hitlera jednoznačně charakterizují jako *bytostného antisemitu*.¹¹

Po okupaci zemí střední a západní Evropy se nacistická expanze obrátila na východ a ačkoli teror začal ohrožovat civilizaci jako takovou, lidé stále nerozuměli pojmu holocaust, a tomu, co v oné době znamenal.

Dnes se mezi politology a historiky vedou polemiky o rozdílech nebo naopak totožnosti mezi holocaustem a gulagem, o znovuvzkříšení antisemitismu nebo šovinistického nacionalizmu, a hlásají se teorie o Židech jako symbolu utrpení¹² - prvních obětech jednoho neštěstí bez konce. To vše tvoří základní platformu pro pochopení krvavé historie dvacátého století.

⁹ Carmilly–Weinberger, Moshe: On three continents, Editura HFES 2007, str. 81

¹⁰ Tamtéž. str. 80

¹¹ Duda, Virgil: Evreu ca simbol-Mihail Sebastian și alții, Editura Hasefer, București 2004, str. 52

¹² Tamtéž. str. 53

II . Úděl židovské literatury v meziválečném období

II.1 Rumunští autoři versus židovští autoři, dilema totožnosti

Kulturní rozvoj a literární tvorba po první světové válce byly podnětem i sociálního a kulturního rozvoje židovské komunity v Rumunsku. Židovští intelektuálové zakládali literární spolky, jejichž členy byli básníci a spisovatelé, kteří se později proslavili v Rumunsku i v zahraničí.

Mezi prvního rumunskožidovského aktivistu a literáta bych nepochybně zařadila Ronettiho-Romana, jednoho z prvních Židů, kteří veřejně otevřeli diskusi na téma *dilema židovské identity a literární asimilace*.¹³ Generace židovských spisovatelů, která tvořila po roce 1900, trpěla ztrátou identity a literární asimilací, což mnohdy vedlo i k existenčním krizím.

Konec první světové války přinesl židovským rodinám dlouho očekávané získání občanských práv. Tento krok dal impulz k rozvoji kultury i literatury a nastalo tzv. *znovuzrození*. Nejvíce židovského obyvatelstva žilo v Jasech, a tudíž tady byla i nejpočetnější židovská komunita a právě zde začali lidé znovu objevovat jidiš, judaismus a hebrejská studia. Tento kulturní a literární rozkvět měl i stinné stránky, stávalo se, že židovští spisovatelé hledali sami sebe, váhali a nevěděli kam se zařadit *Rumun, nebo Žid*.¹⁴

Před dvanácti lety vydal izraelský literární historik AB. Yoffe studii „*Židovští spisovatelé v Rumunsku, 1880-1940*,”¹⁵ v níž autor poukazuje na díla Benjamina Fundoiana, Felixe Adercy, Mihaila Sebastiany, Maxe Blechera, Ilarie Voroncy, Isaca Peltze či Iona Călugăra, a uvádí, že během čtyř desetiletí dvacátého století bylo rumunskými literárními kritiky uznáno ne méně než padesát židovských spisovatelů, kteří se během těchto let proslavili.

Z historie víme, že debaty o rumunských židovských intelektuálech nebyly vždy jednotné a reakce rumunské literární obce a nacionalistických kruhů se střetávaly. Mezi židovskou kreativní elitou se vyvinul více sociologický než estetický fenomén, který měl silný vliv na vývoj a tvorbu mnoha spisovatelů. Rozptýlení v rumunské kultuře a dilema dvojí identity zapříčinily zármutek a vnitřní rozporuplnost, která zanechala v dílech židovských autorů zřetelnou stopu. Mezi

¹³ Babeş-Bolyai University: Studia Judaica XIII, Editura EFES, Cluj-Napoca 2005, str. 151

¹⁴ Tamtéž. str. 152

¹⁵ Joffe, A. B.: Jewish writers in Romania, 1880-1940, Tel Aviv, (in Hebrew)

spisovatelů, kteří se proslavili po první světové válce, se rozdvojení identity začalo projevovat až ve třicátých letech. Diskuse a polemiky vedené v kruhu židovských spisovatelů se jejich identity citelně dotýkaly a vše směřovalo pouze k jednomu závěru: *Rumun, nebo Žid?* V časopise *Facla* (Pochodeň 1935) vydávaném básníkem Ionem Vineou, je otištěn článek, adresovaný židovským spisovatelům, jako byli například Felix Aderca, Emil Dorian, Isac Ludo, Andrei Tudor, Mihail Sebastian, Avram Leiba Zissu a další. Ion Vinea žádal oslovené spisovatele, aby osvětlili otázku své identity, proč odešli z židovské komunity, která je umělecky omezovala, a co si myslí o nynější komunitě, ve které se nacházejí.¹⁶

Jak můžeme předpokládat, odpovědi nebyly jednotné a v mnohém se rozcházely úplně. Někteří, jako Isac Peltz nebo Camil Baltazar, se definovali jen jako spisovatelé *rumunští*, jiní - například Ury Benador - chválili svou dvojí identitu a duchovní kořeny. Básník Al. Robot diplomaticky zařadil debatu do skupiny společenských a uměleckých věd a napsal: „*být Židem je osud.*“¹⁷ Žid, který je spisovatelem, s sebou přináší vazby na prostředí, ze kterého vzešel, ale své dílo prezentuje současně s tradicemi země, na níž má umělecké vazby.

Několik rumunských spisovatelů a literárních kritiků zareagovalo a uveřejnilo v časopise *Facla* své příspěvky (jako např. Eugen Lovinescu, který byl zastáncem prvořadosti estetického měřítka v literatuře a židovské autory podporoval) a pokusilo se o jakousi klasifikaci rumunských židovských autorů. Lovinescu se o otázkách dvojí identity vyjadřoval pobouřeně (zdály se mu být příliš osobní). Zastával teorii, že Židé by si měli o svém osudu rozhodovat sami a situaci mít pevně pod kontrolou.¹⁸ Bohužel Lovinescova teorie se nikdy nenaplnila a naopak následkem pozdějších událostí v Rumunsku se život mnoha Židů změnil spíše v opačném směru, byli ve vleku událostí, které nemohli ovlivnit.

V průběhu následujících let všichni rumunsko-židovští spisovatelé, bez ohledu na to, jak prožívají svou identitu a jak silně jsou připoutáni k rumunské kultuře, byli vyloučeni z rumunského literárního života. Žili pouze v židovských komunitách, které se později transformovaly na ghetta, kde museli snášet diskriminaci a neustálou hrozbu, že jednoho dne budou deportováni do koncentračních táborů nebo zastřeleni.

¹⁶ Babeş-Bolyai University: *Studia Judaica XIII*, Editura EFES, Cluj-Napoca 2005, str.153

¹⁷ Tamtéž. str. 153

¹⁸ Tamtéž. str. 153

II.2 Židovská literatura v Rumunsku

Na rozdíl od dvacátých let se v letech třicátých začal formovat ideologický program, který měl za cíl pevně ohraničit rozvíjející se aktivity u spisovatelů přicházejících právě z židovských komunit.

Židovská literatura v Rumunsku stagnovala. U židovských intelektuálů docházelo ke krizím totožnosti a ztrátě vazeb na židovské kulturní dědictví. Tyto faktory daly podnět k postupnému obrození sionistického hnutí.

Ideologickým stoupencem židovské a sionistické *obrody* a klíčovou osobou v ní byl Avram Leiba Zissu. Vydával krátké povídky s židovskými náměty a studie zabývající se intelektuální krizí své generace. Své články publikoval v novinách *Mântuirea* (Spasení) a *Renașterea noastră* (Naše obroda).¹⁹ Zissu byl jedním z nejzářnějších příkladů této obrody, snažil se kulturně zhodnotit židovské tradice i židovskou identitu, a přitom respektovat rumunskou kulturu a rumunské literární odkazy, a to bez *míšení* těchto dvou veličin. To vše s cílem začlenit židovské duchovní a kulturní hodnoty do rumunského prostředí.

Zissu byl prostředníkem mezi rumunskými ideology, kteří bojovali za *etnickou a literární čistotu* (snažili se chránit rumunské tvůrce), a židovskými spisovateli, kteří se snažili chránit židovské tvůrce a židovskou menšinu.²⁰ Nejbližším a nejvěrnějším Zissovým žákem byl Isac Ludo. Ten působil v časopise *Mântuirea* (Spasení) a *Știri din lumea evrească* (Zprávy z židovského světa), kde se jeho aktivity týkaly výhradně židovských námětů a překladů z jidiš. Isac Ludo od roku 1929 vydával sociálně-kulturní časopis *Adam*, v němž se věnoval judaismu a dílům židovských autorů z celého světa kde rozebíral sociální a politické problémy Židů žijících na rumunském území. Zissu a Ludo byli ideologové a chtěli vydávat pouze židovskou literaturu, která by byla určena jen židovským čtenářům, a náměty s ní spjaté.²¹

Shromáždili okolo sebe podobně smýšlející skupinu novinářů a spisovatelů. Články a příspěvky neměly téměř žádnou literární či estetickou hodnotu, ale byly důležité k udržení a naplnění kulturního života Židů.

Spisovatelé, kteří se v rumunském prostředí chtěli prosadit, brzy pochopili, že pokud se nezačlení do literatury rumunské, zůstanou pouze na periférii literární tvorby.

¹⁹ Tamtéž. str. 154

²⁰ Zissu, Avram Leiba: *Breviar iudaic*, București 1932, str.130-131

²¹ Babeș-Bolyai University: *Studia Judaica XIII*, Editura EFES, Cluj-Napoca 2005, str. 154

Příznivci skupiny vedené Zissem a Ludem byli také Felix Aderca a Benjamin Fundoianu. ale touha zapojit se do rumunského kulturního života byla silnější a po čase skupinu i časopis opouštějí a snaží se proniknout do rumunské národní literatury. Bohužel vždy narazili na stejnou překážku, a tou byla jejich rasa. V té době bylo téměř nemožné být Židem a publikovat mimo židovskou komunitu.

Mladý Fundoianu byl k otázkám identity a rasového škatulkování velmi citlivý. Sám se musel vyrovnat s dvojitou identitou. Pravidelně přispíval svými články do židovského tisku a později se proslavil jako renomovaný rumunský spisovatel. Můžeme jen obdivovat, s jakým úsilím se s tímto problémem vyrovnal. Byl zcela výjimečný, žil svůj dvojitý život přirozeně a bez větších životních dramát, vnitřního rozpolcení a krizí totožnosti. Někteří jeho kolegové a další generace tvůrců žili v neustálém vnitřním rozporu a boji s identitou, což se pochopitelně odráželo i v jejich tvorbě.

Zissu umělecky ovlivnil nejen Benamina Fundoiana, ale i Felixe Adercu. Také Aderca zůstal věrný svému *židovství* a i nadále přispíval svými články výhradně do židovských časopisů, jeho články však otiskoval i v časopise *Adevărul* (Pravda), který mu umožnil více svobody a literárního rozletu.²²

Po roce 1936 se zvedá vlna odporu proti židovským umělcům a spisovatelům. Byli vyloučeni z rumunského kulturního života (někteří z nich dokonce museli opustit vlast). Tím, že přispívali do časopisů a veřejně se zapojovali do kulturního života, dali najevo své *židovství* a otevřeně podporovali židovskou literaturu i čtenáře.

Útoky na židovské spisovatele se stupňovaly a začal konec rumunsko-židovské symbiózy. Židovští autoři se museli zodpovídat za to, co napsali, a mnohokrát byli vehnáni do nepříjemných osobních situací, obhajovali se před zákonem a stávali se terčí antisemitů.

V této kritické době mnoho spisovatelů odchází do ústraní a raději mlčí a veřejně se neprojevuje. V krátkosti uvedu dva případy, které stojí za zmínku, kdy odchod některých židovských autorů z veřejného života se osobně dotkl Mihaila Sebastianiana i Felixe Adercy. Tyto akty ponížení pro ně byly těžší než samotné útoky na Židy. Mihail Sebastian vyprovokoval skandál svým dílem *De două mii de ani* (Již dva tisíce let), knihou, která se stala známou a rozsáhle analyzovanou. Felix Aderca

²² Tamtéž. str. 156

polemicky vystupoval svými články s náměty jako židovský boj se zákonem či nepřítomnost židovských intelektuálů v rumunské literatuře.

Tady bych chtěla poukázat na vstup dvou směrů do života židovských intelektuálů, které si vzájemně odporovaly. První z nich prosazuje úplné ztotožnění s rumunskou kulturou a hlásá úplné oproštění od všech vazeb na židovství, druhý je zaměřen výhradně na židovství a židovské kulturní dědictví.

Samozřejmě oba směry byly nevyhovující a nefunkční, dávaly přednost ideologickým a etnickým kritériím před hodnotami kulturními a estetickými.

II.3. Dobový ohlas holocaustu v literatuře

Holocaust dramaticky zasáhl samé základy židovské kultury i jednotlivé životní osudy, ale předpověď Theodora Adorna – *po zkušenostech z Osvětimi už nikdo nebude schopen psát poezii* - se nestala skutečností.²³

Literatura holocaustu se dá rozdělit do dvou skupin: *Selbsterlebt* – individuální výpovědi lidí, kterých se holocaust osobně dotkl, a *Miterlebt* – individuální výpovědi lidí, kteří byli svědky, ale osobně se jich holocaust nedotkl. Musím zdůraznit, že v období let 1938-1944 nebyla publikační činnost možná nebo byla velice omezená a smýšlení autorů známe jen z deníků, které se jako zázrakem dochovaly.

Až do roku 1944 široká veřejnost nevěděla, co se s Židy v nacistickém Německu dělo. Po pádu Antonescovy vlády se začali do Rumunska vracet první Židé, kteří uprchli z koncentračních táborů, někteří v zemi zůstali a jiní pokračovali do Izraele. Začínaly vycházet příběhy, které autoři sami prožili, jak nám dokazuje kniha, ve které Marius Micu popisuje atmosféru pogromů v Jasech, Besarábii, Bukovině a Dorohoi (1947) nebo kniha *Orașul măcelului* (Město krveprolití) napsaná Bruneou-Foxem (1944) a mnoho dalších. Snahou autorů bylo symbolické ztvárnění skutečných událostí.

Obecně vzato lze říci, že literární tvorba v době holocaustu a krátce po něm zaujímá zvláštní místo nejen v literatuře, ale i v historii a vypovídá o objektivní i subjektivní zkušenosti tvůrců.

Jazyk, kterým se spisovatel vyjadřuje, reflektuje jeho osobnost a přesně vystihuje dobovou syrovou realitu. Mezi těmi, kteří zajistili věčnou vzpomínku na holocaust, je i několik rumunských autorů. Jmenujme alespoň některé jako Benjamina Fundoiana, Camila Baltazara, Marii Banuș (sbírka *Radost*, č. 1952,) nebo Paula Celana.

Za představitele poezie jsem vybrala Benjamina Fundoiana a Paula Celana, do oblasti prózy jsem zařadila Eliho Wiesela a Aharona Appelfelda.

Benjamin Fundoianu, vlastním jménem Benjamin Vexler, složitá a bojovná povaha, vulkán dychtivý nových nápadů a obraz utrpení, gigantický Odysseus, biblický Baltazar nebo Faust mířící k oblakům - tak bychom mohli charakterizovat povahu Benjamina Fundoiana. V březnu 1945 byl odvezen do Osvětimi, kde také zemřel. Jeho tvorba zahrnuje deset knih básní, dvě esejistické práce a několik velmi

²³ Babeș-Bolyai University: *Studia Judaica IV*, Editura Sincron, New York 1995, str.72

dobrych překladů z francouzštiny, italštiny, ruštiny, němčiny, angličtiny a hebrejštiny.²⁴

Tragický osud předurčený Židům a s tím úzce spjaté souvislosti dávají zrod jeho francouzsky psanému dílu „*L' Exode*.“ Báseň je zoufalým nářkem básníka, který je jako živá bytost, člověk, ponížen a degradován na nejnižší stupeň. Dnes je Benjamin Fundoianu váženým básníkem ve Francii i v Rumunsku.

Paul Celan, vlastním jménem Paul Ancel, narozen v bukovinských Černovicích, se proslavil jako básník německého jazyka. Tragicky umírá v Paříži v roce 1970.

Jeho básně byly ovlivněny romantickou tematikou Novalise i francouzskými symbolisty Paulem Verlainem, Arthurem Rimbaudem a surrealistou Paulem Eluardem. Tyto vlivy se odráží v básni *Todesfuge*.²⁵ Jeho působení v roli básníka bylo opravdu široké a bez nejmenších problémů přecházel od biblických motivů přes historii chasidských Židů až po židovský mysticismus. Pod vlivem Kabaly je napsána sbírka *Die Niemandrose*²⁶ (Růže nikoho) - jeho básnický jazyk se výrazně liší od jazyka jeho předchůdců, jeho básně mají sílu živlu.

V mnoha básních Celan hovoří s Bohem, Ježíšem, svými milými, s katem, rabínem, svými rodiči, obzvláště pak s matkou.

Během dvacetileté tvorby Celan prokázal, že je jedinečným básníkem, který z lidského pohledu svou lyrikou dokázal přiblížit muka a utrpení holocaustu.

Elie Wiesel (Eliezer Wiesel), představitel prózy, se narodil v Sighetu Marmatiei v chasidské rodině. V roce 1944 byl s celou rodinou převezen do koncentračních táborů v Buchenwaldu, Osvětimi a Birkenau. Svou první knihu, knihu vzpomínek na německé koncentrační tábory, napsal v jidiš *Und di Welt hot geschwigen* (A svět mlčel) v roce 1956, později dílo zestručnil a vydal ve Francii pod názvem *La nuit* (Noc), kniha byla následně přeložena do osmnácti jazyků.²⁷ Jeho tvorba inspirovala mnoho dalších židovských autorů a v roce 1986 mu byla udělena Nobelova cena míru.

Aharon Appelfeld se také narodil v Černovicích a odtud byl deportován do Podněstří. Po válce v roce 1947 emigroval do Izraele. Stal se laureátem národní ceny za literaturu a dodnes učí na Univerzitě Beer-Ševa hebrejskou literaturu. Od počátku

²⁴ Tamtéž. str. 74

²⁵ Tamtéž. str. 74

²⁶ Tamtéž. str. 75

²⁷ Tamtéž. str. 76

své literární tvorby cítil, že by měl být objektivní k otázkám holocaustu, který se ho také osobně dotkl. Holocaust byl pro něj velmi citlivou záležitostí a tvrdil, že na téma holocaustu se nemůže vytvořit hodnotná literatura, ale velmi dobrá kronika.²⁸ V důsledku tohoto tvrzení celé jeho prozaické tvorbě chybí historický základ.

Židé byli odsouzeni proto, že byli Židé, a jakožto Židům jim bylo souzeno trpět, ale uvědomme si, že ne všemi oběťmi byli Židé, ale zato všichni Židé byli oběťmi nacizmu.

²⁸ Tamtéž. str. 77

II.4. Vliv jiných literatur a literárních směrů na rumunské prozaiky

Vývoj rumunské literatury první poloviny dvacátého století postupuje od symbolismu až po avantgardní modernistické směry dvacátých a třicátých let. Avantgardní spisovatelé se v Rumunsku velmi obtížně prosazovali. Avantgardu z větší části tvořili právě Židé a není náhoda, že jejich cesta k úspěchu vedla přes Paříž.

Většina židovských spisovatelů v meziválečném období tvořila a publikovala pod literárními pseudonymy, například Tristan Tzara (Samuel Rosenstock), Ilarie Voronca (Eduard Marcus), Mihail Sebastian (Josef Hechter), Ion Călugăru (Ștrul Leiba Croitoru), Sașa Pană (Alexandru Binder)²⁹ a další, k tomu je vedl v Rumunsku existující antisemitismus a xenofobie, které zde byly příznačnými jevy.

Rumunské politické špičky, tisk i většina obyvatelstva smýšlely tradicionalisticky. Židovští obyvatelé, intelektuály nevyjímaje, se do rumunské většinové společnosti začlenili a komunikovali stejným jazykem, ale s jistotou můžeme říci, že s tradicionalismem se ztotožňovat nemohli, v tom jim bránily jejich hluboké duchovní kořeny a kulturní dědictví.

Modernismus a avantgarda byly do jisté míry sjednocujícím hnutím. Počátek avantgardy začíná ve futurismu, usilující o vytvoření netradičního dynamického umění, zdůrazňujícího nové formy, a někteří stoupenci jeho prostřednictvím dospívají až ke komunismu. První fáze komunistických převratů se účastnili i Židé, posléze se však sami stávají jeho oběťmi.

Humanitně vzdělaní spisovatelé ve třicátých letech navazují na modernismus. Kladou důraz na pozorování, bezprostřední zkušenost a klíčovým slovem je pro ně *autentičnost*. Literárním vzorem se pro ně stává francouzský spisovatel André Gide (v roce 1947 byl oceněn Nobelovou cenou za literaturu).

Někteří shora uvedení autoři vynikli jako esejisté, ale ráda bych tu zmínila například i Mirceu Eliada, Antona Holbana nebo Eugena Ionesca. Dostáváme se o krok dál a tou je svébytná cesta, kterou si v rumunské literatuře razí fantastická próza. Mezi první představitele fantastické pózy se dá jednoznačně zařadit Eminescova novela *Sărmanul Dionis* (Ubohý Dionýs 1872-73). Po Eminescovi následují další význačné literární osobnosti. Tento proud se prolíná celou novodobou rumunskou literaturou a vlastně pokračuje až do současnosti.

²⁹ Valentová, Libuše a kol.: Slovník rumunských spisovatelů, Praha, Libri 2001

Jako představitele fantastické prózy uvedu Oscara Lemnara (vlastním jménem Oscar Holzman 1907-1968). Bukurešťana každým coulem, bohéma, nepostradatelného v kruhu umělců. Pracoval jako novinář, v časopisech *Facla* (Pochodeň) nebo *Cuvântul* (Slovo). Byl toho názoru, že po válce by se měla literatura znovu obnovit a otevřít se novým konvencím. Věřil, že tomu tak bude, a začal psát krátké fantastické povídky, které později vyšly pod názvem *Člověk a stín* (Omul și umbra, 1946).

Jeho povídky jsou založeny na absurdních úsudcích a uvažování, které šokují společnost, a na jeho subjektivních pocitech. Věty jsou literárně vybroušené a samotný text neupadá do manýrizmu.³⁰

³⁰ Eugen, Simion (Coord. gen.): Dicționarul general al limbii române, Editura Univers enciclopedic, București 2004, str. 39

III . Přehled rumunských židovských spisovatelů v meziválečném období

III.1.Max Blecher

(08.09.1909 Botoșani – 31.05.1938 Roman)

Prozaik, básník a publicista, někdy také známý pod literárními pseudonymy Mihail Bera nebo In-Interim. Po složení maturity v Rumunsku odchází studovat medicínu do Paříže, jeho studium je však náhle v roce 1928 přerušeno zákeřnou nemocí: nevyléčitelnou tuberkulózou páteře, která zasahuje páteřní obratle, tzv. Pottovou nemocí.

Narodil se na severu Moldavska, v útlém věku se s rodiči přestěhovali do města Romanu, kde také ve svých nedožitých 29 letech předčasně zemřel.

Prakticky od 19 let žil v sádrovém krunýři životem tělesně postiženého. Takto uvězněn v polosedě-pololeže, připoután na lůžko, strádal téměř celý život fyzicky, ale jeho intelekt se rozvíjel. Zajímal se o literaturu, hudbu, filozofii a umění. Pobýval v mnoha evropských sanatoriích, ale nejvíce času strávil na severním pobřeží Francie v sanatoriu Bercku poblíž kanálu La Manche. (také pobýval ve švýcarském Leysin, v rumunském Brašově a na pobřeží Černého moře v Techirghiolu).

Jeho dokonalá znalost francouzštiny mu umožňovala komunikaci s lidmi v kosmopolitním Bercku a zároveň přispívala i k udržení všeobecného kulturního a literárního přehledu. Velmi dobře se orientoval v anglické i francouzské literatuře, k jeho oblíbeným autorům patřili modernisté Marcel Proust nebo James Joyce. Salvador Dalí ho oslovil nejen jako surrealistický malíř (zachovalo se několik Blecherových surrealistických kreseb), ale dokonce se jím nechal inspirovat ve své literární tvorbě.

Dopisoval si s některými významnými židovskými osobnostmi, jako byli Mihail Sebastian, Ilarie Voronca nebo Camil Baltazar, a někteří z nich se stali jeho osobními přáteli, zejména pak Sașa Pană, který mu byl oporou v posledních letech života.

Blecher debutoval v časopise Tudora Argheziho *Bilete de papagal*, (Papouškovi planety), 1930 přispíval do dalších různých periodik črtami, recenzemi a básnickými překlady. V roce 1934 přijíždí do Brašova, aby si zde odpočinul a nabral nové síly, ale jeho zdravotní stav se naopak zhoršuje a právě tady začíná psát své klíčové prozaické autobiografické dílo *Příhody z bezprostředního neskutečna*

(Întâmplări în realitatea imediată 1935, č.1996), v této době však ještě nemá úplně dokončenou sbírku surrealistických básní *Corp transparent* (Průsvitné tělo, 1934). Později vychází další Blecherův prozaický autobiografický román *Zjizvená srdce* (Inimi cicatrizate, 1937, č.1996), psaný formou deníku (er-formou) mladého, na smrt nemocného Rumuna Emanuela, který si léčí tuberkulózu páteře ve francouzském přímořském sanatoriu Berck. Poslední próza, *Vizuina luminată* (Osvětlené doupě) vyšla post mortem v roce 1971. Jde opět o příběh, který čtenáře přivádí do nemocničního prostředí.

Blecherova literární tvorba je jednoznačně ovlivněna nevyléčitelnou chorobou, a často je proto srovnáván s dalším židovským intelektuálem Franzem Kafkou, právě kvůli jeho tragickému životnímu pocitu.

Mladý muž, tvůrčí typ, sužován horečkou a bolestí, je mnohdy těmito příčinami odváděn od psaní, které má tak rád. Je vnitřně zlomen a přestává věřit v možnost uzdravení, od roku 1935 se však jeho zdravotní stav stále zhoršuje. Otec svému milovanému synovi pronajme malý domek v Romanu. Tady, v ústraní v malém domečku, pomalu dožívá svůj krátký, a přesto plodný život. Do posledních dnů zůstává věrný své tvorbě a přátelům. V této tak smutné a pohnuté době ho navštěvuje především Saša Pană. S nemocí je vyrovnán, smiřuje se s krutou realitou, jeho soupeř a nepřítel - *nemoc* - ho nakonec přemáhá a jeho životní pout' končí 31. 05. 1938.

Příhody z bezprostředního neskutečna (Întâmplări în irealitatea imediată)

Kniha není psána jako klasická próza s lineárně rozvíjeným dějem, jde o sled volně řazených výjevů-jakýsi kaleidoskop příhod ztvárněných na principu antiteze a porovnání estetických kategorií na protikladu dobrého a zlého nebo vznešeného a nízkého. Vystává otázka, zda sled událostí je opravdovou skutečností či tíživým snem.

Příhody z bezprostředního neskutečna zůstávají i nadále Blecherovým mistrovským dílem. Tento román by se mohl porovnat s Creangovými *Vzpomínkami z dětství* (Amintirile din copilărie), ač nikde v textu neexistuje žádná slovní narážka či jakákoli souvislost, jsou jen jakousi hořkou replikou na výše jmenované dílo. Blecher v románu užívá modernistických popisů, ale zároveň přijímá i určitý vzor tradičních vyprávění evokujících, tak jako u Creangy, několik významných momentů z dětství. Jeho zážitky z dětství však nejsou příliš šťastné, a proto se v tomto směru liší od tradičních vyprávění tohoto druhu. Na rozdíl od svého slavného předchůdce píše jako ryzí analytik, který místy s přemrštěnou výstředností rozebírá své zkušenosti z dětství a tyto životopisné události přeměňuje v jakousi existenciální vizi – individuální příhody v jednom lidském životě.

Dostáváme se ke klíčovému bodu tvorby Maxe Blechera. Jako ostatní díla, tak i tento román byl napsán v posledních letech spisovatelova života. Jeho autor věděl, že vyléčit se je nemožné, a pomalu ztrácel smysl života. Tímto způsobem by se dal vysvětlit spisovatelův chmurný tón a pesimismus, který jeho tvorbu zahluje.

Téma knihy je čistě existenciální – vztahuje se k bytí v jeho souhrnu a jako k takovému, nikoli jen k prožívané existenci jednoho člověka. Jak nám napovídá již samotný název děj, vychází z krize identity, z konfrontace hrdinova vnitřního já s reálným světem a z pocitu hluboké prázdnoty, který se neustále vrací.

Když se vypravěč dlouhé hodiny dívá na určitý bod na zdi, tak se s ním cítí ztotožněn a představuje si, že je vtahován do jiné, cizí reality a obklopen záhadnými předměty tento halucinační stav je jakýsi *meziprostor*. Znovunavrácení z *tamtoho* světa po tomto nezdařeném *duchovním cvičení* s sebou nepřináší žádný nový objev, nýbrž naopak pocit hluboké zbytečnosti: *Când privesc mult timp un punct fix de pe perete mi se întimpla căteodată să nu mai știu nici cine sunt nici unde mă aflu. Simt atunci lipsa identității mele de departe ca și cum aș fi devenit, o clipă, o persoană cu totul străină. Acest personaj abstract și persoana mea reală îmi dispută convingerea cu forțe egale.*

În clipa următoare identitatea mea se regăsește, că în acele vederi stereoscoape unde cele două imagini se separă uneori din eroare și numai când operatorul le pune la punct, suprapunându-le, dau câteodată iluzia reliefului. Odaia îmi apare atunci de o prospețime ce n-a avut-o înainte. Ea revine la consistența ei anterioară iar obiectele din ea se depun la locurile lor, așa cum într-o sticlă cu apă un bulgăr de pământ sfărâmat, așază în straturi de elemente diferite, bine definite și de culori variate. Elementele odăii se stratifică în propriul lor contur și în coloritul vechei amintiri ce o am despre ele.

Senzația de depărtare și singurătate în momentele când persoana mea cotidiană s-a dizolvat în inconsistență e diferită de orice alte senzații. Când durează mai mult, devine o frică, o spaimă de a nu mă putea regăsi niciodată. În depărtare, persistă din mine o siluetă nesigură, înconjurată de o mare luminozitate așa cum apar unele obiecte în ceață.

Teribila întrebare cine anume sunt trăiește atunci în mine ca un corp în întregime nou, crescut în mine cu o piele și niște organe ce-mi sunt complet necunoscute. Rezolvarea ei este cerută de o luciditate mai profundă și mai esențială decât a creierului. Tot ce e capabil să se agite în corpul meu, se agită, se zbate și se revoltă mai puternic și mai elementar decât în viața cotidiană. Totul imploră o soluție: Když se dlouho dívám na určitý bod na stěně, stává se mi, že náhle nevím, kdo, ani kde vlastně jsem. Tu ztrátu vlastní totožnosti pak pociťuji jaksi vzdáleně, jako bych se na chvíli stal nějakou úplně cizí osobou. Tato abstraktní postava a moje skutečná osoba soupeří o jistotu mého přesvědčení naprosto rovnocenně.

Vzápětí se mi má totožnost zase vrací jako na stereoskopických obrazech, kde se oba dílčí obrazy někdy nedopatřením oddělí, a teprve když je promítač srovná na sebe, vyvolávají náhle iluzi plastičnosti. Pokoj se pak jeví zcela nově, neotřele. Vrací se ke své původní konzistenci, ale věci, jež tvoří jeho součást, se na svá místa ukládají, tak jako se usazuje rozdrčená hrouda hlíny ve sklenici vody, ve vrstvách z rozličných, od sebe jasně rozlišených prvků různých barev. Prvky pokoje se tak vrství do svých vlastních obrysů a barev, odpovídajících mé dávné vzpomínce na ně.

Ten pocit odloučení a osamělosti ve chvílích, kdy se má skutečná, každodenní osoba rozplizla ztrátou soudružnosti, se naprosto liší od všech ostatních pocitů. Trvá-li delší dobu, mění se ve strach, v hrůzu z toho, že už nedokážu najít sám sebe. Jen kdesi daleko přetrvává ze mě jakýsi nejasný obrys, obklopený silným jasem; takto vypadají některé předměty v mlze.

Ta příšerná otázka „kdo vlastně jsem” pak ve mně žije jako nějaké naprosto nové tělo, jež ve mně vyrostlo i s vlastní kůží a jakýmisi pro mě úplně neznámými orgány. Její řešení si žádá nazírat hlouběji a podstatněji, než jak to dokáže mozek. Vše, co je toho schopno, se v mém těle otřásá, zmítá, vzpíná a bouří; od základu a mnohem mocněji než ve skutečném všedním životě. To vše si zoufale vyžaduje řešení.³¹

Na rozdíl od Creangových *Vzpomínek*, kde hlavní hrdina Nică prožívá život šťastného dítěte v tradiční rumunské vesnici, se tak chlapec z Blecherova románu ztrácí v každodenní surové realitě, kde na periferii města jsou tzv. *prokletá místa*, která vždy u chlapce vyvolají *záchvat*, který je pokaždé zakončen *mdlobou a závratí*.

Jedno z těchto prokletých míst se nachází v městském parku, místo divoké a opuštěné, obklopené šípkovými keři a zakrslými akáty. Opuštěnost tohoto místa se zdá být bez hranic a pomalu odhaluje tajemnou bránu pochyb o reálnosti světa a pomíjivosti bytí: *Plutea o senzație bizară de inutilitate în poiana aceea care exista undeva în lume, unde eu însumi nimerisem fără rost, într-o oarecare după-amiază de vară ce n-avea nici ea vreun sens. O după-amiază ce se rătăcise haotic în căldura soarelui, printre niște tufișuri ancorate în spațiu undeva în lume. Atunci simțeam mai profund și mai dureros că n-aveam nimic de făcut în această lume, nimic altceva decât să hoinăresc prin parcuri –prin poiene prăfuite și arse de soare, pustii și sălbatece.*: Podivný pocit marnosti se vznášel nad tím paloukem existujícím „kdesi ve světě“, někde, kde i já jsem se úplně nesmyslně ocitl jednoho letního odpoledne, též zcela postrádajícího jakéhokoliv smyslu. Bylo to zkrátka odpoledne tápající zmateně v slunečním žáru mezi křovisky, zakotvenými v prostoru „někde ve světě“. Tehdy jsem ještě hlouběji a bolestněji chápal, že nemám na tomhle světě co dělat, že mi nezbývá než bloumat parky – po zaprášených, sluncem sežehlých paloucích, opuštěných a divokých.³²

Další chlapcovo prokleté místo se nachází na úplně opačném konci města, mezi vysokými a vykotlanými břehy řeky, kam se jako dítě chodí s kamarády koupat. Smutné místo plné odpadků a splašků, ze kterých se line „zápach“ trouchnivějících slupek. U chlapce tento zápach vždy rozpoutá příjemnou a omamující mdlobu. Nepříjemný, ale zároveň i vábivý pach – takový je jeho začátek *záchvatu*.³³

³¹ Blecher, Max: Příhody z bezprostředního neskutečna, Torst, Praha 1996, str. 9-10

³² Tamtéž. str. 11-12

³³ Tamtéž. str. 12

V uzavřených místnostech jsou jeho záchvaty většinou vyvolány obyčejnými předměty, které se mu zdají být fantastické a oživené nějakým cizím záhadným životem. Ačkoli jeho záchvaty končí s obdobím dospívání, pocit naprosté marnosti světa trvá: *Inutilitatea umplu scobiturile lumii ca un lichid ce s-ar fi răspândit în toate direcțiile, iar cerul deasupra mea, cerul veșnic corect, absurd și nedefinit, căpătă culoarea proprie a disperării. În inutilitatea aceasta care mă înconjoară și sub cerul acesta pe veci blestemat umblu încă și azi*: Marnost vyplnila veškeré štěrbiny světa, rozlévající se všemi směry jako řídká tekutina a nebe nade mnou, to věčně korektní, nesmyslné a neurčité nebe, se zabarvilo tóny beznaděje. A obklopen touto marností, pod tímto navěky prokletým nebem já bloumám i dnes³⁴.

Chlapcův pohled na vlastní existenci je mlhavý, lidský svět je pomíjivý a prázdný a vypadá jako *nemoc, na kterou neexistuje žádný lék*, vypravěč si uvědomuje, že svět by mohl existovat i v pravdivější podobě. Pro chlapce je příznačné vidění reálného světa obráceně, je sestaveno stejně jako negativ fotografického filmu – představuje prázdnotu nebo naopak naplněnost, které nahrazuje prázdnými nebo naplněnými skutečnostmi. Tento stav bytí se pak stává jaksi pravdivější a čistší: *Într-o astfel de lume oamenii n-ar mai fi fost niște excrescențe multicolore și carnoase, pline de organe complicate și putrescibile, și niște goluri pure, plutind, ca niște bule de aer prin apă, prin materia caldă și moale a universului plin*.: V takovém světě by už lidé nebyli mnohobarevnými výrůstky, plnými složitých, rozkladu podléhajících orgánů, ale něčím jako čirou prázdnotou, jež by probublávala teplou a měkkou hmotou okolního světa jako vzduchové bubliny vodou.³⁵

Vidíme, že hranice mezi skutečností a chlapcovým imaginárním světem se prostupují, v jeho pohledu na svět je pravou realitou-sen a imaginární svět je v *jeho světě* realita.

Chlapec je fascinován dvojakostí bytí, neskrývá se svou slabostí pro bezcenné, umělé, kýčovitě ozdobené. Chlapce přitahují divadla, biografy, panoptika nebo obyčejné venkovské poutě a obdivuje umělé výjevy. Scény, na nichž se život zjevně předstírá, přiznávají svou lež již předem, tudíž předem určují hru a její pravidla. Divadlo mu ukazuje skutečnost, že v dekorativním světě musí být život hraný falešně a s příkrasami. V biografu se ztotožňuje s hrdiny na plátně, a proto se mu realita jeví pouze jako kopie nebo směšná fikce: *Când se aprindea lumina în pauză, sala avea*

³⁴ Tamtéž. str. 17

³⁵ Tamtéž. str. 39

aerul că revine de departe. Era în atmosferă ceva precar și artificial, cu mult mai incert și mai efemer decât spectacolul de pe ecran.: Když se o přestávce rozsvítilo, vypadal celý sál, jako by se navracel z veliké dálky. Ve vzduchu se vznášelo cosi trapného a strojeného, něco mnohem neurčitějšího a pomíjivějšího než podívaná na plátně³⁶.

Jednoho dne v kině hořelo. Důvodem bylo vzplanutí filmového pásku. Na plátně se objevily skutečné plameny a obecenstvo pohltila panika, která pokračovala, i když byl *oheň* uhašen; chovalo se úplně stejně, jako by se chovaly porouchané loutky ve hraní hrůzy až do úplného vyčerpání. Teatrální chování v přítomném zmatku bylo příkladem prolnutí umělého a skutečného života v jedinou scénu: *O domnișoară, cu obrazul pudrat ca gipsul, țipa strident uitându-se fix în ochii mei, fără să facă vreo mișcare ori vreun pas spre ieșire. Un covrigar musculos, convins de utilitatea forțelor sale în asemenea cazuri, dar totuși neștiind ce întrebare să le dea, lua pe rând scaunele de lemn și le azvârlea spre ecran*: Jedna slečna s tváří tak napudrovanou, až vypadala jako sádrová, mi upřeně zírala do očí a pronikavě ječela, ale nepohnula se z místa a neučinila jediný krok směrem k východu. Svalnatý preclíkář, pevně přesvědčený, že v podobných případech je nejlepší použít hrubé síly, ale nevěda, kam ji zaměřit, bral jednu dřevěnou židli po druhé a vrhal je směrem k plátnu.³⁷

V tomto vyobrazení marnosti pokračuje i scéna s objevením vlastní fotografie, když vypravěč náhodně spatří svůj portrét ve výloze. Obraz se mu zdá být výstižnější než ten, který je z masa a kostí: *Într-o clipă avui senzația de a nu exista decât pe fotografie*: Najednou jsem měl pocit, že neexistuji jinak než na té fotografii.³⁸

Tyto zvláštní schizoidní stavy, převrácenost vnitřních postojů, nevyrovnanost a senzitivita, se u chlapce objevují často a v různých podobách, to hrdinu přivádí k pesimistickému závěru, že život je vlastně indiferentní a bezvýznamný. Je smutný, že nevědomost lidí nezná hranic a že jsou zaslepeni představami a předsudky a nikdy nepochopí nepřírozenost vlastního bytí.

Další důležitou kapitolou je chlapcovo přání volně vyjádřit pocity a myšlenky, které přicházejí z hloubi podvědomí, smyšlené rozhovory ad-hoc mu poskytují určitý pocit svobody. Spolu s přítelem Ozym hrají metafyzickou verbální hru, ve které každý hráč musí vyprávět fiktivní příběh, jako by byl pravdivý: *Veneam să-l văd pe Ozy, așa*

³⁶ Tamtéž. str. 41

³⁷ Tamtéž. str. 41

³⁸ Tamtéž. str. 50

cum intră câinii în curți străine, fiindcă o poartă este deschisă și nu-i gonește nimeni. Mă atrăgea mai ales un joc bizar care nu știu cine din noi doi și în ce împrejurări îl inventase. Jocul consta în dialoguri imaginare spuse cu cea mai desăvârșită seriozitate. Trebuia ca până la sfârșit să rămânem gravi și să nu ne dezvăluim întru nimic inexistența lucrurilor despre care vorbeam. Chodíval jsem k Ozymu z toho prostého důvodu, z jakého psi chodívají na cizí dvorky: vrátka jsou otevřená a nikdo je odtamtud nevyhání. Táhla mě tam však hlavně podivná hra, kterou jeden z nás vymyslel při nějaké, už nevím jaké příležitosti. Ta hra spočívala v naprosto vážně vedeném rozhovoru o úplně pomyslných věcech. Vážnou tvář bylo třeba zachovat až dokonce a za nic na světě nedat najevo, že to, o čem mluvíme, vůbec neexistuje.³⁹

Zde ocituji vzpomínky na první chlapcovi erotické zkušenosti. V románu se v řadě míst objevuje téma sexuality, vzpomínky, které se autorovi vynořují spíše tematicky než chronologicky, většinou jsou spojené s neobvyklým prostředím. Dospívající chlapec s obdivuhodnou lehkostí popisuje svou pohlavnost a sexuální touhu. Plastičnost scén je výsledkem mistrného autora popisu. Téma sexu a erotiky je spíše jakýsi pud, který hrdinu všude pronásleduje.

Autor vzpomíná na tyto sexuální příhody, které v sobě nemají nic poetického nebo romantického, naopak prožívá je bez emocí a s paradoxním pocitem cizosti jako v nějakém panoptiku s bizarními figurkami. *Ten*, který chlapce zasvětil do tajů erotiky, se jmenuje Walter: *Îmbrăcămintea lui nu era deloc obișnuită: purta o tunică vișinie cu nasturi sculptați din os, pantaloni din piele de căprioară și pe picioarele goale sandale împletite din lanierie fine de piele albă.* Oblečen přinejmenším neobvykle: měl na sobě višňově červenou blůzu s kostěnými knoflíky, kalhoty z kozinky a na bosých nohou sandály spletené z tenkých řemínků bílé kůže.⁴⁰ Chlapec s Waltrem prožívá první podivné erotické dobrodružství v tajné skrýši za použití *tajného peříčka*.

První milostné dobrodružství se ženou starší, než je on sám, prožívá za směšných okolností v zaprášené kabině v zadní části krámků. Clara poskytuje mladíkovi sexuální uvolnění, ale po celou dobu aktu zůstává: *Imobilă și indiferentă ca o bucată de lemn și numai intima și secreta ei căldură îmi revela că e atentă și că „știe.”* Zůstávala lhostejná a nehybná jako kus dřeva a jen její důvěrné, tajné teplo mi prozradilo, že je vzhůru a že „ví.”⁴¹

³⁹ Tamtéž. str. 54

⁴⁰ Tamtéž. str. 30

⁴¹ Tamtéž. str. 26

Jeho poslední milostná příhoda je pouze platonická s ženou jménem Edda, která zemře na záhadnou nemoc a tímto zvláštním způsobem mu odhaluje jeho vlastní budoucí smrt : *moartea ei era moartea mea și în tot ce fac de-atunci, în tot ce trăiesc, imobilitatea viitoarei mele morți se proiectează rece și obscură, așa cum am văzut-o pe la Edda.*: Její smrt byla i mou smrtí; od té doby se ve všem, co dělám, ve všem, co prožívám, rýsuje nehybnost mé budoucí smrti, chladné a temné, takové, jakou jsem poznal u Eddy.⁴²

Román se uzavírá v této smutné a chmurné atmosféře jako sen, ze kterého není probuzení. Hrdina sní, že spí, začíná se probouzet a najednou se opět propadá do hlubokého spánku - bezedné propasti, odkud už nikdy není návratu. Tahle noční můra chlapce utvrzuje v představě o jeho vlastní existenci, z níž se usilovně snaží probudit do skutečného života. *Mă zbat acum în realitate, țiip, implor să fii trezit, să fii trezit în alta viață, în viața mea adevărată. Este cert că e plină zi, că știu unde mă aflu și că trăiesc, dar lipsește ceva în toate acestea, așa ca în grozavul meu coșmar.*: Ted' sebou zmítám ve skutečnosti, křičím, zoufale prosím, ať mě někdo probudí do jiného života, do mého skutečného života. Určitě je bílý den, já dobře vím, kde jsem, vím, že žiji, ale v tom všem stále něco chybí, tak jako v mé hrozivé noční můře.⁴³

Všeobecně se dá říci, že pro *cítění* u židovských spisovatelů je typické vnímání rozdílu dobra a zla jako podstaty lidského jednání. Halucinační a snové vidění zdánlivých vjemů řadí Maxe Blechera mezi spisovatele, kteří popisují metafyzično. Právě pro svou atmosféru jakési *noční můry* se přibližuje próze Franze Kafky.

S určitostí se dá říci, že mezi romány, které vzrušily svým obsahem, nepochybně patří i Blecherův román *Příhody z bezprostředního neskutečna*.

⁴² Tamtéž. str. 108

⁴³ Tamtéž. str. 113-114

*Mă zbat, țin, mă frământ. Cine mă va trezi?
În jurul meu, realitatea exactă mă trage tot mai jos, încercând să mă scufunde.
Cine mă va trezi?
Întotdeauna a fost așa, întotdeauna, întotdeauna.*

Zmítám se, křičím, trpím. Kdo mě probudí?
Přesně určená skutečnost mě obklopuje, strhává níž a níž, snaží se mě v sobě utopit.
Kdo mě probudí?
Vždycky to tak bylo, vždycky, vždycky.⁴⁴

⁴⁴ Tamtéž. str. 114

III.2. Isac Peltz

(12.02. 1899 București – 11.08. 1980 tamtéž)

Prozaik, publicista, esejista a dramatik, je dnes považován za jednoho z nejpłodnějších prozaiků meziválečných let. Na neznámé bukurešťské periferii, v době, kdy Rumunsko čekají veliké změny, se v chudé židovské rodině narodí Isac Peltz. Píše se rok 1899. Maminka Esreia rozená Rotenbergová byla dámskou krejčovou a tatínek Nathan Peltz drobným obchodníkem. Autor sám byl samouk. Nechodil do školy ani nestudoval, protože rodinná situace to nedovolovala, ovšem měl jedno velmi důležité vzdělání, a tím byla škola života. Od dvanácti let pracoval (jako pomocník v kanceláři), ale jeho tajným snem bylo stát se spisovatelem. Tento tajný sen se mu splnil, když v sedmnácti letech uveřejnil svou první esej.

Později, v době hluboké totality padesátých let, kdy mezi lidmi panuje udávání a všudypřítomný strach, je Isac Peltz vězněn.

V roce 1915 debutuje v časopise *Îndrumarea literară* (Literární ukazatel), v sedmnácti letech vydává esej *Menirea literaturii*⁴⁵ (Poslání literatury), ve které podporuje Ghereovy myšlenky a hovoří o literární tvorbě a jejím moralizujícím poselství.

Spolupracuje s mnoha literárními časopisy, jako jsou například *Sburătorul* (Pokušitel), *Bilete de papagal*, *România literară* (Literární Rumunsko) nebo *Vremea* (Čas), a také přispívá i do čistě pravicových časopisů jako *Facla*, *Lupta* (Boj), *Epoca* (Epocha) a další. Dokonce řídí i avantgardní časopisy *Caiete lunare* (Měsíční sešity, 1927) a *Zodiac* (Zvěrokruh, 1930-1932). V letech 1921 – 1922 je redaktorem časopisu *Cuvântul liber* (Svobodné slovo).⁴⁶ V shora zmíněných časopisech také publikuje příspěvky autorů, jako jsou například Eugen Ionescu, Tudor Arghezi, Felix Aderca, Ion Vineanu a dalších.

Román *Viața cu haz și fără a numitului Stan* (Zábavný i nezábavný život řečeného Stana) získá v roce 1928 cenu *Societatea Scriitorilor Români* (Společnosti rumunských spisovatelů). Rok před svou smrtí v roce 1979 obdrží cenu *Uniunii*

⁴⁵ Goldstein, Țicu: De la Cilibi Moise la Paul Celan: Antologie din opere scriitorilor evrei de limbă română, Editura Hasefer 1996, str. 313

⁴⁶ Morar, Ovidiu: Scriitori evrei din România, Ideea Europeană, București 2006, str. 95

Scrittorilor (Svazu spisovatelů).⁴⁷ Umírá v roce 1980 sám a v ústraní na bukurešťském předměstí ve čtvrti Dudești.

Literární tvorba Isaca Peltze se utváří již před první světovou válkou. V rané tvorbě z let 1916 – 1924 je patrný vliv symbolismu a expresionismu. Literárně ovlivňuje Isaca Peltze i Macedonski, a to se projeví ve svazku básní v próze *Flori* (Květiny).⁴⁸ Bohužel bez odezvy zůstanou dramatická díla, která vycházejí v časopise *Revista pentru toți* (Časopis pro všechny): divadelní hry *Veninul* (Jed, 1917) a *Crima* (Zločin, 1920). V časopise *Ediție specială* (Zvláštní vydání, 1921) vychází díla *Stația roșie* (Rudý přízrak, 1918), *Meșterul viață* (Mistr život, 1919), *Paiațele* (Šašci, 1921) a *Fanteze vopsite* (Malované loutky, 1924).⁴⁹

Nové literární směry 20. století mění Peltzův zpočátku tak potlačovaný smysl pro groteskní nadsázku. V době, kdy se snaží o avantgardní pokusy a experimentuje v oblasti surrealismu, se zrodí román *Viața cu haz și fără a numitului Stan*, který se zásadně liší od představy, kterou propagují liberálové. Příběh přibližuje drama neosobitosti a šílenství jednotlivce v měšťácké společnosti.

Po tomto zdařilém pokusu autor opouští avantgardní oblast a postupně směřuje k psychologickému realizmu, který obohacuje naturalistickými prvky. V románu *Horoscop* (Horoskop, 1932), popisuje tragické naplnění osudu jednoho smutného života. Jedná se o vůbec první přiblížení a nahlédnutí do životů až doposud uzavřené židovské společnosti.

Zcela nezvyklé je téma románu *Amor încuiat* (Uzavřená láska, 1933), příběh o ženě, která nemůže být uspokojena láskou, protože je zcela frigidní. Psychologicko-sociální román s výstižnou dramatickou strukturou zobrazující jakousi *lidskou komedii* v židovském ghettu je *Foc în Hanul cu tei* (Požár v hostinci U lípy, 1934). Námětově jsou zcela odlišné romány vycházející v roce 1936 *Moartea tinerețelor* (Smrt mladosti),⁵⁰ rozjímání nebo snad polemika nad zmařeným životem, a *Actele vorbește* (Skutky mluví), satira na byrokracii a korupci v rumunské společnosti. S jistou dávkou satiry si autor také pohrává v románu *Țară bună* (Pohostinná země, 1937), kde vytváří myšlenku o Rumunsku jako *dobré zemi*. V roce 1946 vydává román *Israel însângerat* (Zkrvavený Israel),⁵¹ děj odehrávající se během druhé světové

⁴⁷ Tamtéž. str. 95

⁴⁸ Valentová, Libuše a kol.: Slovník rumunských spisovatelů, Libri, Praha 2001, str. 186

⁴⁹ Tamtéž. str. 186

⁵⁰ Tamtéž. str. 186

⁵¹ Tamtéž. str. 186

války, svým obsahem připomíná masivní židovskou kalvárii z dob pronásledování Antonescova režimu. V díle otevřeně popisuje rumunský holocaust: transporty smrti a vyhazovací tábory v Podněstří.

Krátkou prózou spisovatelova umělecká cesta začala a ta se postupně rozvětvila a vyhranila do několika literárních směrů. Avšak po druhé světové válce se opět vrací k psaní této krátké prózy, což dokazuje sbírkami *Inimi zbuciumate* (Neklidná srdce, 1962),⁵² *Fauna burzuluiților* (Fauna popudlivců, 1965) nebo *Microbar* (Mikrobar, 1971). V roce 1979, krátce před svou smrtí, Isac Peltz ještě vydá poslední román *Treceri și petreceri* (Přechody a zábavy), kde od počátku ukazuje na smrt, která se neúprosně přibližuje. Posmrtně vyšly *Amintiri despre viața literară* (Vzpomínky na literární život, 1974).⁵³

Isac Peltz v historii rumunské literatury i nadále zůstává zapsán jako *malíř židovských ghett* a obhájce pokořených Židů z bukurešťského předměstí.

Mistrovsky a s dostatečnou dávkou naturalismu dokázal vykreslit atmosféru života v ghettu na bukurešťské židovské periferii, kde prožil část svého života. Zkušenostmi a tematikou z židovské *ulice* dokonale obohatil svá díla. Isac Peltz nikdy neopustil pro něj tak známé *místo* a až do konce života zůstal s tímto prostředím úzce spjat. Jeho estetický ideál se prolíná s ideálem etickým, ve své tvůrčí představě zůstal věrný *prostředí*, ze kterého vzešel.

Je zajímavé, že Židé představují nezapomenutelnou a nenapodobitelnou rozmanitost rumunských židovských předměstí. Zásluhou Isaca Peltze zde máme dílo, které má dokumentární charakter a přibližuje obyčejný život lidí z neznámé bukurešťské ulice.

Isac Peltz nazírá na svůj *svět* z hlediska sociologického, ten svět se skládá z drobných obchodníků, kteří ve čtvrti žijí, ale i těch, kteří tudy pouze projíždějí, z prostitutek, z karbaníků nebo povalečů, kteří hledají příležitostnou práci.⁵⁴ Jejich charakteristickým rysem je touha po prosperitě, kterou v tomto případě představuje daleká Amerika.

Projevují se u nich atavistické znaky: neuróza a anémie, které nepřímo napadají nervový systém a uvrhují nebohé bytosti do stavu bídy a strachu. Autorovi se daří obdivuhodným způsobem a výstižně popsat pocity lidí, kteří svým způsobem žijí

⁵² Tamtéž. str. 186

⁵³ Tamtéž. str. 186

⁵⁴ Călinescu, G.: History of Romanian literature, Nagard Publishers, Milan 1988, str. 680

na *prokletém* místě a za trest jsou odsouzeni k věčnému existenčnímu a nikdy nekončícímu boji. *Třída Văcărești* je monografické dílo, které specifikuje určitou bukurešťskou čtvrť a ukazuje všední životní koloběh.

Třída Văcărești (Calea Văcărești)

Smutné vzpomínky na dětství se odrážejí v románu *Calea Văcărești* (Třída Văcărești, 1934). Román je znovu vydán po více než dvaceti letech, a to v roce 1957 dcerou Isaca Peltze, Tiou Peltzovou. Dílo bez zápletky, spíše kronika, pojednává o existenci jedné židovské komunity z bukurešťské periferie. Nemusíme dedukovat, jakým směrem se spisovatel vydává a co je úhlem jeho pohledu: subjektivita; sám se cítí být zcela ztotožněn s hlavními hrdiny: *Născut și crescut în mijlocul acestei lumi, cunoscând-i elanurile și deprimările, familiarizat cu fiecare dramă consumată în curțile, hanurile și casele lipsite de lumină și de bucurii, mi-am propus să realizez o carte valabilă prin fabulație și documentare.* (Protože jsem se narodil mezi těmito lidmi, protože znám jejich nadšení i skleslost, protože důvěrně znám každé drama, které se odehrálo v hostincích i domech, kterým chybí světlo i radost, předsevzal jsem si, že napíši knihu platnou v tom, co je vymyšlené i v tom, co je zdokumentované).⁵⁵

Dalším důležitým rysem knihy je lyričnost, ale hlavním tématem je smutek, který prostupuje celým románem. Barvitě popisuje lidské utrpení, všudypřítomnou ubohost a pocit bezmocnosti.

Eugen Lovinescu považuje Isaca Peltze za – *cel mai mare urzitor de tristeți*: za největšího strůjce smutku a George Călinescu zase za *un impecabil cunoscător al limbii române*: dokonalého znalce rumunského jazyka.⁵⁶

Tak jak napovídá sám název díla, mohlo by se zdát, že jde o repliku románu Paříž Východu (*Calea Victoriei*) Cezara Petresca, který v roce 1930 zaznamenal fenomenální úspěch: *Třída Vítězství*, neobyčejně lukrativní místo vyvolených: zde žijí nejvyšší příslušníci bukurešťské společenské třídy, tato elegantní bukurešťská tepna je dána do kontrastu s chudým židovským ghettem někde na bukurešťské periferii. Izolované a směšné ghetto, ve kterém je doslova prokletý život a prekérní postavení obyvatel nikým a ničím nebrané na vědomí.

Ostatně při jednom rozhovoru autor vypověděl: „*Pentru lectorul mijlociu și chiar pentru cel de calitate, Calea Văcărești reprezintă un cartier oarecare, susceptibil de glumă sau ironie. Calea Victoriei e cunoscută perfect de bine de Calea Văcărești; Calea Văcărești în schimb, e ignorată de Calea Victoriei și nu numai de ea: de toată lumea. Viața acestui cartier, atât de frământată, atât de ciudată, atât de*

⁵⁵ Peltz, Isac: *Calea Văcărești*, Editura de stat pentru literatură și artă, București 1957, str. 5

⁵⁶ Goldstein, Țicu: *De la Cilibi Moise la Paul Celan: Antologie din opere scriitorilor evrei de limbă română*, Editura Hasefer, București 1996, str. 313

interesantă, a rămas închisă restului de lume.” (și așa mai departe): Pro průměrného, ba i vyspělého čtenáře je třída Văcărești čtvrť jako každá jiná, o které lze žertovat nebo ji ironizovat. Třída Văcărești zná třídu Vítězství dobře, ale třída Vítězství nezná třídu Văcărești. Pro změnu třída Văcărești je ignorovaná třídou Vítězství, a nejen jí, ale úplně všemi. Život v této čtvrti, tak pohnutý, tak zvláštní a tak zajímavý, zůstal uzavřen zbytku světa.⁵⁷

Román je napsán v smutném tónu a svou naturalistickou technikou připomíná syrovou realitu židovských předměstí ze začátku dvacátého století.

Ve svých románech Isac Peltz zachycuje výjevy z denního života Židů z židovských bukurešťských čtvrtí. Autor čerpá inspiraci v rumunském prostředí většinou z doby po první světové válce a později z meziválečného období. Literární odkaz Isaca Peltze čtenáře ohromí svým dramatickým podáním života komunity a podrobným vyličením téměř neznámého světa, který se nachází v rumunském prostředí. Židovské ghetto, svět bídy, a utrpení, ze kterého není úniku.

Tímto způsobem nám Isac Peltz představuje drama jedné židovské rodiny, které se odehrává v židovské komunitě na bukurešťské periferii. Stará Leia se svou vdanou dcerou Esther, jejím manželem Šoiferem a vnukem Ficou žije na periferii v pronajatém bytě. Jediným zdrojem finančních příjmů rodiny je slabá a nemocná Esther, která šije košile pro zámožné zákazníky. Právě na začátku románu je barvitě popsána scéna konfiskace šicího stroje, jediného zdroje obživy rodiny: *...bolnava se întoarce cu gândul la excursia copilului...Venise, băiatul, asudat și îngrijorat. I se spuse că școala organiza o excursie și trebuia să aducă și el cinci lei. „Cinci lei, mamă” a spus, pe jumătate alarmat de sumă, pe jumătate fericit. Ea știa bine că se aproprie rata mașinii de cusut. Plătea cinci lei pe săptămână, cum se învoise. Mașina de cusut era unicul mijloc de trai al familiei. Îl și vedea pe slujbașul ofticos și veșnic în hainele negre și în pălărie tare cum îi zvârle, inflexibil: Madam, nu putem permite nici o amânare. Luăm îndată mașina! Firma nu așteaptă!* (...nemocná se v myšlenkách vrátila k výletu svého syna ...Přiběhl zpocený a ustaraný. Sdělili mu, že škola pořádá výlet a má zaplatit pět lei. „Pět lei, mami” řekl, napůl vylekaný částkou a napůl šťastný. Věděla dobře, že se blíží splátka šicího stroje. Platila pět lei každý týden, jak se dohodli. Šicí stroj byl jediným prostředkem obživy rodiny. Vidí souchotinářského úředníka, věčně v černých šatech a tvrdém klobouku, jak s ní

⁵⁷ Simuți, Apud Ioan: Radiografia unei lumi, prefață de I. Peltz, Calea Văcărești, Editura Minerva, București 1989, str. 12-13

neoblo mně vyběhne: Madam, nemůžeme povolit žádný odklad. Šicí stroj odebereme okamžitě! Firma nečeká!).⁵⁸

Nezaplacená splátka a s ní spojené zabavení šicího stroje rodinu doslova dožene na pokraj zoufalství a Estheřino podlomené zdraví se tímto krokem ještě zhorší. Lein nejstarší syn Moric také přispívá na chod domácnosti: *De câțva timp, Moritș, fiul ei cel mai vârstnic, o ajuta săptămânal cu câțiva lei*. (Nějaký čas také Lein nestarší syn Moric vypomůže týdně s pár lei).⁵⁹

Estheřin manžel Šoifer pracuje jako číšník v jednom nočním podniku, ale o rodinu se nestará a žije si svým vlastním životem: „*Bărbatu*”?...*zâmbi femeia cu tristețe ... Era măritată de opt ani. Mai niciodată bărbatul ei nu se interesa de necazurile casei. Lucra la un cabaret de noapte: chelner. Pleca de cu seară și venea a două zi. Nu întreba de nimeni și de nimic. Femeia se îngrijea de chirie, de mâncare, de copil.*” („Muž”? ...žena se smutně usmívá. Je vdaná osm let. Její muž se nikdy nezajímal o chod domácnosti. Pracuje v jednom nočním podniku: je číšník. Odchází večer a vrací se druhého dne. Nikoho a na nic se neptá. Žena se stará o placení nájemného, o jídlo i dítě).⁶⁰

Lein další syn Paul je nemocný, sužován epileptickými záchvaty: *Când s-a făcut și descindere, bărbatul a îngălbenit subit și s-a prăbușit pe podea. A fost prima criză de epilepsie*: Když byl vyšetřen, mladík zežloutl a náhle upadl na podlahu. Byl to první epileptický záchvat⁶¹ a nakonec je nemocí přemožen.: *Căzu, moale, pe marginea patului. Gura îi era plină de bale.*: Měkce dopadl na pelest. Ústa měl plné slin.⁶² *Doctorul privi atent. Desigur inima! I-a slăbit inima!....Mușchiul inimi!.....doctorul Grun administra bolnavului o injecție cu morfină sau îi lăsa sânge. După injecție, bolnavul păru că doarme. Dar Grun, apropiindu-se de Paul, fu zguduit de-un fior. Doarme!.....spuse el și oftă. Lăsați-l așa. Mă duc pentru un ceas, două, acasă și mă întorc. Punându-și pălăria, adaugă: -Plecați de lângă pat. Are nevoie de odihnă! Pe stradă, primind drept în obraz picăturile mari de ploaie, Grun gândi, cu spaimă: „A murit și bietu Paul”*: (Doktor se pozorně zadíval. Jistě srdce!.....Má slabé srdce!.....Srdeční sval!.....doktor Grun píchne nemocnému injekci s morfiem nebo mu pustí žilou. Zdá se, že po injekci nemocný usnul. Grun se přiblíží k Paulovi,

⁵⁸ Peltz, Isac: Calea Văcărești, Editura de stat pentru literatură și artă, București 1957, str. 11

⁵⁹ Tamtéž. str. 60

⁶⁰ Tamtéž. str. 12-13

⁶¹ Tamtéž. str. 48

⁶² Tamtéž. str. 66

zalomcovala jím hrůza. Spí!.....řekl a vzdychl. Nechte ho tak. Jdu domů, na hodinu, na dvě, vrátím se. Když si nasazoval klobouk, dodal: Odstupte od postele. Potřebuje si odpočinout! Na ulici, když mu velké kapky deště bičovaly obličej, Grun si ustrašeně sám pro sebe říká: „Ubohý Paul zemřel.“⁶³

Lein další syn Rubin pracuje v dílně na výrobu kartáčů, má jeden skromný sen: chtěl by si otevřít taneční studio.....*Era un vis vechi școala de dans!*⁶⁴.....byl to dávný sen, taneční škola.....ale není příliš úspěšný, jeho životní pout' končí tragicky, ve válce zemře na skvrnitý tyfus.

Jediná osoba, které se podaří tento smutný *svět* opustit, je Moric. Sní o Americe jakožto zemi zaslíbené a nakonec tam odjede. Na smrt nemocná Esther trvá na tom, že bratra vyprovodí na nádraží, tato epizoda rozloučení bratra a sestry a celé rodiny je vylíčena smutným až dramatickým tónem. Všechny drobné aspekty židovského života jsou rámovány několika společenskými událostmi, jako jsou: smrt, svatba a náboženské oslavy. Popisy těchto událostí jsou originální a dokonale vystihují koloběh denního židovského života.

Nejmladším členem rodiny je Estheřin syn, slabý a nemocný Ficu, který je literárními kritiky považován za spisovatelovo fiktivní *alter ego*. Děj nabírá na dramatičnosti, když umírá jeho matka Esther a později i babička Leia, které se staly oběťmi nekompetence renomovaných doktorů z předměstí. Ficu zůstává sám, opuštěný a bez rodiny. V tomto případě drama smrti nezvolňuje napětí, ale naopak doslova prostupuje celým dějem. V porovnání například s Buimušem, hlavním hrdinou románu *Copilăria unui netrebnic* od Iona Călugăra, je Ficu neschopný přijmout osudovou skutečnost. Neustále vznáší otázku *proč*, je sklíčený a hledá logické vysvětlení pro to, co se stalo jeho rodině: mrzutosti, neporozumění a bída.

Úmorná fyzická práce a vyčerpanost až na pokraj smrti, finanční těžkosti a rodinné problémy jsou originální naturalistickou scénou, a na tomto místě se postava Esther nápadně podobá hlavní postavě *Gervaisy* ze Zolova románu *Germinal*.

Odevzdannost osudu, nemilosrdné životní předurčení, práce od úmoru do úmoru bez možnosti jiného, přijatelnějšího východiska, nemožnost opustit tento začarovaný existenční kruh, který pomalu rozkládá mysl i tělo a odnáší je daleko do prázdnoty. Všechny tyto aspekty se zdají být typické pro obyvatele Văcărešské třídy. Ficu má pocit úplného odcizení a propadá pocitu šílenství: *Numai el e singur, ca o*

⁶³ Tamtéž. str. 68-69

⁶⁴ Tamtéž. str. 106

*pasăre uitată cine știe în ce casă pustie. Și izolat între pereții biroului și ai odăii în care doarme și visează. Atât de tânăr, atât de singur, atât de sărac. Mama s-a dus. Nici o justificare, nici o morală, nici o logică într-o asemenea moarte: (Jen on je sám, jako zapomenutý ptáček, kdo ví, v jakém pustém domě. Izolovaný mezi zdmi kanceláře a pokoje, ve kterém spí i sní. Tak mladý, tak sám, chudáček. Matka odešla. Tady není žádná spravedlnost, žádné mravní poučení, žádná logika v takovéto smrti).*⁶⁵

Matčina předčasná smrt ovlivnila Fica i jeho další životní cestu, otevírá celkový pohled nad neúprosností lidského osudu. Třída Văcărești se tímto způsobem stává zvláštním *světem*, kde se shromažďuje všečen smutek, bezmocnost, těžkosti, utrpení, porážku a nakonec i odevzdanost: *Pe aici și-au cântat cântecul născocitorii de gânduri și idealuri, necăjiții, dezrădăcinații, înfrânții și doborâții vieții. Acum Calea Văcărești pare cloroformizată în preajma sfârșitului.*: V těchto místech zpívali svou píseň tvůrci myšlenek a ideálů, ukřivdění, vykořenění, zlomení lidé a poražení životem. Teď, před svým koncem, se třída Văcărești zdá být jako pod narkózou.⁶⁶

Představa o lidech na prahu zkázy, lidský osud, sny a ideály, fyzický i morální úpadek, to vše je komplexní obraz, který vychází z autorovy představy o předměstí: *În Calea Văcărești se vor întâlni mai departe, la aceeași încrucișare de drumuri, râsul greșos al negustorilor și filantropilor, suspinul flămânzilor și idealiştilor, urletul mistificărilor cu plânsetul învinșilor, nepăsarea vitelor gulerate și frumos încălțate cu sfâșierea sufletească a poeților și răsturnărilor de lumi. În aceeași cârciumă vor grohăi porcii și vor ofta copiii vitregi ai orașului: floarea curată a gândului și a sufletului.*: Na třídě Văcărești se na stejné křižovatce cest budou nadále potkávat protivný smích obchodníků a lidumilů, vzdech hladovějících a idealistů, křik mystifikátorů s pláčem vítězů, lhostejnost dobytků s bílými límečky dobře obutých, s rozervanou duší básníků a rozvracečů světa. Ve stejném hostinci budou chrochtat prasata a vzdychat nechtěné děti města : čistý květ myšlenek a duše.⁶⁷

V závěru románu i Ficu hledá smysl života, ale až doposud byl jeho život ve znamení těžkostí, bídy a nouze. Nakonec je osudem přemožen a vzdává se všech ideí i poezie „*la floarea curată a gândului și a sufletului*“ nakonec si najde zaměstnání v kanceláři inženýra. Jeho životní osud bude pravděpodobně směřovat tam, odkud

⁶⁵ Peltz, Isac: *Calea Văcărești*, Editura 100+1 Grammar, București 1997, str. 113

⁶⁶ Tamtéž. str. 196

⁶⁷ Tamtéž. str. 236

přišel, do prostředí židovské periferie: život mezi čtyřmi stěnami, sužován těžkou prací, nemocí, bolestí a chudobou.

Ovid Crohmălniceanu popsal vytvořenou románovou atmosféru jako hluboce *bacoviovskou*⁶⁸: zasmušilá a monotónní, se scénérií smutku a šedými podzimy bez světla za studených dnů „*covârșite de tristeți și de miresme tari*“: „drcených smutkem a silnými vůněmi“ se vzpomínkou na „*vremi crunte*“: „kruté časy“.

V lyrických představách se židovské ghetto stane prokletým místem s trvalým pocitem konce světa i snů. Neuróza, která vzniká v duších lidí, je i pocitem šílenství: utiskování, životní vyčerpanost a tyranie nemoci rozkládají mysl i duši a činí je neklidnými. Ti, kteří žijí v této permanentní agonii, jsou právě lidé z židovské komunity na třídě Văcărești.

Literární kritici, jako George Călinescu nebo Eugen Lovinescu, zdůrazňují lyrický charakter díla, ale poukazují na ztrátu autentického realizmu, který je tak příznačný například v díle Iona Călugăra.

Perspektiva, kterou *Třída Văcărești* nabízí, není neutrální, autor v díle popisuje, ale zároveň i analyzuje stavy, scénérie a události, které svou dramatičností převyšují samotné hlavní hrdiny. Zdůraznění prožitků a jejich primární popisy s asociací smutku na třídě Văcărești jsou aspekty, které uvádějí čtenáře do světa realizmu.

Peltzovo volání po *humánnosti* je v očích literárních kritiků hlavním posláním románu: *Operele mari, care au rezistat timpului și timpurilor au fost în același timp, și răscolitoare ale omeniei din noi, ale capacității noastre de comprehensiune a oamenilor*⁶⁹: Velkolepá díla, která přežila svou dobu a odolala i historii, v nás zároveň probudila lidskost, naši schopnost porozumět lidem, a estetický ideál Isaca Peltze je „*a înfățișa adevărul care să contribuie la umanizarea omului*“⁷⁰ zpodobňovat pravdu, která má přispět k polidštění člověka.

Motto: *Prin aer plutește ceva greu, o amintire de vremi crunte, un doliu al arborilor dezgoliți de frunze.*⁷¹ V povětrí se vznáší něco tíživého, vzpomínka na krušné časy a smutek holých stromů bez listů.

⁶⁸ Morar, Ovidiu: *Scriitori evrei din România, Idea Europeană, București 2006*, str. 100

⁶⁹ Peltz, Isac: *Calea Văcărești, Editura 100+1 Grammar, București 1997*, str. 94

⁷⁰ Tamtéž. str. 95

⁷¹ Tamtéž. str. 195

III.3. Mihail Sebastian

(18. 10. 1907 Brăila – 29. 05. 1945 Bukurešť)

Dramatik, prozaik, esejista, divadelní a literární kritik. Vlastním jménem Iosif Hechter. Již od dětství je vystaven antisemitským útokům, na ulici je pronásledován dětmi ze sousedství, kteří ho neosloví jinak než *jidan fricos*.⁷² židácký strašpytel. Maturitní zkoušky na střední škole v Brăile složil za přítomnosti profesora Nae Ionesca, který sehraje důležitou roli v literární kariéře Mihaila Sebastianiana. I přes všudypřítomnou existenci antisemitismu v rumunském každodenním životě dvacátých a třicátých let začíná aktivně přispívat do literárních časopisů. V 19 letech poprvé vystupuje jako básník v časopise *Lumea*⁷³ (Svět) pod pseudonymem Eraclie Pralea.

V roce 1927, za podpory bývalého kolegy ze školy, přijíždí do Bukurešti a hlásí se ke studiu na právnickou fakultu. Studia úspěšně zakončí a v roce 1930 se rozhodne odjet do Paříže, aby zde pokračoval v doktorském studiu ekonomie a občanského práva, studia však nedokončí. Během krátkého pobytu v Paříži (1930 - 1931) začíná psát téměř všechny své romány, které následně vydá po návratu do Rumunska: *Fragmente dintr-un jurnal găsit* (Úryvky z nalezeného zápisníku, 1932),⁷⁴ *Accidentul* (Nehoda, 1940),⁷⁵ rukopis se ztratil a Sebastian s velikými obtížemi znovu román napíše. Dílo je opravdu dokonalé, obsahuje vše, co činí román úspěšným: lásku, žárlivost, dobrodružství, záhadu a mondénost. Také částečně posloužil i jako turistická reklama a lyžařská příručka na nedávno objevený sport provozovaný všemi, kdo patří do lepší bukurešťské společnosti. V románu *Femei* (Ženy, 1933)⁷⁶ je základním tématem hrdinství, na rozdíl od jiných spisovatelů ovlivněných Proustem, zde Sebastian ohlašuje nový, opravdový kult žen, které vykreslil v různých situacích. *Orașul cu salcâmi* (Město akátů, 1935)⁷⁷ je částečně autobiografické dílo, ve kterém autor vzpomíná na léta strávená ve škole v rodné Brăile.

⁷² Morar, Ovidiu: *Scritorii evrei din Romania*, Editura Ideea Europeană, București 2006, str. 55

⁷³ Tamtéž. str. 57

⁷⁴ Valentová, Libuše a kol.: *Slovník rumunských spisovatelů*, Libri, Praha 2001, str. 211

⁷⁵ Tamtéž. str. 211

⁷⁶ Tamtéž. str. 211

⁷⁷ Tamtéž. str. 211

V roce 1934 vychází román *De două mii de ani* (Již dva tisíce let),⁷⁸ ke kterému napíše předmluvu profesor Nae Ionescu. Román vyvolá veliký skandál, také právě kvůli obsahu této předmluvy, a odstartuje polemiky literární i doktrinářské.

Odpovědí na tento kontroverzní román, který doslova rozpoutá válku v bukurešťském kulturním životě a útoky rumunských nacionalistů (vysvětlení, proč propukla takováto hromadná hysterie, v první řadě souvisí se změnami v evropském životě, a to především nástupem Hitlera k moci v roce 1933), byla Sebastianova polemicko-esejistická práce *Cum am devenit huligan* (Jak jsem se stal chuligánem, 1935),⁷⁹ která se stane stejně populární jako shora uvedený román.

Mihail Sebastian působí v redakci časopisu *Cuvântul* (1927-1933), jehož ředitelem je profesor Nae Ionescu, který se během následujících let stane jedním z ideologů antisemitismu. Také spolupracuje například s časopisy: *Viața Românească* (Rumunský život), *Știri din lumea evrească* (Zprávy z židovského světa), *Azi* (Dnešek), *Contiporanul* (Současník), *România literară*, *Vremea* (Čas). Od roku 1936 do roku 1940 pracuje jako redaktor v časopise *Revista fundațiilor regale* (Časopis královské nadace), 7. září 1940 je propuštěn z místa redaktora a vyhozen z advokátní komory (dekret z roku 1940 – *fiind evreu-jakožto Žid*).⁸⁰ Přispívá i do francouzského časopisu *L'Indépendance Roumaine* pod pseudonymem Flaminius. Aktivně překládá soudobé francouzské prozaiky, jeho největším oblíbencem je Marcel Proust, který spolu s André Gidem ovlivňují Sebastianovu románovou tvorbu.

Sebastian se proslavil i jako dramaturg. V roce 1938 se poprvé hrála v bukurešťském divadle hra *Jocul de-a vacanța* (Hra na prázdniny),⁸¹ komedie o třech dějstvích, která sklidila veliký úspěch. Děj se odehrává v horách, ve vile v blízkosti Růžového jezera. Hlavní hrdina, mladý Ștefan Valeriu, svévolně vyhlašuje *hru na prázdniny*, touto hrou potlačí skoro všechny vazby na vnější svět (časopisy, poštu, rádio, atd.) a vytvoří iluzi úniku ze společnosti. O rok později vydává Sebastian další dílo *Corespondența lui Marcel Proust* (Korespondence Marcela Prousta).⁸²

V době Antonescovy diktatury i sám autor pocítuje následky rasistických zákonů, o kterých se dlouze zmiňuje ve svém deníku, který vyjde padesát let po

⁷⁸ Goldstein, Țiu: *De la Cilibi Moise la Paul Celan: Antologie din opere scriitorilor evrei de limbă română*, Editura Hasefer, București 1996, str. 343

⁷⁹ Valentová, Libuše a kol.: *Slovník rumunských spisovatelů*, Libri, Praha 2001, str. 211

⁸⁰ Goldstein, Țiu: *op. cit.* str. 343

⁸¹ Valentová, Libuše a kol.: *Slovník rumunských spisovatelů*, Libri, Praha 2001, str. 210

⁸² Tamtéž. str. 211

autorově smrti *Jurnal 1935-1944* (Deník 1935-1944).⁸³ Obsah deníku nám přibližuje atmosféru těchto smutných let, plných antisemitismu. Mihail Sebastian je vyhozen ze zaměstnání, má zákaz jakékoli publikační činnosti, knihy s jeho jménem jsou odebírány z knihoven a on sám musí vykonávat nucené práce. Strava je na přiděl a úřady mu dokoce zkonfiskují radiopřijímač, fotoaparát i jiné osobní předměty.

Od roku 1941 učí na židovské střední škole, kde mimo jiné pořádá volné přednášky o Shakespearovi, a na *Colegiul Onescu* (Oneskově univerzitě), provizorní židovské univerzitě, přednáší srovnávací literaturu.

V březnu 1944 je pod pseudonymem Victor Mincu (tento pseudonym přispívá k oklamání cenzury) uvedena premiéra divadelní hry *Bezejmenná hvězda*⁸⁴ (*Steaua fără nume*). Je další divadelní hrou, která sklídila veliký úspěch. Sebastian znal velmi dobře očekávání publika a snažil se vytvořit atmosféru *sentimentálního divadla* a k tomu přidal ještě další vítané ingredience, jako senzačnost, mondénnost a fraškovitost.

V únoru 1945 je jmenován do funkce tiskového rady na ministerstvu zahraničních věcí a zároveň dostane místo asistenta na bukurešťské univerzitě na katedře světové literatury. Před svou smrtí napíše ještě dvě divadelní hry. První je *Aféra propas*⁸⁵ (*Ultima oră*, 1945), premiéra se konala po autorově smrti 2. ledna 1946 na scéně bukurešťského Národního divadla. Druhou hrou je *Insula* (*Ostrov*, 1944),⁸⁶ autor ji však nikdy nedopsal byla dokončena post mortem Mirceou Șepiliciem (dopsal třetí dějství): premiéra se konala 17. září 1947.

Ironií osudu Mihail Sebastian umírá v Bukurešti na následky dopravní nehody 29. 5. 1945, před svou první přednáškou na univerzitě.

Divadelní tvorba Mihaila Sebastianiana zaznamenala značný úspěch, jeho díla se pohybují mezi dramatem a lyrikou, tragikou a komikou, intelektualismem a sentimentalismem, hry oproštěné od starých konvenčních a hierarchických vazeb, které zasadil do atmosféry snů a iluzí.

Mihail Sebastian se zapsal do povědomí i jako literární kritik. Byl úspěšný v každém literárním směru a dokázal, že měl nevýslovný literární talent.

⁸³ Tamtéž. str. 211

⁸⁴ Tamtéž. str. 210

⁸⁵ Tamtéž. str. 210

⁸⁶ Goldstein, Țiu: *De la Cilibi Moise la Paul Celan: Antologie din opere scriitorilor evrei de limbă română*, Editura Hasefer, București 1996, str. 343

Mihail Sebastian byl jeden z mála rumunských židovských spisovatelů, který byl za svou literární činnost spravedlivě ohodnocen.

Klíčovým románem se nepochybně stala kontroverzní kniha *De două mii de ani* (Již dva tisíce let), která vyvolala největší skandál v historii rumunské literatury. Autentické dílo napsané v ich–formě je koncipované formou deníku. Text obsahuje mnoho autobiografických prvků, ale i přes to všechno zůstává dílem smyšleným.

Autor zdůrazňuje existenční otázky a ukazuje na přežití v mezních životních situacích. V díle nastínil problémy pronásledování Židů a antisemitských útoků, aniž však hledal nějaká životaschopná řešení. *Již dva tisíce let* je dílo stále živé, ve kterém autor s dojemnou upřímností hledá sám sebe, a nedbaje bouřlivosti doby, dokonale vystihuje vítězství diskriminace nad židovským intelektem.

Pro Mihaila Sebastianiana se otázka dilematu totožnosti stala sužující a později i existenční krizí. Doba, ve které žil, nenabízela mnoho možností, a tak i on sám spíše inklinoval k asimilaci, ale ta se mu protivila. Považoval se za rumunského spisovatele, ale i přesto pro něj téma identity bylo důležitou otázkou. Ještě než začal psát svůj klíčový román, hodně o knize přemýšlel. To dokazuje korespondence, kterou vedl s Camilem Baltazarem (z roku 31. 7. 1930): *Tot la iarnă am să scriu o carte, care nu știu dacă va fi bună sau nu, dar care cu siguranță te va interesa. Nu-ți dau amănunte, deși cartea e în gând și nu așteptată decât să fie pusă pe hârtie.*⁸⁷ Přes zimu napíše knihu, o které nevím, jestli bude nebo nebude dobrá, ale která tě určitě bude zajímat. Neuvádím podrobnosti, ačkoliv knihu mám promyšlenou a čeká jen, až ji hodím na papír.

Pravděpodobně bez předmluvy profesora Nae Ionesca by román celkově ztratil na intenzitě. V roce 1934 se Rumunsko nacházelo v napjaté atmosféře a tudíž prostředí velmi citlivém. Předmluva profesora Nae Ionesca šla bezesporu na ruku legionářům a musela vyprovokovat jak rumunské nacionalisty, tak i samotné Židy. Sám Mihail Sebastian bude zaskočen radikálním antisemitismem svého učitele, kterého zná jako statečného ochránce demokracie a stoupence menšinových práv.

Samotná předmluva s obsahem románu nemá nic společného. Předmluva je jakási obhajovací řeč, až příliš teologická a antisemitská.: *Evreii trăiesc în mijlocul acestei lumi, creștine. După care lege? După legea creștină? Evreii continuă a fi Evreii. Ce însemnează asta? Că în mijlocul unor popoare creștine, ei își fac așezările*

⁸⁷ Dinescu, Maria: Mihail Sebastian – Publicist și romancier, Editura du style, București 1998, str. 70

*lăuntrice și își duc viață după o lege a lor, alta de cât cea creștină. Urmând legea lor, evreii trebuie să saboteze așezările și valorile creștine.*⁸⁸ Židé žijí uprostřed křesťanského světa. Podle kterého zákona? Podle zákona křesťanského? Židé nepřestanou být Židy. Co to znamená? Že si mezi křesťanskými národy budují vnitřní kolonie a vedou život podle svých zákonů, tedy jiných než křesťanských. Dodržováním svých zákonů Židé mají potřebu sabotovat křesťanský pořádek a hodnoty.

Autor předmluvy se ve finále obrací přímo na svého žáka Iosifa Hechtera, kterého považuje za zástupce židovstva: *Iosif Hechter tu ești bolnav. Tu ești substanțialmente bolnav pentru că nu poți decât să suferi; și pentru că suferința ta e înfundată. Toată lumea suferă, Iosif Hechter.Iosif Hechter, tu nu simți că te cuprinde frigul și întunerecul?*⁸⁹: Josefe Hechtre, jsi nemocný. Zásadně jsi nemocný, protože nemůžeš než trpět; protože potlačuješ svou bolest. Celý svět trpí, Josefe Hechtre.Josefe Hechtre, necítíš, že tě jímá strach a temnota?

⁸⁸ Sebastian, Mihail: De două mii de ani, Prefață, Editura Națională – Ciornei, București 1934, str. XXVII

⁸⁹ Tamtéž. str. XXXII

De două mii de ani (Již dva tisíce let)

„De două mii de ani”..., încearcă să-mi explice domnul Moritz Berkovici (manufactură și încălțăminte) cauzele prigoanei împotriva noastră⁹⁰: Již dva tisíce letzačne mi vysvětlovat pan Moritz Berkovici (manufaktura a obuv) důvody našeho pronásledování.

Autor v díle připouští diskusi a hledá přiměřená východiska, která souvisí s problémy *židovské otázky*. Nenabízí sice žádná životaschopná řešení, ale na druhé straně svou dobu ani nehanobí nebo nenapadá.

Mihail Sebastian v románu předkládá intimní zpověď židovského intelektuála, který se narodil v provinčním městečku a okolnostmi se ocitá tváří v tvář smutné pravdě o životě své komunity. Mladý Žid se zpovídá, v čem spočívá jeho strach.: *Cred că nu m'am temut nici odată de oameni sau de lucruri, ci numai de semne și simboluri. Copilăria mea a fost otrăvită de al treilea plop din curtea bisericii Sfântului Petru, misterios, înalt, negru, cu umbra căzând în nopțile de vară, prin fereastră, până deasupra patului meu – panglică neagră tăindu-mi în dungă cuvertura, prezență care mă înfiora, fără să înțeleg, fără să întreb.*⁹¹ Myslím, že jsem se nikdy nebál ani lidí ani věcí, ale jen znamení a symbolů. Mé dětství bylo otravované třetím topolem z kostelního dvora Svatého Petra, záhadným, vysokým, černým, stín stromu, který dopadal za letních nocí oknem na mou postel – černá stuha mi řezala pokrývku na proužky, přítomnost, která mě děsila, aniž bych rozuměl nebo se ptal.

První část románu, zasazená do roku 1923, je nesporně výborně umělecky ztvárněna. Popisuje zde dětství, dospívání, bouřlivá studenská léta a nepokoje v době, kdy probíhala naturalizace Židů, a kteří přijímali rumunské občanství.

Hlavním hrdinou je židovský student právnické fakulty, který musí snášet urážky svých křesťanských kolegů. Jakožto Žid je ve škole často obtěžován a dokonce svými nežidovskými kolegy vyhozen z přednášek. Klade si otázku, proč se vlastně rozhodl chodit na univerzitu jako jiní židovští studenti. I přes všechny nepokoje a násilí přednášky opakovaně navštěvuje: *Sunt un om bătut. Asta e tot ce rămâne. Nu mă doare nimic și afară de pumnul de sub șold, n'a fost nici o lovitură tare. Sunt un om bătut și lumea nu stă în loc pentru atâtea lucru.*⁹² Jsem člověk, který je bitý. To je

⁹⁰ Sebastian, Mihail: *De două mii de ani*, Editura Națională – Ciornei, București 1934, str. 13

⁹¹ Tamtéž. str. 5

⁹² Tamtéž. str. 10

vše, co zůstává. Nebolí mě nic kromě rány pěstí pod žebra, nebyla to žádná silná rána. Jsem člověk, který je bitý, ale svět se kvůli tomu nezboří.

Mladý muž rychle pochopí, že život se nedá naučit z knih. Žije v době, kdy se v určitých situacích rasová privilegia stávala téměř groteskními. Již na prvních stránkách se objevuje věčný *problém*, který prostupuje celý román : *Întrebarea este dacă pot să înțeleg liniștit, critic, ceace se întâmplă acum cu mine și cu ceilalți. Încolo.....Se zice că după masă se decide închiderea nelimitată a facultăților.*⁹³ Otázka je, jestli budu umět v klidu a kriticky porozumět tomu, co se stane se mnou a s ostatními. Jinak ...se prý po obědě rozhodne o neomezeném uzavření fakult.

Odchází z malé židovské koleje do privátního pokojíku někam na třídu Văcărești, kde bída a promiskuita společenského života této čtvrti zapříčiní, že se úplně separuje od ostatních spolužáků i přátel a začíná žít vlastním životem. Je sám a zdá se mu, že trpí za celý židovský národ. Prožívá drama mezi *cizinci*, takto uvažuje dvacetiletý mladík a vrací se mu stále stejná myšlenka: *.....că nu suntem un neam comod*: nejsme pohodlným národem. Hlavní hrdina přemýšlí nad *světem*, ze kterého přišel. S nepokojem v duši žije složitý život. Nemůže se odpoutat od *tamtoho světa* a jeho duševní přerod je velmi složitý. Jediný svět, který ho uspokojuje, je jeho samota. *Dacă plâng, sunt pierdut. Îmi mai rămâne atâta cunoștință de mine însumi, ca să știu lucrul ăsta. Dacă plâng, sunt pierdut.*⁹⁴ Jestli se rozbřečím, budu ztracen. Vím, toho o sobě jen tolik, abych to pochopil. Jestli se rozbřečím, budu ztracen.

Tragický je život takového člověka, který se snaží žít sám a prožívá vnitřní drama mezi dvěma světy. Na jedné straně žije život *normálních* lidí, ale na straně druhé jeho potřeba *tamtoho světa* je silnější a nastává u něj jakési vnitřní rozpolcení. Analyzuje skutečnosti, protože jeho život, ale i život ostatních lidí nepředstavuje nic jiného než *nit*, kterou jsou protkány životní zkušenosti. Oba světy hlavního hrdinu přitahují, ale zároveň se mu i protiví. On sám zůstal někde mezi nimi. Prožívá osobní drama, protože se nemohl začlenit ani do jednoho světa. Oba ho odmítaly. V této tak těžké době se hlavnímu hrdinovi stane malý zázrak.

Jeho životní směr se mění, když se seznámí s profesorem politické ekonomie Ghițou Blidarem. Náklonnost, kterou k profesorovi chová, se časem mění v přátelství a v životě hlavního hrdiny nastává *zlom*. Na radu profesora Blidara odchází z

⁹³ Tamtéž. str. 11

⁹⁴ Tamtéž. str. 11

právnícké fakulty. *Tu ar trebui să faci ceva, care să te lege de pământ....*⁹⁵ Potřebuješ dělat něco, co by tě pojilo se zemí.

Zapisuje se na stavební fakultu s „*sentimentul de a servi pământul, piatra, fierul,*“⁹⁶ „pocitem, že mohu sloužit zemi, kameni a železu.“ Vystuduje architekturu a v budoucnu se proslaví jako renomovaný architekt.

Jediná žena, která se v románu objevuje, je Marga Sternová, její život se prolíná s životem hlavního hrdiny doslova bez povšimnutí téměř jako přízrak. *E o fată bună și va fi o soție excelentă. Face parte dintr'un neam de neveste....*⁹⁷ Je to dobrá dívka a jednou bude výbornou manželkou. Je z rodu manželek.

Dostáváme se k druhému významnému momentu románu. Hrdina je tu představen v jiném rozpoložení. Píše se rok 1929, a on pracuje na stavbě pod vedením Mircei Viera spolu s dalšími spolupracovníky, Marinem Dronțou a mladým maďarským židem Pierrem Doganem.

Vzpomínkou na léta strávená v Paříži se dostáváme k závěru románu. Mladý a perspektivní architekt pracuje ve Francii. Právě tady se objevuje postava francouzského lékaře Maurice Bureta, který říká: *Sunt un francez. Mai mult sunt un breton. N-am înțelegere pentru teutoni și pentru iudei.*⁹⁸ Jsem Francouz. Více jsem Bretonec. Nemám pochopení pro Teutony a Židy. V tomto případě Buretův antisemitismus není nic než psychická zdrženlivost, na kterou se dá nahlížet jako na vlastenecké gesto.

Z Francie se hlavní hrdina vrací zpět do Rumunska v roce 1933. Je to klíčový rok nástupu Hitlera k moci, a to podnítilo znovu další antisemitské útoky. Přivítá ho atmosféra, která je děsivá, a obzvláště po schůzce s přítelem Ștefanem Pârleou je doslova zmaten.: *L-am întrebat pe Pârlea: „Nu ți-e teamă că vei sfârși din nou cu câteva capete și geamuri sparte? Nu te întrebi dacă nu vei ajunge iar un scandal antisemit, fără să treci dincolo? Nu crezi că „revoluția“ ta este un cuvânt prea nou pentru o mizerie prea veche?”*⁹⁹ Zeptal jsem se Pârley: Nemáš strach, že znovu skončíš s několika rozbitými okny a hlavami? Neptáš se, jestli také nebude nějaký antisemitský skandál, bez toho, aniž jsi tam přešel? Nemyslíš si, že tvoje *revoluce* je příliš novým pojmem pro příliš starou bídu?

⁹⁵ Tamtéž. str. 66

⁹⁶ Tamtéž. str. 68

⁹⁷ Tamtéž. str. 141

⁹⁸ Tamtéž. str. 269

⁹⁹ Tamtéž. str. 343

Hlavní hrdina cítí změny v prostředí, ve kterém se právě nachází, a ptá se sám sebe: *de unde vin băieții ăștia lunateci, fără casă, fără rost, cu capetele goale cu mâinile goale, cu identitatea neprecisă, cu așteptările dibuitoare!*¹⁰⁰ odkud přicházejí tihle blázni bez domova, nerozumní, s holými hlavami a prázdnýma rukama, s nejasnou identitou a nejistým očekáváním..... a heslem „*O să vă punem la zid*”!¹⁰¹: „Postavíme Vás ke zdi.“

Na ulicích se objevují uniformovaní prodavači novin, kteří vykřikují „*moarte jidanilor*“: „smrt židům.”

Na konci románu renomovaný architekt pracuje na projektu vily svého dávného profesora a přítele Blidara. Právě tímto gestem se symbolicky smiřuje se zemí, která ho jakožto Žida zavrhl.

Znovu se nachází sám a jeho život je zahalen mlhou. Sentimentálně vzpomíná na svého dávného kolegu ze školy Samiho Winklera, který našel životní cestu odchodem do Palestiny. On sám zůstává věrný své zemi, ale toto právo mu dokonce odepírá i sám mistr Mircea Vieru: *Totuși există o problemă evreiască și ea trebuie rezolvată.*¹⁰² Přece existuje židovský problém, který se musí vyřešit.

Židovský národ se od ostatních národů odlišuje již dva tisíce let, nosí s sebou jakési metafyzické břemeno viny:*există un conflict statornic între Evrei și celelalte neamuri, conflict care la anumite momente, caută deslegări tari. De pe urma acestor deslegări Evrei suferă de sigur; dar vina e numai a lor, pentru că de când există ei nu au făcut decât blestemații*¹⁰³...mezi Židy a jinými národy existuje trvalá rozepře, která v jistých momentech vyžaduje rázná rozuzlení. Následkem těchto rozuzlení Židé jistě trpí, ale vina je na jejich straně, protože od té doby, co existují, se dopouštěli jen ničemností.

Žid trpí bez ohledu na to, jaké vnější okolnosti na něj působí. Jeho největším životním dramatem je drama duševní.

Židovskou otázku nevyřeší politická složení jako například: socialismus-obhajovaný T. S. Haimem, sionismus-reprezentovaný Sami Winklerem nebo zastánci jidiš, pro který loboval Abraham Sulitzer, a samozřejmě další extrém, jakou je samotná antisemitská politika. Protiklady, které se pohybují mezi kritickým a

¹⁰⁰Tamtéž. str. 299

¹⁰¹Tamtéž. str. 299

¹⁰²Tamtéž. str. 329

¹⁰³Tamtéž. str. VIII

tragickým duchem znamenají, že Žid bude trpět na věky. Ovšem tato patetická zpověď může být chápána i jako autorovo dilema.

Román, který rozebírá *židovský problém*, s sebou přináší i drama moderní rumunské historie. Tyto dva aspekty jsou v díle zastoupeny hrdiny Ghițou Blidarem jakožto zástupcem konzervativního nacionalismu a tradicionalismu a Mirceou Vierem, zástupcem kosmopolitizmu a modernizmu, avšak i on si uchovává určité antisemitké předsudky. Román vyniká právě intenzitou vnitřního hrdinova boje, úvahami a myšlenkami, které jsou vždy formulovány aforisticky.

Antisemitské útoky jsou hlavní problematikou románu; útoky z roku 1923 byly v podstatě ekonomického rázu, a útoky z roku 1933 jsou již pouze náboženské. *Doamne ferește! Nu numai că antisemitismul mi se pare explicabil, dar evrei mi se par singurii vinovați. Ași voi doar să recunoști că antisemitismul nu este nici de ordine religioasă, nici de ordine politică, nici de ordine economică. Cred că este pur și simplu de esență metafizică. Nu te speria. Există o obligație metafizică a evreului de a fi detestat. Asta este funcția lui în lume. De ce? Nu știu. Blestemul lui, destinul lui. Dacă vrei treaba lui.*¹⁰⁴ Pane Bože! Ne jenom, že se mi zdá, že antisemitismus se dá vysvětlit, ale podle mého názoru si za to mohou Židé sami. Chtěl bych jen, abys uznal, že antisemitismus není ani náboženského ani politického ani ekonomického rázu. Prostě a jednoduše si myslím, že je svou podstatou metafyzický. Nelekni se. Existuje i metafyzická povinnost Žida, aby byl nenáviděn. Tohle je v životě jeho funkce. Proč? Nevím. Jeho prokletí, jeho osud. Jestli chceš, jeho věc.

Vyřešení těchto problémů nám román nenabízí; je to: *problemă care se pune, nu care se rezolvă*.: je to problém, který se vyvstává, ne který se řeší.

¹⁰⁴Tamtéž. str. 331

III.4. Ion Călugăru

(14. 02. 1902 Dorohoi – 25. 5. 1956 Bukurešť)

Vlastním jménem Leiba Ștrul Croitoru. I tento židovský prozaik, dramatik a publicista je dnes opomíjen. Rodina žila ve velmi nuzných podmínkách, otec byl krejčí a sám Ion Călugăru měl velmi krušné, ne příliš šťastné dětství. Těžké chvíle prožité v židovském ghettu poznamenaly spisovatelův celý život. Základní školní docházku ukončil v židovskémuňské škole v Dorohoi za přispění židovské obce. V roce 1919 odchází se svým kolegou a přítelem Sașou Panou na střední školu Mateie Basaraba do Bukurești, studia však nedokončí.

Profesor latiny Eugen Lovinescu nabízí mladému Călugărovi místo v redakci časopisu *Sburătorul* (Pokušitel), a zároveň i pseudonym, který se zanedlouho objeví na stránkách časopisu v podobě B. Croitoru.¹⁰⁵ Pravděpodobně kolem roku 1920 jsou uveřejněny jeho povídky v časopisech *Mântuiera* (Spasení) a *Rampa*, kde se takto podepisuje.

Jakožto člen avantgardního spolku literárně přispívá i do dalších časopisů, jako *Adevărul literar* (Literární pravda), *Unu* (Jeden), *Integral* (Integrální), *Universul literar* (Literární svět), *Cuvântul*, *Vremea*, *Azi*, *Contimporanul*¹⁰⁶ atd. Přispíval i do levicových časopisů, jako *Cuvântul liber* (Svobodné slovo), *Era nouă* (Nová éra), *Reporter*.¹⁰⁷

Již od počátku své literární tvorby byl Călugăru ovlivněn levicovým socialistickým hnutím. V mládí byl stoupencem dělnického hnutí a v podstatě celý život horlivým propagátorem komunistické ideologie. Jeho politická účast vyvrcholila po roce 1945, když se stal redaktorem tiskového orgánu Rumunské dělnické strany *Scântea* (Jiskra).¹⁰⁸ V padesátých letech aktivně podporoval komunistickou stranu a patřil oficiálně mezi rumunské literáty; v roce 1951 obdržel cenu Státní cenu.

Vydával vlastní časopis *Opinia publică* (Veřejné mínění, 1929),¹⁰⁹ kde se objevují nejenom články s kulturní a sociální tematikou, ale i novely a romány na

¹⁰⁵ Zaicu M., Papahagi M., Sașu A.: *Dicționarul scriitorilor români*, Editura Fundației culturale române, București 1995, str. 522

¹⁰⁶ Simion, Eugen (Coord. gen.): *Dicționarul general al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București 2001, str. 147

¹⁰⁷ Crohmălniceanu O. S.: *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Vol I, Editura Minerva, București 1972, str. 344

¹⁰⁸ Valentová, Libuše a kol.: *Slovník rumunských spisovatelů*, Libri, Praha 2001, str. 67

¹⁰⁹ Simion, Eugen (Coord. gen.): *Dicționarul general al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București 2004, str. 147

pokračování: některé z nich byly později vydány v knižní podobě. Časopis vyšel pouze v několika číslech. Călugăru byl také členem Institutu latinských studií a Společnosti rumunských spisovatelů.

Ion Călugăru ve svých dílech nezvyklým způsobem popisuje denní realitu a jeho popisy se dají přirovnat k metaforickému vyjádření: kresby podle přírody. Perfektně namalovaný obraz rozdělený do určitých episod a obsahující dokonalé popisy scén i postav. S lehkostí, s jakou malíř táhne štětcem po plátně, tak Ion Călugăru popisuje moldavskou židovskou periferii v období před první světovou válkou a během ní (1907-1917).

George Călinescu upozorňuje, že právě tady se neznámý svět přizpůsobuje rituálům a biblickým odkazům, a odhaluje židovskou polovenkovskou existenci: muži s povozy a velikými holínkami, zahalené stařeny, výrobci příkrývek, kteří jsou od šití skoro slepí, toulající se děti, potulní obchodníci, mladé ženy, které chodí po zablácených ulicích, nakupují a připravují se na šabat.

Novelou *Căii lui Cibicioc* (Cibiciocovi koně, 1923)¹¹⁰ zaznamenal Ion Călugăru veliký úspěch. Autor byl ovlivněn novými avantgardními směry, především expresionismem. Tyto vlivy zaznamenávají i některá jeho prozaická díla, jako cyklus povídek *Paradisul statistic* (Statistický ráj, 1926).¹¹¹ V díle *Abecedar de povestiri populare* (Slabikář lidových vyprávění, 1930)¹¹² se objevují groteskní postavy a dvojsmyslná vyjádření. Románem, který přibližuje bukurešťskou atmosféru krátce po první světové válce a který je jakousi morální autobiografií, je *Don Juan Căcoșatul* (Hrbatý Don Juan, 1933).¹¹³ Jak poznamenal George Călinescu, hrb je alegorické vyobrazení židovského osudu (*fatalitatea de evreu*).¹¹⁴ Dvě krátká biografická díla částečně reflektují autorovo osobní drama a popisují poražené romantické mládí *Erdora* (Erdora, 1934) a *Omul de după ușa* (Muž za dveřmi, 1931).¹¹⁵ Ve jmenovaných dílech je patrný sarkasmus, který je tak příznačný pro literární tvorbu jiného židovského autora Felixe Adercy.

Konec avantgardních pokusů zaznamenává román *De la cinci la cinci* (Od pěti do pěti, 1936),¹¹⁶ ve kterém čtenáři uplatňuje realistický pohled, v díle se začíná

¹¹⁰ Valentová, Libuše a kol.: Slovník rumunských spisovatelů, Libri, Praha 2001, str. 68

¹¹¹ Tamtéž. str. 68

¹¹² Tamtéž. str. 68

¹¹³ Tamtéž. str. 68

¹¹⁴ Morar, Ovidu: Scriitorii evrei din România, Editura Ideea Europeană, București 2006, str. 134

¹¹⁵ Tamtéž. str. 68

¹¹⁶ Tamtéž. str. 68

objevovat ironie a sarkasmus, které se stávají novými charakteristickými znaky Čalugárových děl. V následující tvorbě bude tyto svébytné znaky rozšiřovat a aplikovat. *Copilăria unui netrebnic* (Dětství jednoho dareby, 1936),¹¹⁷ v tomto mistrovském díle popisuje Ion Čalugăru své dětství, kde vyniká jako mimořádně nadaný student, který se od všech ostatních dětí odlišuje.

V románu *Trustul* (Trust, 1937),¹¹⁸ autor rozvíjí a utváří nové myšlenky. S neobyčejným zápalem popisuje soudobou brutální společnost a brojí za úplné oproštění obyčejných lidí od jejich nepřátel, vykořisťovatelů. V knize *Lumina primăverii* (Světlo jara, 1948),¹¹⁹ dokonale přibližuje utrápený život lidí na rumunském moldavském venkově. V dalším románu *Oțel și pâine* (Ocel a chléb, 1951)¹²⁰ se vrací ke své ideologické propagandě a socialistickému cítění.

V autobiografickém románu *Dětství jednoho dareby* Ion Čalugăru prokázal svůj výjimečný literární talent. Atmosféra, kterou je román prostoupen, je neopakovatelná a také se už nenajde v žádném jiném spisovatelově díle. Jeho podstatné znaky: dítě, později dospívající mladík jako hlavní hrdina a zejména autentičnost řadí román mezi nejlepší autobiografická díla rumunské literatury.

Hlavní hrdina Buiumaș, spisovatelovo *alter ego*, se jako chlapec účastní všech důležitých životních událostí: narození dítěte, svatby, smrti a židovských slavností. Někdy, když je smutný nebo se snaží uniknout před každodenním životem, se obrací sám do sebe a vlastně před lidmi, hlukem a celým okolním světem uniká.

Ion Čalugăru ve svých dílech zachycuje realitu, smíšenou s poezií denního života. Barvivě popisuje životy lidí se všemi jejich aspekty: etnikum jako takové, náboženství, výjimečnost židů, jejich egoismus, ale třeba i ušlechtilost.

Sama příroda a změny ročních období působí na Buiumușe jako elixír, a je to právě on, kdo obdivuje krásu jarních dní. Je uchvácen klidem a mírem, který přichází ze hřbitova, kam chodí lidé složit poctu a květiny zemřelým. Pod slupkou denní monotónnosti se pomalu odkrývají životy lidí z jeho nejbližšího okolí. Buiumaș vnímá to, co jiným zůstává navěky skryto. Bojuje o přežití v této společnosti, pocítuje frustraci a cítí se být izolován a sám.

Buiumaș citlivě zaznamenává životní změny a nemůže se smířit se skutečností, která jakožto hlavnímu hrdinovi otevírá horizont poznání. Velkou životní

¹¹⁷ Tamtéž. str. 68

¹¹⁸ Tamtéž. str. 68

¹¹⁹ Tamtéž. str. 68

¹²⁰ Tamtéž. str. 68

episodou Buiumuşova života je jeho cesta do Bukurešti. Tam se však cítí být vykořeněný a bez schopnosti adaptace. Ze začátku je zvědavý na život v hlavním městě, ale časem se mu protiví přetvářka a škatulkování lidí podle společenského postavení. Buiumaş se cítí ve městě ztracen a jeho snaha začlenit se do městského života skončí nezdarem. Hledá nějaká životaschopná východiska a možná souhrou náhod nebo zásahem osudu se zapojuje do socialistického hnutí.

Ion Călugăru ohromuje cizím, téměř neznámým venkovským životem Židů, ten život, který se skládá z obyčejných lidí, jako jsou mlynáři, poslíčci, kočí, ovčáci nebo nemocné děti a upovídané ženské. Židovský košer řezník, synagoga a krejčí určitě nekazí tento malebný obrázek autochtonní židovské vesnice.

Jen plamínky svíček, které svítí za okny domů a starý muž, který se právě vrací ze synagogy s breviářem pod paží, připomínají téměř biblickou dobu.

Copilăria unui netrebnic (Dětství jednoho dareby)

Literární kritik George Călinescu se o tomto románu vyjádřil takto: *De o maturitate stilistică perfectă, dovedind o cunoaștere esențială a limbii, este Copilăria unui netrebnic, vastă pictură murală a aceleiași evreimi în tonurile umbrite ale lui Rembrandt și Grigorescu. Evitând acea dulcegărie umanitaristă, care strică se obicei literatura evreilor, scriitorul zugrăvește obiectiv o lume care cuprinde în sine toate attributele omenirii. Naștere, logodnă, nuntă, moarte, datini trec în tablouri trase de o pensulă sigură.: Dětství jednoho dareby* vykazuje stylistickou vyzrálост a podstatnou znalost jazyka. Tento rozsáhlý obraz židovstva je vymalovaný v duchu rembrandtovského a grigorescovského šerosvitu. Vyhýbá se humanitářské nasládlosti, která obyčejně kazí židovskou literaturu. Spisovatel objektivně líčí svět, který v sobě obsahuje všechny lidské atributy: narození, zasnoubení, svatbu, smrt; obyčejně přecházejí do obrazů, vymalovaných jistým tahem štětce.¹²¹

V první části románu autor popisuje Buiumașovo dětství na předměstí malého moldavského městečka, v druhé části zachycuje období dospívání a kontakt s životem v hlavním městě. Je to „monografické” dílo, ve kterém hlavní hrdina sbírá první životní dojmy a zkušenosti, jednotlivé výjevy jsou popsány objektivně a s nevšedním vkusem.

Osudy lidí, zasazené Călugărem do všední reality (např. strastiplný svět drobných obchodníků, kterým stáří brání v práci, a tudíž jsou odsouzeni žít v bídě a strádání), neubírají čtenářskému prožitku na intenzitě, nýbrž naopak činí román zajímavým. S určitou dávkou napětí a jemným citem pro krásu Ion Călugăru popisuje domy, město, i samotný život lidí v něm, jeho talent je patrný v dokonalé znalosti židovské komunity a prostředí v ní. Románové podání je unikátní, popisy scén a postav jsou autenticky nastíněné v smutném tónu. Obdivuhodné jsou popisy zaklínadel a pořekadel, idomů a biblických odkazů; a to vše se prolíná s trpkými životními zkušenostmi, bolestí a nevtrávnou lehkou ironií.

Vedle autorů, jako je Ury Benador, Isac Peltz nebo Haim Bonciu, nabízí Ion Călugăru ve svém autentickém díle nový úhel pohledu na život obyčejných lidí očima chlapce, který vyrůstal na začátku 20. století v židovské komunitě v jednom malém provinčním městečku.

¹²¹ Morar, Ovidiu: *Scriitori evrei din România*, Editura Ideea Europeană, București 2006, str. 136

Literární kritikové zařadili dílo do skupiny románů autobiografických, a je zapsán jako: *cele mai interesante Bildungsromane din literatura autohtonă*, nejzajímavější Bildungsromány národní literatury.

Chlapcovo vyprávění se vymezuje obdobím deseti let (1907-1917), kterým se také uzavírá životní etapa dítěte a začíná reálný život dospělého člověka. Román začíná obrazem vojáků pochodujících ulicemi města. Dav lidí, ale také i Buimaș, dychtí po tom, aby mohl vidět vojenskou přehlídku: *Să incremenești aicea!.....Să nu te prind că te iei după soldați că nu-ți mai dau mâncare trei zileAtâta îți mai trebuie: să te calce și caii!.....Toată viața ai să rămâi netrebnic?: Ani se odsud nehneš!.....Ne abych tě chytla, že jdeš za vojáky, tři dny ti nedám najíst.....To by tak ještě scházelo: aby tě kopli koně!.....Zůstaneš celý život darebou?*¹²²

Autor některé postavy z židovské komunity popisuje opravdu malebně: *fața roșie lăptăresei Basia, numai în tălpari și fără ciorapi,.....růžový obličej mlékařky Basii, ve šlapkách a bez punčoch* ¹²³..... *Saniil Căruceru, e galben la obraz, cu părul ca tutunul și mustață afumată*Saniil Căruceru, v obličejí žlutý, s vlasy jako tabák a s prokouřenými vousy¹²⁴..... *Blima și Țipra*: sestra a maminka hlavního hrdiny; *Precup, sergentul de stradă „gulerul roșu“ cum e poreclit, fiindcă obrazu-i seamănă cu o rădăcină de nap vânat. Deaceea târgoveții l-au poreclit „Nap“ iar copiii îi strigă: Nap, nap cu ciubota-n cap.....* Precup, pouliční strážník „červený límeček“ jak je přezdíván, protože jeho obličej se podobá tmavočervenému kořeni řepy. Z tohoto důvodu mu místní lidé dali přezdívku „řepa,“ ale děti na něj volají řepa, řepa s holínkou na hlavě.¹²⁵

Všechny shora uvedené postavy spojují a zároveň obohacují Buimașův dětský svět, ve kterém se nachází vše, co k všednímu židovskému životu patří „*o sărăcie coclită, grea umple iatacul*“ iar „*pereții sunt afumați*“.....*scaunele scâlâmbe, masa de brad descoperită și oalele afumate risipite pe unde se întâmplă*. „ložnici naplňuje těžká měděnková pachut' chudoby“ a „zdi jsou začouzené od

¹²² Călugăru, Ion: Copilăria unui netrebnic, Editura de stat pentru literatură și artă, București 1954, str.

14

¹²³Tamtéž. str. 9

¹²⁴Tamtéž. str. 17

¹²⁵Tamtéž. str. 29

kouře“.....židle zkřivené, jedlový stůl bez ubrusu a všude rozházené připálené hrnce.¹²⁶

Šedivá a zasmušilá atmosféra se objevuje ve všech židovských domech ze sousedství, pouze v dnech, kdy se konají přípravy na oslavu svátků, se z nich line vůně páleného cukru.

Svět, ve kterém panuje bezmocnost, ještě více ztemní smrtí novorozené Buimușovy sestřičky. Tváří v tvář životním nedostatkům a všudypřítomné chudobě životní pout' hlavních hrdinů pokračuje dál. Právo na život je tímto způsobem anulováno a nezbývá než se podřídít osudu.

Zdá se, že životy lidí v těchto těžkých okamžicích se mění v souladu s ročním obdobím, především s jarem a podzimem. Lidé tíhnou k životní změně, chtějí se odpoutat od monotónnosti, která je dennodenně obklopuje, a tak někteří odcházejí do ciziny a jiní se stěhují. Odchod za prací do „země zaslíbené“ se stává opravdovou poutní cestou, vysněná Amerika dává lidem příležitost k novému životu a umožňuje útěk z tohoto šedivého světa. Buiumuș je svědkem, ale také i přímým účastníkem těchto událostí. Jeho nejšťastnějším momentem je den, kdy se otevře nová škola, která jakoby podkopává autoritu a staví na vedlejší kolej vzdělávací místo židovské komunity: modlitební dům, založený Židem Peisichem.

Nová škola je pro Buiumușe jako *palat din basme*: pohádkový palác, kde působí noví a přísní profesori, a to je pro chlapce *bucurie fară margini*: štěstí bez hranic.: „*să vorbești altfel decât acasă, cu cuvinte alese, să nu întârzii, să nu calci iarba, să nu zburi prea tare, să te urmărească și prin somn ochii profesorului*.“: měl bys mluvit jinak než doma, vytříbenými slovy, nechodit pozdě a nešlapat na trávu, neutíkat příliš rychle, protože tě i ve spánku sledují oči profesora.¹²⁷

Škola malému hrdinovi poskytuje únik z denní reality, je to jeho *místo*, kam může uprchnout, a také místo, kde se vzdělává. Škola mu může otevřít dveře do lepší budoucnosti a do lepšího světa s „*flori, garduri de lemn și maci roșii pe răzoare*“: „s květinami, dřevěnými ploty a červenými máky na záhonech.“¹²⁸

Za tento útěk do jiného světa, který Buiumașe vnitřně uspokojuje, musí chlapec snášet plísnění a kárání své maminky, pro kterou synova školní docházka znamená nesmysl a umíněnost. V jejích očích je škola zhola nepotřebnou věcí, a tudíž

¹²⁶Călugăru, Ion: Copilăria unui netrebnic, Editura Hasefer, București 1996, str. 7

¹²⁷Tamtéž. str. 93

¹²⁸Tamtéž. str. 93

neusnadňuje chod domácnosti, ba naopak. Rozhodnutí je prosté, pošle chlapce jako učně k hospodskému, Židu Teivelovi. Tento plán však ztroskotá, Buiumaș nevydrží židovskou lakotu a z učení uteče. Útěk je doma až s přílišnou důkladností předmětem diskusí, matka nemůže věřit tomu, že se jí syn tímto způsobem poděkoval a nemá vůli vyučit se řemeslu. Buiumașe maminka pojmenuje prostě a jednoduše a nikdo mu neřekne jinak než *netrebnic*: dareba.

Život tohoto dareby se stává jakýmsi kyvadlem, které se pohupuje zprava doleva a naopak. Buiumaș je na jedné straně v pokušení být po vůli chudým rodičům, a na straně druhé ho láká únik do *světa*, který je naplněn očekáváním a vzděláním. Zde se Buiumaș radikálně odlišuje od Fica (hlavního hrdiny románu *Třída Văcărești*) svým způsobem myšlení; svět nevidí tak černě a tragicky jako Ficu, protože vždy existuje nějaké řešení. Přejímá životní změny s humorem: *un umor discret*: nenápadným humorem,¹²⁹ který zcela odmítá literární patos.

Buiumușovo dětství není zcela zahaleno stínem chudoby, ale naopak je chápáno jako životní zkušenost, která ho doprovází již od útlého věku (například smrt sestřičky). Tyto reálné atributy zaujímají podstatnou část přirozeného vývoje dítěte a přibližují životní osudy jedné židovské rodiny.

V den příjezdu královny Marie jsou přípravy na oslavu v plném proudu již od samého rána, ale osud oslav je zpečetěn; veškerá vynaložená námaha je překažena přívalovým deštěm, stejně tak jako je zmařena i veškerá naděje židovské komunity na lepší budoucnost. Přesto pro Židy z provinčního města život jde dál ve svých zaběhnutých kolejích. V životech lidí se mísí radost s omrzelostí, vzpoura s pohrdáním a s vědomím, že život je nespravedlivý: *Cele două zile cât ține sărbătoarea Anului Nou, zile de toamnă timpurie, luminoasă, sunt pentru toată lumea aducerea aminte a tuturor anilor care au trecut. Ca un ghem se depăneau zilele, ca fulgere scăpărau întâmplările. Foamea, rugăciunile, cântecele prelungi, sunetul de bucium subțiau fețele*. Ty dva dny, co trvá oslava Nového roku, zářivé rané podzimní dny jsou pro všechny lidi vzpomínkou na roky, které minuly. Dny se vinuly jako klubičko, a události sršely jako blesky. Hlad, modlitby, táhlé písně a zvuk pastýřských trub, který protahoval obličej.¹³⁰

Pověry, zvláštní úkazy a zlá znamení ohlašují blížící se válku: podivný porod v nedalekém městě, zemětřesení, které otřáslo zemí, nebo invaze žebráků z Haliče.

¹²⁹ Morar, Ovidiu: *Scriitori evrei din România*, Editura Idea Europeană, București 2006, str. 135

¹³⁰ Călugăru, Ion: *Copilăria unui netrebnic*, Editura Hasefer, București 2006, str. 145

V očích obyvatel tato znamení mění přirozený chod světa a vyvolávají chaos. Smutný popis města se objevuje na konci románu: *Târgul devenise pustiu, moinos. Nu mai era casă sau grajd să nu fie pline de fugari ruși, ostateci austrieci din Bucovina. Oamenii se bălăceau ca porcii prin noroi, fugeau ca nebunii, neștiind încotro s-o apuce.*: V městě teď bylo vlhko a pusto. Nebylo domu nebo chléva, který by nebyl plný ruských uprchlíků, rakouských zajatců z Bukoviny. Lidé se máchali jako prasata v blátě, prchali jako šílení, nevědouce, kam se vrátit.¹³¹

Válka obrátila život naruby, úplně narušila a ochromila přirozený chod města, židovská komunita, která doposud trpěla základními životními nedostatky, trpí i nadále. Obyvatelé podvědomě cítí, že na čas budou vytrženi ze svého monotónního životního koloběhu a vrženi někam do neznáma.

V tomto údobí však nastává určitý zlom, který znamená začátek nového cyklu. Lidé jsou unaveni vývojem událostí. Zde se střetávají obrazy lidského poučení, částečné dezorientovanosti způsobené vývojem událostí a blížící se záhuby. Buiumaș cítí, že i jeho dětství se chýlí ke konci. Začínající válkou a bojem s vlastním svědomím je spojena i první chlapcova sexuální zkušenost: *Baiatul a simțit că se sparge, ca o găoace de ou, o taină. O dată cu taină descuiată se risipește copilăria*: Chlapec cítil, že jako z vaječné skořápky se klube tajemství. Spolu s odhaleným tajemstvím pomine i dětství.¹³²

Z díla neproniká srdcervoucí smutek a autor nepopisuje existenční drama (jak je tomu v románu *Třída Văcărești*), ale odkazuje na postavení jednotlivců nebo určitých scén s použitím lehké ironie. Jako službu malého Buiumușe u lakomého hostinského Teivela, kdy jeho jediným přítelem i zdrojem potravy je slunečnicový olej. Přirozenost, s jakou jsou do života hlavních hrdinů zakomponovány radosti i strasti, se objevuje na každé stránce, doprovázena jemným humorem a citlivou ironií.

Tento román je zařazen do kategorie literárních děl, která jsou svým obsahem přirozená a nespádají do románů *à la thèse*. Autor si po celou dobu uchovává kritický odstup a jakousi neutralitu, které brání vzniku patosu.

Tyto vlastnosti přirozeně vypovídají o autorově hlubokém životním porozumění, ale možná i o tiché vzpouře. V díle popisuje stavy a způsobyžití, ale také nezapomíná na jemný ironický humor.

¹³¹Tamtéž. str. 197

¹³²Tamtéž. str. 198

Literární kritici ocenili autorův realistický pohled na skutečnost a snahu udržet jej v celém románu. Popisy denní reality a autorova neutralita (v díle nepopisuje své pocity) pohledu dělá román hodnotným literárním dílem.

Autorův vypravěčský postoj by se dal přirovnat k vypravěčskému postoji Emila Dorianana, který říká: *Acum sunt scos din națiune în urma hitlerizării. Într-o jumătate de veac, deci, firul existenței mele se desfășoară între „ Jos jidanii” din 1880 și nu știu cât și „Jos jidanii” din 1940. În tot acest răstimp am dat, am dat, am dat din mine cât am putut, iubind și așteptând, înțelegând și iubind.* Teď jsem z národa vytržen kvůli hitlerizmu. Za půl století, tudíž běh mé existence se odvíjí mezi „Pryč s Židáky“ z roku 1880 a nevím kolik, a s „Pryč s Židáky“ z roku 1940. V tomto období jsem ze sebe vydal, vydal, vydal to, co jsem mohl, miloval a čekal, rozuměl a miloval.¹³³

¹³³Tamtéž. str. 134

III.5.Ury Benador

(01. 05. 1895 Mihăileni (Botoșani) – 23. 11. 1971 București)

Vlastním jménem Simion Moise Grinberg, prozaik, publicista a dramatik. Narodil se v Bukovině, rodina se záhy přestěhovala a základní školu navštěvoval již v Brăile, kde také prožil své dětství a dospívání. O jeho životě není dochováno mnoho informací. Prameny uvádějí, že byl jedním ze šesti dětí Liuby Schmidtové a Moiseho Grinberga, krejčího z Mihăileni.¹³⁴

Od dětství měl pocit, že je soběstačný a zodpovědný sám za sebe, a tak jako malý chlapec, ještě na základní škole, přestal vzdělávací ústav navštěvovat. Životem procházel v rámci možností, ale povolání knihovníka nebo prodavače barev ho však neuspokojovala. Samostudiem si osvojil cizí jazyky, jako hebrejštinu, francouzštinu, němčinu, které mu vedle jidiš a rumunštiny otevřely obzor poznání.

Před první světovou válkou aktivně navštěvoval literární kroužek *Licht* a v jidiš vydával dvouměsíčník *Der Hamer* (1916), také časopis *Inzl* (1935) a noviny *Šoibn* (1936).¹³⁵ Jako dramatik vstoupil do Lovinescova literárního kroužku *Sburătorul* v roce 1927 a stal se jedním z jeho nejoddanějších stoupenců. Literární kariéru začal jako rumunský publicista a spisovatel v časopise *Scena* (1918) a pokračoval příspěvky do časopisů *Hasmonaea*, *Adam*, *Dunărea de jos* (Dolní Dunaj), *Curierul* (Posel), *Cuvântul*, *Lumea* (Svět), *România Literară*, *Reporter* (Reportér), *Viața Românească*, *Cultura* (Kultura), *Revista Fundațiilor Regale* atd., kde se většinou podepisoval jako Adam, Ben-Hador, S. Benador, S. Schmidt, Zanol Balon.¹³⁶ Dlouho žil v Brăile, aniž by byl nějakým způsobem rozpoznán jako spisovatel. Po svém úspěšném debutu v roce 1924 téměř okamžitě odchází do Bukurešti.

Po skončení druhé světové války se stal členem prvního výboru vedení Svazu rumunských spisovatelů (1948). V letech 1947-1954 pracoval jako dramaturg Státního židovského divadla v Bukurešti.¹³⁷

Prozaik, který v roce 1934 vstoupil do rumunské literatury svým etnografickým románem o životě židovské menšiny *Ghetto veac XX* (Ghetto, dvacáté

¹³⁴ Simion, Eugen (Coord. gen.): Dicționarul general al literaturii române, Editura Univers Enciclopedic, București 2004, str. 481

¹³⁵ Tamtéž. str. 482

¹³⁶ Tamtéž. str. 482

¹³⁷ Valentová, Libuše a kol.: Slovník rumunských spisovatelů, Libri, Praha 2001, str. 50

století),¹³⁸ je jakousi kronikou rumunského židovstva. První literární kroky však učinil se svazkem *Cinci acte* (Pět aktovek, 1925), kterým se zapojil do rumunského avantgardního hnutí. Ve stejném roce obdržel cenu *Asociația criticilor dramatici și muzicali* (Asociace dramatických a hudebních kritiků).

Ury Benador se prosadil u rumunského publika i novelami věnovanými L. van Beethovenovi. Z celoživotního zájmu o život a dílo toho velikána se zrodily tři knihy. V tónu krásného, lyricky podaného vyjádření vznikla *Appassionata* (1934), následující rok novela *Preludiu la Beethoven* (Předehra k Beethovenovi, 1940) a o dvacet čtyři let později román *Beethoven-omul* (Člověk Beethoven, 1964).¹³⁹ Na tomto posledním, velmi dobře zpracovaném biografickém díle autor pracoval nejméně dvě desetiletí.

Svět židovského ghetta představuje hlavní hrdina novely *Final* (Finále, 1939)¹⁴⁰ Immanuel Lang, pianista stížený *nemoci* doby, ve které žije trýzněm trdnomyslností, krizí identity a hledáním ideálů. Následujícím románem *Final grotesc* (Groteskní finále, 1940)¹⁴¹ se autor opět vrací do židovského prostředí.

Analytický román *Subiect banal* (Omšelý námět, 1935) napsaný v ich-formě představuje chorobně žárlivého skladatele, který svou žárlivostí ženu dožene až k cizoložství. Replikou na jmenované dílo je román *Hilda* (1936),¹⁴² příběh napsaný z pohledu ženy donucené k cizoložství. Dílo bez zápletky v němž se hlavní hrdinka snaží krok za krokem potvrdit svou domnělou vinu, vzniklou posedlou žárlivostí jejího manžela Ludwiga.

V roce 1961 vyšel další román, „*Gablonz*”-*Magazin universal* (Obchodní dům Gablonz), ovšem poněkud schematický ve smyslu angažovanosti v „třídním boji”. Bohatí se tu objevují jako představitelé zla a chudí naopak jako vynikající ochránci etických hodnot.

Literární odkaz Ury Benadora obsahuje díla, která ve větší míře vznikla ještě před druhou světovou válkou. Jakožto umělec se ve své literární tvorbě snažil postihnout vazby na svět, který důvěrně znal.

Baruch Landau, hlavní hrdina románu *Ghetto veac XX* (Ghetto, dvacáté století), představuje autorovo *alter ego*. Je to autobiografický poněkud teozový

¹³⁸ Tamtéž. str. 50

¹³⁹ Tamtéž. str. 51

¹⁴⁰ Tamtéž. str. 51

¹⁴¹ Tamtéž. str. 51

¹⁴² Simion, Eugen (Coord. gen.): *Dicționarul general al literaturii române*, Editura Univers Enciclopedic, București 2004, str. 482

román, kde se autor snaží z popisu života hlavního hrdiny podat ucelenější představu o Židech, jejich životě a době, ve které žijí. Vše vykresleno v postředí ghetta. V románu autor propojuje dva prvky, historickou dobu a subjektivní pocity hlavního hrdiny. Ghetto a jeho denní realita je vystižena přesnými popisy postav a událostí. Těmito dokonalými realisticko-naturalistickými prvky se autor poněkud vzdaluje počátečnímu expresionismu.

De sigur că aceste două amintiri n-au nimic comun cu hotărârea de a prezenta viața lui Baruch Landau, care e, se pare, mai puțin viața lui, cât viața epocii sale, și a evreilor din epoca sa.: Samozřejmě, že tyto dvě vzpomínky nemají nic společného s rozhodnutím představit život Barucha Landaua, spíš než jeho život, život jeho doby a Židů v ní.¹⁴³

Autorův kreativní duch je bez zábran a román čtenáři nabízí představu moderního židovského světa. Popisuje situace a problémy spojené s životem v ghettu, které jsou zajímavé nejenom pro Židy, ale i pro nezasvěceného čtenáře. Za symbol židovstva je vybrán Baruch Landau, hrdina, který hlásá autorovy myšlenky o jakési politické ideologii, která jednostranně zdůrazňuje význam národa jako společenské jednotky. Ústy Barucha Landaua a perem Ury Benadora se v díle horuje pro židovský nacionalismus.

Malebné popisy scén a dokonalé historiografické vylíčení řadí román mezi další zajímavá díla rumunské meziválečné literatury. Autor obdivuhodným způsobem dokázal udržet příběh ve středu zájmu čtenáře. Napětí a intenzita prožitku naštěstí nevnáší do románu zbytečný patos. Ury Benador do tohoto díla mistrovsky přenesl atmosféru židovského ghetta. Vznik románu do jisté míry podnítila i válka a válečná atmosféra.

Ury Benador se nesnažil zamaskovat nebo jakýmkoli jiným způsobem zpřetrhat vazby na židovství a svět, odkud vzešel. Bräilské ghetto je nejenom specifické svými duchovními hodnotami, ale i svým etnickým složením. Příběh Žida Barucha Landaua je symbolem dlouhého a strastiplného putování celého jednoho národa.

¹⁴³ Benador, Ury: *Ghetto veac XX*, Editura Socec & Co. S.A.R., București, str. 29

Ghetto veac XX (Ghetto, dvacáté století)

George Călinescu spune: „ca și Peltz și poate cu mai multă erudiție, Ury Benador înțelege să ne dea, în Ghetto veac XX, o icoană a lumii evreiești moderne“: George Călinescu říká: tak jako Peltz a možná zasvěceněji nám Ury Benador v knize Ghetto veac XX dokáže podat obraz moderního židovského světa.¹⁴⁴

Již od pradávna existuje rasa, která je srážena na kolena neúspěchy a bojem o přežití, avšak vírou v Boha překonává i ty nejtěžší životní překážky. Tak je tomu právě u krejčího Mendela Landaua. Vyjádřením existenční absurdity je židovské drama věčné migrace. *Deși de la emigrarea cea mare care a cam golit și Dorohoiul de evrei au trecut aproape doi ani, oamenii tot mai plecau să caute bucățică de pâine în altă parte. Acum, însă, plecările erau cum la fel ca înainte de emigrare, și la fel ca pretutindeni: capul familiei, sau un copil mai mare, - plecat cu câțva ani mai înainte – trimitea bani și bilet de vapor și-i „scotea” și pe ceilalți la New York, Montreal, Filadelfia, sau cine știe unde.: Ačkoli od té největší emigrace, která skoro vyčistila Dorohoi od Židů, uběhly přibližně dva roky, lidé pořád odcházeli hledat skývu chleba někam jinam. Ted’ ale odchody byly stejné jako před emigrací a stejné jako všude: hlava rodiny nebo nejstarší syn odešli o pár let dříve a pak poslali peníze s lodním lístkem, aby „dostali” ostatní do New Yorku, Montrealu nebo Filadelfie nebo kdo ví kam.*¹⁴⁵

Ury Benador stejně jako jeho židovští soukmenovci Isac Peltz nebo Ion Călugăru popisuje tentýž příběh odsouzení života v ghettu a s tím spojené životní překážky. Příběh má za cíl čtenáře seznámit s osudem jedné židovské rodiny. Autor barvitě popisuje odvahu krejčího Mendela Landaua a jeho rodiny, krejčího, který se vydá na cestu z Dorohoie do Brăily a tam prakticky začíná jejich rodinný epos. *Croitorul Mendel Landau s’a mutat la Brăila când Baruch avea patru ani, Dora cinci și Leon șase. Asta a fost îndată după Purimul anului 1900.: Krejčí Mendel Landau se do Brăily přestěhoval, když byly Baruchovi čtyři roky, Doře pět a Leonovi šest. Bylo to ihned po Purimu (židovský svátek slavený 14. dne hebrejského měsíce adaru) roku 1900.*¹⁴⁶ Krejčí Mendel Landau se rozhodl přestěhovat, aby se mohl hmotně postarat o rodinu. Dlouhá, namáhavá cesta a strastiplné zkušenosti, finanční krize a neustálé nepříjemnosti však nekončí. Rodina se sice přestěhuje do krásného a velikého města

¹⁴⁴ Goldstein, Țiu: De la Cilibi Moise la Paul Celan: Antologie din opere scriitorilor evrei de limbă română, Editura Hasefer, București 1996, str. 285

¹⁴⁵ Benador, Ury: Ghetto veac XX, Editura Socec & Co. S.A.R., Editura Hasefer, București, str. 33

¹⁴⁶ Tamtéž. str. 33

na Dunaji, ale její hmotná situace je přímo zoufalá, dokonce v jednom kritickém okamžiku oba rodiče pomýšlejí na sebevraždu. *Tata s-a așezat pe o bancă și a început să plângă cu capul ascuns în mâini. Târziu tata a ridicat capul și a spus: Du-te acasă și spune-i mamei că sunt aici. Că nu m-am aruncat în Dunăre. Să nu știe, însă, că te-am trimis eu. Și ai grijă de ea. Auzi? Vezi tot timpul ce face.*: Tatínek si sedl na lavičku a rozplakal se hlavou v dlaních. Později zvedl hlavu a řekl: Běž domů a řekni mamince, že jsem tady, že jsem neskočil do Dunaje, ale aby nezjistila, že jsem tě poslal já. Dej na ni pozor. Slyšíš? Pořád ji pozoruj, co dělá.¹⁴⁷

Baruch najde zaměstnání v knihkupectví a střetává se dvěma anarchisty, Panaitem Istratim a Zeligou Kaplanskym. Jejich vystupování, volnost a svoboda, s jakou veřejně hovořili, ho přitahovala, ale zároveň i děsila. Prázdniny končí a Baruch se musí vrátit zpět do školní lavice.

Duninica asta de ajun de Purim, e rece. Prin fața casei a trecut în goană un călăreț desculț în haine rupte, de muncitor. O fi vreun sol trimis de mahalele, să vadă cum stau lucrurile pe aici. Seara se năpustește ca un ucigaș deasupra orașului și a caselor oblonite. În cartierul muncitoresc Komorofka, de sigur că oamenii se pregătesc de măcel.: V neděli, v předvečer purimu, je zima. Před domem tryskem přejel bosý jezdec v roztrhaných pracovních šatech. Bude to nějaký posel vyslaný z předměstí, aby viděl, jak se tady věci mají. Večer se jako vrah vrhá na město a zabedněné domy. V dělnické čtvrti Komorovka se jistě lidé připravují na krveprolití.¹⁴⁸

V roce 1907, v době selského povstání, pocítí antisemitismus téměř každý Žid, rozlícení vesničané jakoby utržení ze řetězu rozpoutali krvavé pogromy v mnoha městech obývaných Židy. Vzniká panika a lidé se opevňují ve svých domovech a ozbrojují se vším, co mají po ruce, v očekávání masakru. I v Brăile se lidé připravují na útoky, ale nakonec ve městě k pogromu nedojde.

V této antisemitismem doslova nabité atmosféře se Baruch zapisuje k přijímací zkoušce na střední školu. U přijímací zkoušky dosáhne bodového průměru 8,33, a přesto na školu není přijat. Všech 120 míst bylo obsazeno Nežidy i přes to, že měli nižší bodový průměr. Bohužel rodinná finanční situace malému Baruchovi dychtícímu po vzdělání nedovoluje navštěvovat soukromé gymnázium. Rozhodnutí rodičů je prosté, nastupuje jako učeň u fotografa Novacka a Baruchovy sny a ideály

¹⁴⁷ Tamtéž. str. 66

¹⁴⁸ Tamtéž. str. 81

zůstávají nenaplněné. Po třech letech Baruch odchází z ateliéru k firmě Getreide-Export, u které získá místo úředníka, šestnáctiletý mladík sní o životní dráze básníka a kancelářská práce se mu protiví. *Într-o dimineață d. Director Haas i-a pus sub nas caietul scos din sertar. Ce înseamnă astă? „Essayuri, nuvele și cugetări” de Barbu Țărână? Așa vrei să ajungi la ceva? Baruch s-a facut roșu, a lăsat ochii în jos și n-a răspuns nimic. O să știe de acum încolo cine e el, Baruch.*: Jednoho rána mu pan ředitel Haas pod nos podstrčil sešit, který vytáhl ze zásuvky. Co to znamená? „Eseje, novely a úvahy” Barba Țărâny? Takhle to chceš někam dotáhnout? Baruch se začervenal, oči nechal sklopené a neřekl nic. Od teď tam budou vědět, kdo je on, Baruch.¹⁴⁹

S těmito klíčovými životními momenty (škola, pogromy, antisemitismus) je spojeno chlapcovo dospívání a s ním i Baruchova první sexuální zkušenost, prožitá jakoby ve snu. *Cu pași triști a pornit spre casă. Salcâinii bulevardului au capetele albe și se leagănă în încremenirea uscăta a nopții zăpușitoare. În toată strada plutește o pulbere argintată de mireasă tristă, cucernică. De ce își simte sufletul pur și trist, că îi vine să plângă. - Nu intri, puiule? Parcă s-a trezit din vis. Fără să știe cum, se găsește într-o odăiță cu fereastră deschisă, și cu busuioc pe pervaz. De ce ești așa speriat? Nu răspunde. Se lasă numai mângâiat ușor. Patul este alb și busuiocul are un miros tare. E pentru întâia oară?*: Smutnými kroky se vydal k domovu. Na bulváru se v suché parné noci kolébají bílé hlavy akátů. V celé ulici se vznáší stříbrný prach jako smutná zbožná nevěsta. Proč cítí svou duši čistou a smutnou, a je mu dopláče? Nepůjdeš dál, mladíku? Jako by se probudil ze sna. Aniž věděl jak, ocitl se v pokojíčku s otevřeným oknem a bazalkou zavěšenou na okenní zárubni. Proč se tak bojíš? Neodpovídá. Nechá se pouze lehce pohladit. Postel je bílá a bazalka silně voní. Je to poprvé?¹⁵⁰

Socialismus a jeho propaganda sblíží Barucha s dělnickým hnutím. Je doslova fascinován charismatickými postavami lídrů Ștefana Gheorghia a Panaita Istratiho. Záhy ale pochopí, že pro něj je to svět neznámý, a proto skupinu i její představitele opouští.

V druhé části románu se Baruch seznámí s ruským zběhem Litvakem a spolu začnou vydávat časopis v jidiš. Baruchovým snem je vytvořit časopis, který bude rozšiřovat jazyk a literaturu v jidiš, budovat jakési duchovní hájemství, které by mělo

¹⁴⁹ Tamtéž. str. 91

¹⁵⁰ Tamtéž. str. 101-102

vzdělávat Židy, ať jsou kdekoli. Baruch se stane posedlým židovskou otázkou, a myslí si, že nejlepší řešení pro Židy je izolovat židovského ducha.

Domníval se, že uzavřený život v ghettu může být i duchovním přínosem: *N-avem nevoie de drepturi. Drepturile se pot da și lua înapoi. Se pot cuceri și pierde. Nouă ne trebuie ceea ce nimeni nu ne poate da și nu se poate răpi: refugiul în spiritualitate. Să ne închidem într-un ghetto, spiritual, să ne trăim viața de ghetto spiritual.*: Nepotřebujeme práva. Mohou se nabýt a pozbýt. Potřebujeme to, co nám nikdo dát a ukrást nemůže: útek do spirituality. Uzavřeme se do duchovního ghetta, a prožijeme v tom duchovním ghettu celý život.¹⁵¹

Životní osudy Barucha pokračují láskou k ženě jménem Mira, se kterou prožívá erotické dobrodružství.

Când Mira i-a întins mâna cu degetele lungi și albe, el s-a simțit magnetic ridicat în aer...: Když mu Mira podala ruku s dlouhými bílými prsty, cítil se jakoby magneticky vyzdvižen do vzduchu.¹⁵²

Vyústění románu není, jak by se na první pohled mohlo zdát, romantické, ba přímo naopak, Baruch, se rodině úplně odcizí. Přemýšlí nad tím, že by na tomto světě nejraději vše opustil.

V závěru je postižen velikým neštěstím. Jednoho se vrátí domů a tam najde celou rodinu mrtvou. Všichni se otrávilí kouřem z dřevěného uhlí....a právě v tomto okamžiku se venku rozeznějí sirény, které ohlašují všeobecnou mobilizaci a začátek války. Dovršením všech událostí je padající hvězda: zlé znamení, předzvěst těžkých časů, které budou následovat. *În dreptul abatorului a căzut o stea și a despicat noaptea în doua – noaptea, și parcă și timpul.* U jatek spadla hvězda a roztála noc ve dvě – noc, a jakoby i čas.¹⁵³

Román je považován za částečně tezovitý, jsou zde patrné určité tezovité aspekty, jako například založení „duchovního ghetta“, (náboženská otázka není hlavním tématem románu). Ghetto a s tím spojená otázka židovského údělu (vyvržení ze společnosti a život v bídě a strádání) je tu nastíněna paralelně s životními osudy hlavního hrdiny.

Vnitřní rozepře a ztráta identity tvoří základ celého románu. Baruch propadl ideálům, které není možné uskutečnit. Z mladého intelektuála se stává člověk, který

¹⁵¹ Tamtéž. str. 204

¹⁵² Tamtéž. str. 180

¹⁵³ Tamtéž. str. 323

se potýká s egoismem a ješitností. Je váhavý při jakémkoli rozhodnutí a nechce přijmout ani zrnko odpovědnosti. Frustrace, která je příčinou jeho náladovosti, mnohdy vede i ke krutostem. Nerozhodný je i v lásce a od Miry se začne odcizovat.

Pocit méněcenosti, který ho provází životem, pramení z nedostatku finančních prostředků a bídy, ve které vyrůstal. Baruch se zmítá životem a neví, kam se vlastně má začlenit. Společenský život, nebo návrat k samotě?

Metafyzické drama jednotlivce, který svádí vnitřní boj sám se sebou, můžeme najít i v dílech jiných židovských autorů, jako například u Mihaila Sebastianiana, drama tak příznačné pro židovské myšlení. Duševní trápení, na které není lék: *și apoi ghetto nu e o realitate spațială istorică și decorativă ci una sufletească și o purtăm, toți evreii, în structura noastră intimă. Oriunde am fi, oriunde ne-am înfățișa.: ghetto totuși nu este spațiu, istoric și decorativ, ci o realitate dușească, și tu toți evreii o purtăm în neajunsurile adâncurilor noastre. Atunci când suntem oriunde, oriunde ne-am înfățișa.: ghetto totuși nu este spațiu, istoric și decorativ, ci o realitate dușească, și tu toți evreii o purtăm în neajunsurile adâncurilor noastre.*¹⁵⁴

Dokumentární dílo se silnou vazbou k židovské kultuře a problémům s ní spojeným zůstává i nadále zajímavým autentickým románem. Psychologický rozbor myšlení a jednání hlavního hrdiny Žida Barucha Landaua i tabuizované prostředí ghetta, ve kterém vyrůstal, přibližuje život etnika do té doby v literatuře opomíjeného.

Proza Uryho Benadora zachycuje neobvyklý obraz vlastností jedinců i celého společenství. Pozorováním duševních krizí otvírá cestu do nitra židovské duše, a to vše spojuje pomocí symbolů a mýtů.

Ghetto veac XX je dokonalým obrazem židovského etnika před první světovou válkou.

¹⁵⁴ Tamtéž. str. 117

III.6. Haim Bonciu

(19. 05. 1983 Jasy – 27. 04. 1950 Bukurešť)

Prozaik, básník a překladatel vlastním jménem Bercu Haimovici se řadí mezi výstřední židovské literáty. Syn Ghizely rozené Nadlerové a Carola Haimovicie. Rodina se z Jasů přestěhovala do Bukurešti, kde Haim navštěvoval základní i střední školu. Studoval filologii v Berlíně a tady také navštěvoval avantgardní kroužky. Studia nedokončil. Odchází do Vídně a navštěvuje místa, kde se scházejí avantgardní umělci. Avantgarda a nové, pokrokové myšlenky literární tvorbu Haima Boncia jednoznačně ovlivnily.

Ještě před 1. světovou válkou tíhl Bonciu zejména k expresionismu, přispíval do časopisů *Viitorul* (Budoucnost), *Scena* a *Rampa*.¹⁵⁵ Překládal rakouskou, německou a švýcarskou literaturu. Básnická sbírka *Poemele către Ead* (Básně k Eadovi), autorovi vyšla v roce 1920; třicet sonetů, na kterých pracoval 10 let. (překlad Antona Wildgansa). V časopisech *Rampa* a *Adevărul literar și artistic* (Literární a umělecká pravda) vedle expresionistických veršů také otiskuje své překlady německých autorů jako (R. M. Rilke, Alfons Petzold aj.). V časopisech *Viața literară* (Literární život) a *Vremea* (Čas) byly autorovi literární příspěvky nepravidelné a spíše jen příležitostné. Pamflety a prózu psal i do časopisů *Viața Românească*, *Adam*, *Facla*, *Azi*, *Lumea Românească*, *Meridian* (Poledník).¹⁵⁶

Poezii se po druhé světové válce vrací do časopisů *Viața Românească*, *Revista literară* (Literární revue), a *Flacăra*. V této době si úředně mění jméno na Benjamin Bonciu. Ovšem podepisuje se jako H. Bonciu a někdy také pod pseudonymem Sigismund Absurdul.

Do autorových ranných básnických sbírek patří *Lada cu năluci* (Bedna s přízraky, 1932) a sbírka *Eu și Orientul* (Já a Orient, 1932),¹⁵⁷ 25 sonetů napsaných se zaujetím téměř halucinačním, a po sedmileté pauze vychází sbírka *Brom* (Brom, 1939). Po manželčině smrti vydává básnickou sbírku *Requiem* (Requiem, 1945),¹⁵⁸ kde velebí jasnou a čistou lásku.

¹⁵⁵ Simion, Eugen (Coord. gen.): *Dicționarul general al literaturii române*, Editura Univers Enciclopedic, București 2004, str. 597

¹⁵⁶ Tamtéž. str. 597

¹⁵⁷ Valentová, Libuše a kol.: *Slovník rumunských spisovatelů*, Libri, Praha 2001, str. 58

¹⁵⁸ Tamtéž. str. 58

V roce 1935 s pomocí Tudora Arheziho vydává krátké, ale přesto uznávané romány: první, *Bagaj* (Zavazadlo, 1934), byl v tisku označen za pornografii a autor byl předvolán k soudu a posléze odsouzen za poškozování veřejné morálky ke třem měsícům vězení. Druhý román, *Pensiunea domanei Pipersberg* (Penzion paní Pipersbergové, 1938)¹⁵⁹ je autobiografickým dílem a částečně snad i intimním deníkem. Román je napsán jakoby v blouznění a horečce, které se pomalu mění v šílenství, dílo doplňují realistické scény a erotické popisy. Svým obsahem nemůže než šokovat.

V roce 1945 autor ohlásil brzké vydání dalších dvou románů *Șarpele cu ochelari* (Brejlovec), a *Parada elefanților* (Slavnostní přehlídka slonů),¹⁶⁰ bohužel tyto dva romány ale nikdy v knižní podobě nevyšly.

Haim Bonciu nepochybně patří k největším a nejodvážnějším rumunským prozaikům 30. let; v době tabuizované erotické rumunské literatury boural ledy svým barvitým líčením pornografických scén.

¹⁵⁹ Tamtéž. str. 58

¹⁶⁰ Simion, Eugen (Coord. gen.): *Dicționarul general al literaturii române*, Editura Univers Enciclopedic, București 2004, str. 598

Románová tvorba Haima Boncia se ubírá dvěma směry: pro první je příznačné pohnutí mysli a hluboké vzrušení, horor a strach, jakési delirium; pro druhý je příznačná fraškovitost, autor zde představuje komické scény a kejklířské kousky.

Svým způsobem byl romantik, převážně ovlivněn tvorbou Charlese Baudelaira (v tomto duchu mistrovsky přeložil básnickou skladbu *Mortul vesel*, *Le mort joyeux*). Literární tvorba Haima Boncia není zahalena sentimentalitou, jeho originalita naopak spočívá v provokativním tónu krutých představ a v směšné, někdy až hořké životní existenci.

Jako avantgardní umělec se Haim Bonciu odvážně vydal svébytnou cestou umění. Jeho próza je autentickým modernizmem, který v mnoha směrech předběhl dobu třicátých let. Absurdní literatura se ve světovém měřítku začala psát teprve o deset let později.

Střemhlav se vrhl do bohémského života intelektuálů ve Vídni a v Německu. Během první světové války se s neklidnou duší vrací domů a tady jako malíř obrazů vymaluje v krutých barvách všeobecný obraz duševního blázince. Do literatury vnáší skutečné i umělé objevy, nenadálé vnitřní výbuchy, jízlivý vtip a výsměch a vše protkává nedůvěřivostí, která až nápadně bije do očí. Všechny novoty, které do své románové tvorby vnesl, avizovaly pochybnosti o jeho literárním úspěchu. Haim Bonciu, na svou dobu autor tak atypický, se však odradit nenechal.

U Haima Boncia přetrvalo intelektuální židovské poznání, které spojil s vídeňským modernizmem. Na začátku 20. století se hlavní město habsburské monarchie Vídeň stalo intelektuálním evropským centrem a na známé kavárničkami a ruchem vířící Leopoldstrasse se scházeli všichni intelektuálové, Židy nevyjímaje.

Pensiunea Doamnei Pipersperg patří mezi halucinační romány. Dílo samotné je okořeněné groteskními scénami a nesnesitelným utrpením, které až démonicky vybízí k zuřivému hledání odpovědi v erotice, alkoholismu nebo perversnostech.

Románová tvorba Haima Boncia nadchla předstevitele soudobé rumunské literatury, jako byl Mihail Sebastian, Anton Holban nebo Pompiliu Constantinescu.

Sám autor o sobě říká: „*că n-a avut niciodată un pământ ferm sub picioare*„: „že nikdy neměl pevnou půdu pod nohama.”¹⁶¹

¹⁶¹ Crohmălniceanu, Ovid S.: *Evreii în mișcarea de avangardă românească*, Editura Hasefer, București 2001, str. 174

Pensiunea doamnei Pipersberg (Penzion paní Pipersbergové)

Înrâurit de poezii austrieci, în special evrei, Haim Bonciu aduce în proza lui metode romantice, expresioniste și suprarrealiste, witz sarcastic, ridicarea fiecărui moment la o idee, interpretarea metafizică a tragicului cotidian. Prozatorul mânuiește bufoneria realistă și dureroasă, câteodată fără gust, dar nu fără fior fantastic. George Călinescu.

Ovlivněn rakouskými básníky, především Židy, Haim Bonciu do své prózy vnáší romantické, expresionistické a surrealistické metody, sarkastický vtip, a každý moment povyšuje na myšlenku a každodenní tragiku interpretuje metafyzicky. Autor nakládá s realistickým a bolestným šprýmem někdy až nevkusně, ale ne bez záchrvu fantastiky.¹⁶² George Călinescu

Ve 30. letech nebylo publikum příliš otevřeno novotám a román *Pensiunea doamnei Pipersberg* byl dlouhou dobu opomíjen. Znovu přichází čas k ocenění výše jmenovaného díla, v jehož obsahu dnešní čtenáři zajisté ocení Bonciův černý humor a pitvorný škleb o lidské existenci. Doléhající pocit lidské samoty je skrytě pociťován jako nekonečná *bolest zubů*.

Bonciův román se dovíjí v posedlosti smrti, v morbidní erotice a v představě noční můry. Román čtenáře utvrzuje v pocitu, že životní existence každého z nás je absurdní až směšná a vlastně pramení z pocitu hluboké duševní samoty.

Verše Fr. Werfla, kterými román začíná, tvoří motto celé knihy. Ohlašují pocit existenční prázdnoty, nepřátelství a šílenosti:

*În alții nu-s, în mine nu-s din cauză
Că „da” și „nu” i-egal cu „nu” și pauză!
Nicăând în azi, mereu în amintiri,
Și vreau doar să mă-mpart în mii de știri,
Să zăbovesc în orice formă plină;
Și iarași nostalgia pelerină,
Să vreau să mă salvez, când simt că mor,
Și dorul ce se macină de dor,
Și numele ce-l port ca o cătușă
Legat de soclul de nimic și de cenușă.*

¹⁶² Simion, Eugen (Coord. gen.): Dicționarul general al literaturii române, Editura Univers Enciclopedic, București 2004, str. 599

Znovu nalézáme hlavního hrdinu posedlého hledáním identity a objevením nicoty, nejenom v sobě samém, ale i v okolním světě. Max Blecher tento stav ve svém románu nazval „bezprostředním neskutečnem“. Tento pocit *nicoty* je v Bonciově románu zhmotněný do představy prázdnoty obestřené černým vzduchem (metafora jeho osobnosti). Svou identitu pocítuje jako „pouto“ a s touto představou, která ho dohání téměř až k šílenství: opouští sám sebe i své blízké. Celému románu dominují ztráta identity a pocit absolutní existenční samoty.

Svět Haima Boncia se porovnává se světem, který je ohraničen prvky času a prostoru. Tento svět se utváří a transformuje ve výpovědích, které jsou jakoby autorovým vyznáním o chodu světa a sobě samém. Čtenář je v tomto případě posluchač jedné smutné konfese.

Haim Bonciu psal s „*indiferență față de formula coerentă*”¹⁶³ „lhostejností vůči souvislému vzoru” a „*depășește idea de roman așa cum era el înțeles interbelic*”¹⁶⁴ „překonává představu románu, tak jako ho chápali v meziválečném období”, a dále vysvětluje, že je „*bizară aventură de a fi om*”¹⁶⁵ „podivné dobrodružství být člověkem.“

Postava-vypravěč románu Ramses Ferdinand Sinidis je považován za autorovo groteskní a karikaturní *alter ego*. Hlas Ramsese Sinidise bude pozvolna nahrazovat hlas původního vypravěče a brát na sebe podobu zpovědníka, a to ve třech knihách, autorem pojmenovaných jako *Cartea despre carne* (Kniha o těle), *Cartea despre suflet* (Kniha o duši), *Cartea despre vin* (Kniha o vínu). Ramses (kterého autor jednoho rána potkal ve Vídni) je postava směšná až tragická. „*Capricios și căteodată insuportabil*” „rozmarň a někdy nesnesitelný.”¹⁶⁶ Ramsesovi jak se dovídáme na prvních stránkách románu zdánlivě chybí *dar komunikace*. V době, kdy se s autorem seznamuje, se mu přesto daří vyslovit první tři písmena abecedy: A B C.

Podivná je událost návratu řeči, Ramsese udeří kámen, který se odrazil od asfaltu. Ramses potvrzuje smutnou pravdu *Sunt opt ani de când mi-am pierdut graiul*: Je to osm let, co jsem ztratil řeč.¹⁶⁷ Tady nacházíme důvod jeho bezmocnosti spojené s výslovností slov, která jeho ženu Glorii osm let provokuje „*obosise să mai mintă și îmi trânti în cap un adevăr atât de trăznitor, încât am amuțit.*”: unavená lhaním mi

¹⁶³ Butnaru, Mihaiela, recenzie, www.booklog.ro

¹⁶⁴ Pirjol, Florina: Resuscitarea unui interbelic minor, Observatorul Cultural, www.observatorcultural.ro

¹⁶⁵ Tamtější. www.observatorcultural.ro

¹⁶⁶ Bonciu, Haim: *Pensiunea doamnei Pipersberg*, Editura Polirom, Iași 2005, str. 135

¹⁶⁷ Tamtější. str. 137

hodila na hlavu pravdu tak šílenou, že jsem oněměl.¹⁶⁸ Cizoložství nebo lež vytvářejí předpoklady k odcizení se od sebe samého, ale i celého světa. Ztráta řeči zde může být chápána jako odmítání pravdy v každodenním životě. Ramses ovšem tuto domněnku popírá. Tento klíčový moment Ramsese odcizí nejenom od Glorie, ale i od celé společnosti, avšak zároveň v něm vyvolá i touhu v následování nového a dosud pro něj neznámého pocitu. Tento nový pocit je však pouhý klam.

Když Ramses znovu získá ztracenou řeč, potvrzuje : *Vreau să cunosc adevărul, strigă omul meu, după ce trecui în camera lui din pensiune. Și îl voi cunoaște!*: Chci znát pravdu, křičí můj hrdina, po tom, co přešel do svého pokoje v penzionu. A já ho poznám!¹⁶⁹

Předtucha, ale hlavně strach, že pravda neexistuje a že realita je v podstatě prázdnota, dávají podklad k obsesi samoty a smrti. *Nu mai doream nici de astă dată să știu nimic și mă gândeam la moarte. Mă întrebam chiar cum de pot privi cu atâta liniște moartea semenilor mei și, pentru întâia oară, mi-am pus, brutal, problema sfârșitului, fără să mă cutremur. În noaptea aceea mi-a plăcut să-mi văd mormântul năpădit de iarbă și mușchiul verde prins de tulpina ramificată a unui arbore crescut din cenușa mea adânc înmormântată.*: Tentokrát jsem nezatoužil nic zvědět a myslel jsem na smrt. Ptal jsem se, jak mohu s takovýmto klidem pohlížet na smrt svých bližních, a poprvé jsem si neomaleně položil otázku, aniž bych se otrásl. Té noci se mi líbil pohled na vlastní hrob, zaplavený trávou a zelený mech, zachycený na kmeni stromu rostoucího z mého hluboko zahrabaného popela.¹⁷⁰

V řádcích, které připomínají prózu Maxe Blechera, se utkvělé představy Ramsese Sinidise podobají smrti, jedné prázdné totožnosti, Ramses tyto představy vnímá jako prázdnotu v černém vzduchu. *Cred că nu mai am nimic de spus pe înțelesul oamenilor sănătoși. Într-o noapte agitată ei vor tresări neliniștiți și, cu privirile umezite și îndreptate spre urmele pașilor mei dispăruți, se vor apleca în întuneric prin fereastra deschisă, îmbrățișând și sărutând golul din aerul negru.*: Myslím, že už nemám co říct, aby tomu porozuměli zdraví lidé. Jedné bouřlivé noci se znepokojeně zachvějí, upnou vlhké zraky na mé zašlé kroky, vykloní se otevřeným oknem do noci a obejmou a políbí prázdnotu černého vzduchu.¹⁷¹

¹⁶⁸ Tamtéž. str. 138

¹⁶⁹ Tamtéž. str. 139-140

¹⁷⁰ Tamtéž. str. 141

¹⁷¹ Tamtéž. str. 141

S ledovým klidem, s jakým Ramses pozoruje smrt, se v podstatě (ve svých myšlenkách) vrací k základu, jakési hmotě, kterou metaforicky přirovnává ke stromu, který roste z popela „*adânc înmormântată*” „hluboce pohřbeného.” Ramses později v *Knize o těle* (Cartea despre carne) sarkasticky potvrzuje: *pe de altă parte, conștient de greutatea persoanei mele, disprețuiesc adulții. Ei trec prin viață ușurei și cântăresc mult numai după moarte, când sunt foarte greu de transportat.* Na druhé straně, vědom si vážnosti své osoby, opovrhují dospělými. Lehounce procházejí životem a hodně váží jen po smrti, kdy se dají jen těžko přepravovat.¹⁷²

S těmito představami smrti, které vtíravě přicházejí a odcházejí, se časově shodují epizody soužití s Glorií, ukazující na rostoucí Ramsesovo šílenství a vnitřní nekonečnou samotu, která ho rozdírá. Hledání pravdy a s tím spojené opakované odchody z domu a útěk od Glorie jsou dobře načasovaným výstupem na konci románu.

Ramses znovu odhaluje krutou pravdu: pokaždé sám, nepřizpůsobivý a blíže smrti: *Ce să mai încep cu trupul și sufletul ăsta? Măine voi pleca mai departe, să mă izbesc de mine însumi la răspântie.* Co si počnu s tímto tělem a duší? Zítra odejdu daleko, abych na rozcestí narazil sám na sebe.¹⁷³

Dialogy Ramsese s Bohem jsou absurdní a zbytečné. Ramses je na Boha rozzloben, protože ho obdaroval láskou jenom proto, aby si ji opět vzal zpět: *Harul Tău m-a copleșit când mi-ai dat iubiera pentru una singură și tot Tu îmi vei sufla de pe umeri pulberea de purpură și chiciura de aur, ninse de vis pe genele-mi grele.* Zahrnul jsi mě přízní, když jsi mi dal lásku k jedné jediné a také Ty mi sfoukneš z ramen purpurový prach a zlatou námrazu, nasněženou snem na má těžká víčka.¹⁷⁴

Tyto dialogy ukazují k trvalému a tíživému životnímu poutu, poutu, které ho doprovází na každém kroku a celým životem. Pro Ramsese je to mučivý pocit. Ví, dobře, že z tohoto začarovaného kruhu není úniku. Pořád dokola se u něj objevuje základní myšlenka a tou je samota.

Dráha lidské existence je v Ramsesově představě sestupná: božství, láska, šílenost a následná smrt, kde jeho jediným společníkem je opět samota. *Cine mă vrea?* Kdo mě chce?¹⁷⁵

¹⁷² Tamtéž. str. 165

¹⁷³ Tamtéž. str. 153

¹⁷⁴ Tamtéž. str. 143

¹⁷⁵ Tamtéž. str. 153

Je sám v pokoji a samota ho tíží jako těžký balvan. *Nu pot rămâne multă vreme izolat ... mi-e dor*: Nemohu být dlouho osamocený...je mi smutno.¹⁷⁶ Touží být daleko, daleko od všech lidí a tohoto nevyzpytalelného světa. Ramsesova představa je jako krásná metafora: *Când ajung pe înălțimile munților înzăpeziți, urmăresc de pe creastă urmele lăsate de schiurile mele cu cheltuiala unui efort nebănuit*.: Když doputuju na vrcholky zasněžených hor, sleduji z jejich hřebenů stopy, za cenu netušeného úsilí zanechaly mé lyže.¹⁷⁷

Představa plná života je zcela jasně v kontrastu s představou smrti. Až doposud byla pouze metaforickou představou celého lidstva i jedince, který se pokouší poznat smysl a pravdu své identity. S námahou překračuje rámec lidské existence. Čerstvá vůně jedlí, horský vzduch a útěk do krásné přírody vytváří v Ramsesově představě místo, ve kterém lidský jedinec může znovu nalézt sám sebe.

Tři samostatné knihy: o těle, duši a víně jsou základem celého románu. Jejich obsahem je představa vypravěče, který nabízí rozdílné pohledy na lidskou existenci v meziválečném období rumunské literatury.

Román obsahuje přemíru morbidity, grotesknosti (je evidentní i v erotických scénách románu *Bagaj* a vyprávění o ženách. Všemu dominuje Glorie, kterou miluje). Lidský jedinec v tomto případě postava Ramsese zosobňuje člověka, kterému zcela chybí totožnost a který je zmožen samotou. Touha po nalezení absolutní pravdy, která by mu ukázala smysl života a nejenom jeho, ale i druhých, se ukazuje jako nedostatečná.

Ramses se později popíše jako dvojitý člověk. Na straně jedné představuje falešnou a pokryteckou totožnost jedince, který se bez ostychu každodenně vrací zpět na ulici mezi lidi. Na straně druhé sám Ramses vnímá realitu vlastního vědomí, které ho vnitřně ubíjí a dohání téměř k chorobomyslnosti, činí ho nepřizpůsobivým, utiskovaným s pocitem samoty: *...aș fi dorit să fiu burghezul cumsecade, dar din străduințele depuse m-am ales cu o viață fără rost...Sunt un prag în întineric, așezat de-a curmezișul circulației*.: chtěl bych být spořádaným měšťákem, ale z vynaložené námahy jsem vytěžil nepořádný životJsem prahem v temnotě, usazeným na křižovatce cest.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Tamtéž. str. 153

¹⁷⁷ Tamtéž. str. 153-154

¹⁷⁸ Tamtéž. str. 159

Kniha o těle: líčí Ramsesovy začátky v hledání pravdy. Stejně tak jako v románu *Bagaj* i tady jsou erotické zkušenosti groteskní až karikaturní, jako například popis epizody s Holanďankou Albertinou. Jedinou zkušenost *lásky* má Ramses s Glorií, ale i tato láska časem uvadne a znovu zanechá Ramsese pouze ve společnosti samoty. *Este desigur spaima de singurătate în belciugele lanțului ce mă leagă de o singură femeie. E senzația completei izolări, chiar în mijlocul oamenilor plini de bună dispoziție.*: Jistě je to strach ze samoty v řetězu, co mě pojí k jediné ženě. Je to pocit naprosté izolovanosti i uprostřed dobře naladěných lidí.¹⁷⁹

Kniha o víně: zde Ramses popisuje zcela jiný svět: zkrachovalí umělci, ženy lehkých mravů a zvrhlá mládež dominují této kapitole. Alkohol jako lék zapomnění je v tomto případě Ramsesem chápán jako útěk do prázdné samoty, která ho zase jen ubíjí.

Kniha o duši: nebylo lehké ji napsat, jak přiznává sám Ramses. Obsahuje smutné vyprávění momentů z války. Vzpomínky na penzion paní Piperspergové a jejího manžela majora Mentze. Jediná světlá vzpomínka je na ženu, kterou by mohl Ramses milovat (jménem Ada). Na konci svých úvah se ale stejně vrací k obscesivní představě Glorie a své lásce k ní.

¹⁷⁹ Tamtéž. str. 173

Závěr

Plně pochopit a vyhodnotit přínos židovských spisovatelů meziválečného období a období holocaustu pro rumunskou literaturu je úkol nelehký. Tito tvůrci se však jednoznačně zapsali nejen do dějin rumunského písemnictví, ale i písemnictví evropského.

Po staletí měli v sobě Židé hluboce zakořeněnou schopnost vyrovnávat se s diskriminací a nenávisť, která je všude obklopovala. U židovského etnika znovu můžeme jen obdivovat nepopíratelnou schopnost snášet křivdy bez aktivního odporu a o to více se orientovat samo na sebe a mít schopnost přežít v nepřátelském prostředí a nepodvolit se, nenechat se duchovně zlomit.

Židé žili v složitém společenském a kulturním prostředí, vystaveni neustálým výkyvům a náladám společnosti. Působení vlivů, jako nejistoty v každodenním životě, tak i v životě tvůrčím, omezování či přímo zakazování jakékoli publikační činnosti, otevřená perzekuce nebo jen skryté nepřátelské klima, všechny tyto faktory se odrazily v samotné tvorbě jednotlivých autorů.

Na druhou stranu židovské umělce silně zasahovala lákavá perspektiva rovnoprávnosti v dominantním křesťanském světě a vidina konce ponižování vedly k neustálým konfrontacím, možnost volby mezi židovstvím a diskriminací nebo naopak asimilací k většinové společnosti s jistými výhodami.

Větší vnímavost na okolní vlivy a citlivost k tomu, co se odehrávalo v jejich individuálních osudech, které byly v úzkém spojení s osudem židovské komunity jako celku, toto trauma jen zesilovalo. Všechny tyto atributy jsou podnětem k dotazování po vlastní identitě. Život těchto tvůrců v židovském prostředí, často vynucený okolnostmi, a snaha najít uznání v tom *druhém* světě, který je obklopoval, musely zákonitě vyústit v základní otázku: „Kam se chci zařadit a kde chci být?“ Je zajímavé sledovat, jak se jednotliví spisovatelé s touto otázkou vyrovnali. Jedni na židovství rezignovali, jiní se naopak k němu přimkli, někteří zůstali hledající jakoby uprostřed mezi dvěma mlýnskými kameny.

Co prožívali oni, prožíval prakticky každý člen židovské komunity, a oni byli jakýmsi vrcholem ledovce tohoto neustálého a nikdy nekončícího zápasu.

Dar slova z nich činil mluvčí svého etnika, které samo prožívalo totéž a musilo se s tím vyrovnávat. Byli vnímáni nejen svými židovskými soukmenovci, ale i lidmi otevřenými této otázce zvenčí.

O tom svědčí uznání, kterého se jim dostalo nejen v literatuře rumunské, ale i evropské nebo světové, a jejich místo v dějinách literatury je zasloužené. V této souvislosti bych se ráda krátce zmínila o šesti židovských autorech a jejich prozaické tvorbě v meziválečném období.

Za představitele modernizmu s vazbami na francouzské prostředí jsem jednoznačně vybrala Maxe Blechera (*Příhody z bezprostředního neskutečna*). Naopak Haim Bonciu (*Pensiunea doamnei Pipersberg*) jako expresionista měl vztah k německé a rakouské literatuře a svou literární tvorbu orientoval na vídeňské prostředí. Za zástupce prózy tradicionalistické jsou uvedeni Isac Peltz (*Călea Văcărești*), Ury Benador (*Ghetto veac XX*) a svým neutrálním postojem i Ion Călugăru (*Copilăria unui netrebnic*). Posledním autorem je Mihail Sebastian (*De două mii de ani*), který v díle sloučil několik faktorů a svou tvůrčí metodou se řadí k představitelům městské psychologické prózy ovlivněné nejenom francouzským literárním prostředím, ale i jejími literárními tvůrci.

Všichni výše jmenovaní autoři zpracovávali určitou látku a tou v době meziválečné byla především židovská tematika a život v ghettu. Každý z autorů kladl důraz na něco jiného a výsledkem bylo originálně zpracované téma. Románovou tvorbu těchto šesti spisovatelů lze považovat za skvělou reprezentaci meziválečné literární tvorby. Jejich cíl přiblížit čtenáři uzavřený židovský svět a atmosféru ghetta byl bezesporu dosažen.

Rezumat

Identitatea evrească reflectată în literatura română interbelică

Contribuția scriitorilor evrei în cadrul literaturii române interbelice este deosebit de importantă târziu recunoscută și atât de critici cât și de publicul cititor. Scopul prezentei lucrări este acela de a evidenția aceasta contribuție atât în contextul mai larg al problemei evreiești din perioada interbelică, cât și al modalității mereu în schimbare de a crea și recepta o operă literară în prima jumătate a secolului XX. Din punct de vedere istoric, perioada interbelică și cea postbelică au marcat crunt destinele evreilor, care au resimțit marginalizarea mai ales la nivel spiritual, trăind, așa cum susținea Emil Dorian, între două stindarde: “jos jidanii din 1880” și “jos jidanii din 1940”, în tot acest răstimp, “iubind și așteptând, înțelegând și iubind.”

Cu toate acestea, scriitorii evrei precum Mihail Sebastian, Max Blecher, H. Bonciu, Ury Benador, Isac Peltz, Ion Călugăru au lăsat literaturii române o moștenire de valoare, aducând noi valențe în arta de a scrie, dincolo de simpla exprimare a acestui implicit sentiment de marginalizare. Deși Mihail Sebastian mărturisește în romanul-jurnal *De două mii de ani*, condiția sa de scriitor evreu izolat și „adânc complexat dinăuntru”, valoarea estetică a operelor scriitorilor evrei îmbogățește și amplifică particularitățile istorice ale unui popor asuprit, trimițând cititorul spre sesizarea universalului și umanului, transformând ghetto-ul într-un spațiu închis, simbolic pentru însăși condiția umană, pentru om în genere, nu numai pentru evreu.

Romanul lui Ury Benador, *Ghetto Veac XX* este considerat de George Călinescu drept „cartea tipic ebraică ce a apărut în literatura română”, sesizând în paginile sale un „naționalism evreiesc intransigent” ilustrat în povestea vieții lui Baruch Landau, magnatul trustului Papyrus și finanțatorul editurii „Măine”, dispărut misterios în noiembrie 1930. Povestea sa are un evident substrat tehist, instigând la formarea unui așa-numit ghetou spiritual în care să-și manifeste emanciparea. Opera sa propune vizualizarea acestei claustrări nu numai la nivel istoric și spațial, cât mai ales la nivel intim, sufletesc. Pe de altă parte, Isac Peltz refuză tezismul și extinde sentimentul de neputință, conformism și izolare la nivel uman, universal, într-o manieră pronunțat naturalistă. Destinele personajelor din mahalaua bucureașteană urmează o inevitabilă traiectorie descendentă, învinse de boală și mizerie. *Calea Văcărești* nu e caracteristică numai evreilor, ci întregii umanități „larvare”,

„derizorii”, învinse de sărăcie și epuizare. Conștiința efemerității individuale și universale la care cititorul este constrâns să reflecteze o dată cu parcurgerea romanului *Calea Văcărești* este aceea care provoacă tristețe și suferință.

Spre deosebire de cei doi scriitori mai sus menționați, Ion Călugăru propune o viziune de un realism neutru, aproape rece în redarea vieții comunităților evreiești la început de secol XX. În *Copilăria unui netrebnic*, Ion Călugăru alungă orice urmă de patetism sau lirism, propunând o perspectivă ironică și subtil umoristică asupra vieții, opera sa câștigând o mai mare valoare estetică prin stilul obiectiv și sobru. Criticii au apreciat îndeosebi naturalețea scriiturii și refuzul de a emite judecăți, lăsându-le în seama cititorului (spre deosebire de Benador și Peltz).

O dată cu Max Blecher și H. Bonciu, considerați de unii critici drept scriitori ce ilustrează o nouă față a canonului literar al vremii (Adriana Babeti), atât perspectiva cât și modalitatea de a scrie se modifică radical. Influențați de avangardism și mai ales de expresionism, de cercurile literare din Viena și Berlin, H. Bonciu și Max Blecher aduc sentimentul acestei stări de prizonierat (inițial specific evreiască) la nivel pur subiectiv, lăuntric. Departate de obiectivitatea lui Ion Călugăru, de naturalismul lui Isac Peltz sau de tezismul lui Ury Benador, cei doi scriitori percep marginalizarea drept lipsa completă a identității de sine, ilustrând-o în imagini ale golului, așa cum face Werfel în versurile sale: „în alții nu-s, în mine nu-s [...], vreau doar să mă împart în mii de știri/ să zăbovesc în orice formă plină” (motto, *Pensiunea doamnei Pipersberg*). Individul uman, „un prag în întuneric”, după cum afirma Ramses, este agonic, duplicitar, mereu încercând să dea sens existenței, „irealității imediate” al cărei prizonier inadaptat este. Dincolo de obsesia pentru moarte, boală, sexualitate grotescă, descoperim spaima completei înstrăinări de sine și de lume, a izolării și în cele din urmă a anihilării. Acest imaginar, spun criticii, împreună cu atmosfera pe care o creează, au constituit un punct de plecare pentru scriitori post-moderniști, precum Mircea Cărtărescu, în scrieri precum *Orbitor* sau *Nostalgia*.

Summary

In the beginning is important to mention close personal interest to write a final thesis on such a difficult but rewording subject based on direct connection with jewish community, their traditions and culture. The thesis is formulated in two parts. The First part reflects brief history of Jews (Jews in general but also including Jews from Romania). The Second part is focused on Romanian Jewish writers and their literary contribution mainly during Second World War era, their difficulties, intrigues and torture.

In this thesis I attempt to examine the right association of Romanian intellectuals between First World War (Jews received status of human rights which led to cultural and literature re-born time) and Second World War when the country was an ally and satelite of Nazi Germany. The thesis will focus on the impact of the ideas behind Hitler's power on Romanian society and in particular on its intellectuals.

I have chosen six romanian jewish writers. The first writer who belongs to the movement of modernisim with his connections to french literature, writers and in general french artistic world is Max Blecher and his novel *Příhody z bezprostředního neskutečna* (Events in Immediate Unreality). On the other hand Haim Bonciu is a writer who had been affected by German literature and most of all Austrian literary enviroment. His novel *Pensiunea doamnei Pipersberg* (Mrs.Pipersberg's pension) has been introduced as an expressionist work which has skiped ten years ahead of time. Again in this novel Haim Bonciu showed his enormous talent and creativity. Now, I would like to interduce three writers with their type of writing they belong to the group of writers that are considerate traditionalistic-means they had strong strings with the enviroment they grew up and come from. Isac Peltz in his novel *Călea Văcărești* (Vacaresti avenue) is introducing a ghetto and its live in one of the Bucharest suburbs. Ury Benador with his novel *Ghetto veac XX* (Ghetto the 20th century) is introducing a small town ghetto and basically closed life that has not been known until he published his work and Ion Călugăru with his wonderful novel *Copilăria unui netrebnic* (One naughty's boy childhood) were he introduces sorrow and the most saddest picture of poverty of the Romanian Jews. The last writer that has been introduced in this thesis is Mihail Sebastian intellectual Jew who was influenced by French writers most of all Marcel Proust. Mihail Sebastian was abundant from writinig because of his ethnicity. His novel *De două mii de ani* (For two thousand

years) is partially autobiographic and it shows the war atmosphere in Bucharest and the anti-Semitic mood.

Each of the above mentioned authors worked with specific topic. Especially in the Second World War era there were topics including the questions related to the Jews as an ethnic group and their life in ghetto.

Their work is considered one as of the most interesting representations of the Second World War period. Their goal was to show the closed Jewish world and their everyday life. They met the expectations.

Through the ages there has been a fascination with Jewish history. People have questioned the „miracle of the continual existence of the Jewish people” this despite the almost consistent world delight in their persecution and ridicule.

Few ethnic groups can pride themselves of having a history as long and as uninterrupted as that of the Jews, though they did not live in their own country for a long time. They have showed remarkable resilience and survived repeated onslaughts from many quarters throughout their long history.

The Jewish sense of nationhood was often kept alive by the deeply entrenched religious and social traditions that were passed down by family elders to successive generations. They remained tightly knit together even while leading secluded lives in diverse circumstances in various parts of the world adopting the cultures and languages of the host countries.

In conclusion I will exemplify how these novels represent culture, history, morality and most importantly the human condition. Essentially we see all of these forces interact simultaneously with each author and that is part of the literary genius.

Bibliografie

primární prameny:

- Johnson, Paul: Dějiny židovského národa. Řevnice: Rozmluvy 1995
- Morar, Ovidiu: Scriitori evrei din România. București: Idea Europeană, 2006
- Valentová, Libuše a kol.: Slovník rumunských spisovatelů. Praha: Libri 2001
- Volovici, Leon: Ideologia naționalistă și problema evreiască în România anilor 30.
printed in Germany: Humanitas 1995
- Oișteanu, Andrei: Imaginea evreului în cultura română. București: Humanitas 2001
- Weinberger-Carmilly, Moshe: On three continents. New York: EFES 2007
- Duda, Virgil: Evreu ca symbol. București: Hasefer 2004
- Lascu, Mădălina: M. Blecher – Mai puțin cunoscut, corespondență și receptare critică.
București: Hasefer 2000
- Ornea, Zigu: Medalioane de istorie literară. București: Hasefer 2004
- Peltz, Isac: Am scris numai pentru promovarea omeniri. București: Hasefer 2003
- Crohmălniceanu, S. Ov.: Literatura română între cele două războaie mondiale, vol. I,
București : Minerva 1972
- Crohmălniceanu, S. Ov.: Evreii în mișcarea de avantgardă românească. București:
Hasefer 2001
- Simion, Eugen, (Coord. gen.): Dicționarul general al literaturii române. București:
Univers enciclopedic 2004, 2006, 2007

sekundární prameny:

- Editor: Gyémánt, Ladislau: Studia Judaica XIII. Cluj-Napoca: EFES 2005
- Editor: Gyémánt, Ladislau: Studia Judaica IV. Cluj-Napoca: EFES 1995
- Duda, Gabriela: Literatura românească de avantgardă. București: Humanitas 1997
- Zaciu, Mircea; Papahagi, Marian; Sașu, Aurel: Dicționarul scriitorilor români.
București: Editura fundației culturale române 1995
- Benador, Ury. Subiect banal. București: Hasefer 1998
- Goldstein, Țicu: De la Cilibi Moise la Paul Celan. București: Hasefer 1996
- Balotă, Nicolae: Romanul românesc în secolul XX. București: Viitorul românesc
- Toporaș Hrimiuc, G., Durnea, V.: De ce scrieți?, București: Polirom 1998

Přílohy

Max Blecher

Kůň Sašovi Panovi

Kůň živený hrdým zrnem,
po vlasečnici paprsku slunce
opouští pole, opouští zemi
vločky hlíny vzduté
pod kopyty tepoucími
azur
jako plocha na stěžni
dní
Povlává hřívou – nebeským vějířem
žena vystupující z vod, kamej
s oblačnými řadry
a gestem skutečným jako dráp
zarytý v hlavách
A prapor v bledém spánku smrti
ostrov v ránu, šílenství chladné
jako kapka rtuti na koberci.
Kůň přichází
mezi obtěžkané stromy
s větrnými ušima
a náušnicemi – vrabci
Vyjíždí do světa

Calul lui Sașa Pană

*Calul cu măsura orgoliului în fân
Pe o cărare fir de păr în soare
Se înalță din țărână dezlipindu-se de
țărână
Fulgii pământului îi ning sub copite po
azur
Ca o pânză pe catargul
Zilei
Își închină coama evantai pe cer
Calul e femeia de apă camee
Cu sânii de nour
Cu gestul real ca o gheară
În creieri
Și steag în somnul decolorat al morții
Insulă în dimineață nebunie rece
Ca o picătură de mercur po covor.
Calul întra calul iese
Printre arborii roditori
Cu urechi de văzduh
Și cercei de vrăbii
Calul pornește în lume.*

Materializace

Kěž by mi den dopřál v krabici kámen
a zlatého motýla v okně jako vitráž
Kěž by mi dopřála noc ruku z křišťálů
rampouchů horečky – ze snů panenku
Kež bych měl věci živé, s duší
a myšlenky z hedvábí a vzpomínky v láhvi
po našich setkáních – náramky z krve
náhrdelník úsměvů a prsten okamžiku.

Materializări

*De-ar fi să-mi lase ziua o piatră într-o
cutie
Și-un fluture de aur pe geam ca un
vitraliu
De-ar fi să –mi lase noaptea o mână de
cristale
Din țurțurii de febră, - din visuri o
păpușă
De-ar fi să am obiecte ce-n inimă au
viață
Și gânduri în mătase șo amintiri în sticlă
Din vizitele tale aș vrea brățări de sânge
Colierul unui zâmbet și-inelul unei
clipe.¹⁸⁰*

¹⁸⁰ Kulich Karel: Život a dílo Maxe Blechera, diplom. práce FFUK, Praha 2003

Autoportrait - Max Blecher

Isac Peltz

Mihail Sebastian

Ion Călugăru

Ury Benador

Akvarel od Gheorgha Lusteră

Haim Bonciu

